

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

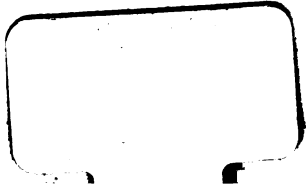
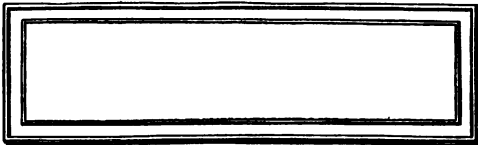
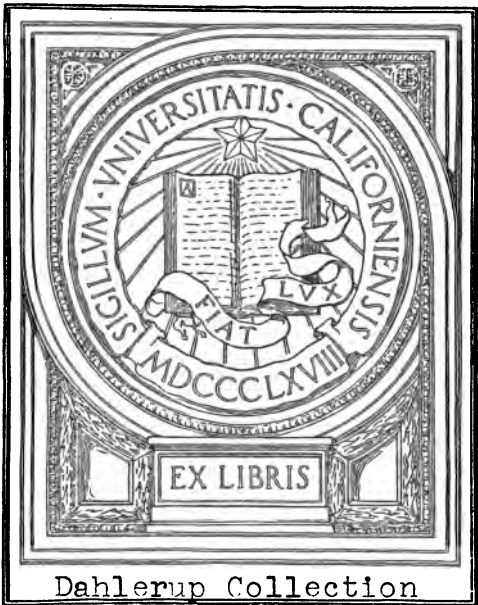
Om Google Bogsøgning

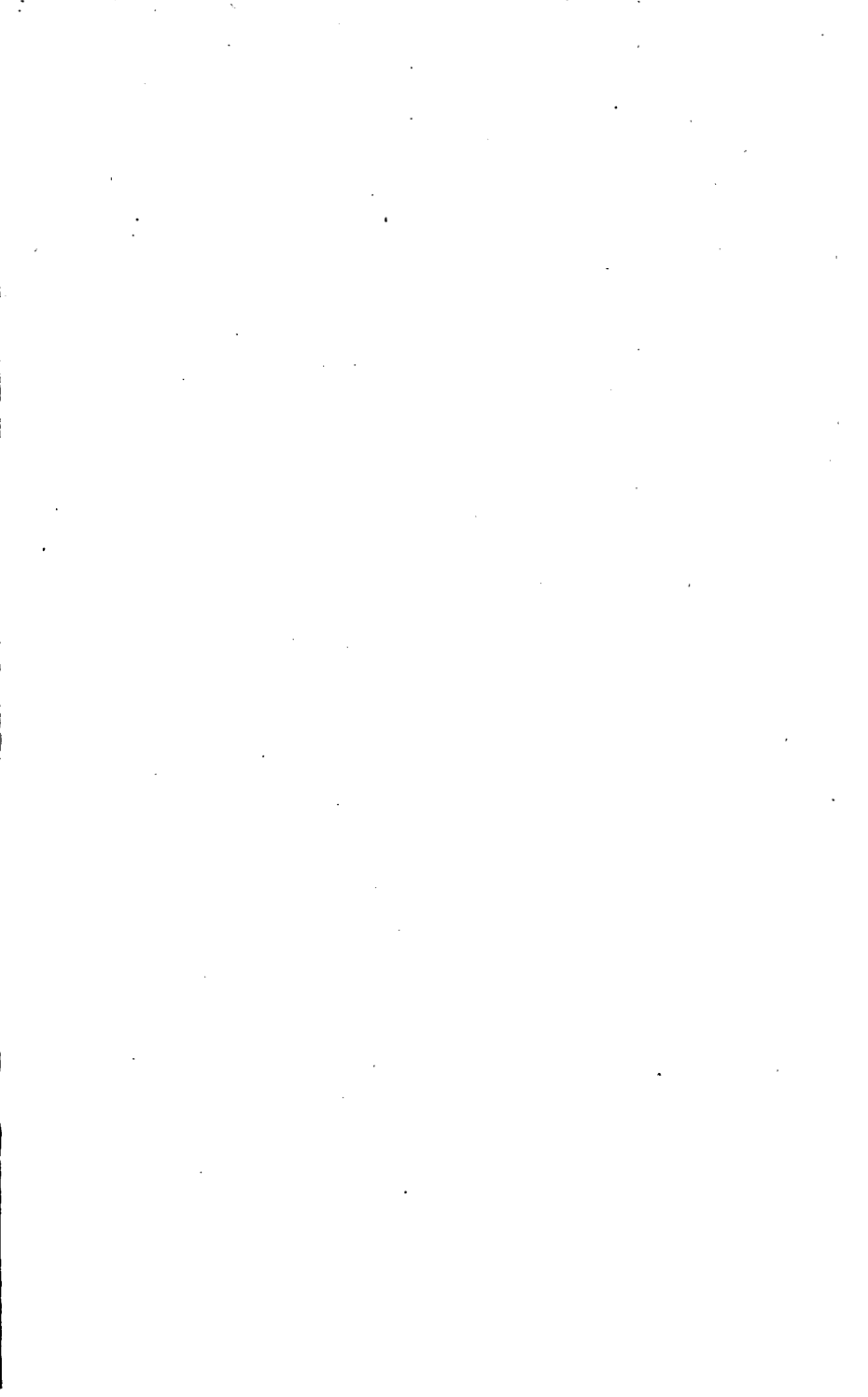
Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

PD
3064
R3R6

010

YC11318C

2020

1805

RASMUS CHRISTIAN RASK.

ET BILDE AF

EN MÆNDELIG

GENNEMFØRSELSEN FOR HANS FODSEL.

KØBENHAVN,

KARL SCHONBERG & CO. BLAG.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1887.

F. RÖNNING:

||

RASMUS KRISTIAN RASK.

ET MINDESKRIFT

I ANLEDNING AF

HUNDREDÅRS DAGEN FOR HANS FØDSEL.

KØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS FORLAG.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1887.

PD 3064
R3 R6

DAHLERUP

TO VINH
AIRSOFTLAD

Forord.

Meningen med det foreliggende skrift er at give en *almenfattelig* fremstilling af Rasks liv og hans betydning som sprogforsker. Hvad det *biografiske* angår, frembød opgaven ikke særlige vanskeligheder. Der foreligger i breve fra og til Rask og i hans dagbog et rigt materiale, hvoraf en del, som er meget oplysende med hensyn til Rasks sjælelige udvikling, hidtil ikke har været benyttet. Materialets beskaffenhed medførte desuden den fordel, at skildringen af hans liv for en stor del kunde gives med hans egne ord. Derimod var redegørelsen for Rasks betydning som *sprogforsker* ulige vanskeligere, da den læserkreds, til hvilken bogen henvender sig, møder med højst forskellige sproglige forudsætninger. Jeg har søgt at gøre fremstillingen således, at den ikke krævede særlige sproglige kundskaber for at kunne forstås. En udtømmende redegørelse for Rasks mangfoldige videnskabelige arbejder kunde der selvfølgelig ikke være tale om. Derfor er her skildringen af Rasks betydning for sprogforskningen samlet om tre af hans arbejder: den islandske grammatik fra 1811, prisskriftet om det gamle nordiske sprogs oprindelse og den danske retskrivningslære.

Hvad der er meddelt af *breve* er ikke givet med vedkommende brevskriveres højst forskellige retskriv-

ninger, da det vilde have givet bogen et meget broget udseende. Derimod er de grammatikalske former altid bevarede uforandrede.

Det eneste *portræt* man har af Rask blev stukket i Stockholm, og findes foran hans udgave af »Den ældre Edda« (1818). Det er des værre i kunstnerisk henseende ikke vel udført. Den gengivelse, der, efter et træsnit af *H. P. Hansen*, følger med dette skrift, har, synes det, heldig løst den opgave at give en restavration af billedet. Afbildningen af *gravmindet* er taget efter en tegning deraf, som findes i »Beretning om gravmælet over prof. R. Rask«.

Tallene i teksten henviser til anmærkningerne bag i bogen.

København, den 10. November 1887.

F. R.

BARNDOM OG SKOLEÅR

I.

Barndom og skoleår.

I halvfjærdserne i forrige århundrede lå der midt i landsbyen Brændekilde (en mils vej fra Odense) en lille simpel husmandshytte med gavlen ud til landevejen.* I det boede der en skrædder ved navn *Niels Hansen Rasch*. Byens folk vidste imidlertid nok, at han kunde adskilligt mere end sin skrædderkunst, og de mere fantasifulde blandt dem vilde endogså vide, at han kunde mere end sit fadervor. Der mumledes om, at han i et skab gemte den hemmelighedsfulde bog »Cyprianus« og havde et menneske-skelet oppe på sit loft. Skelettet har dog nok kun været til i fantasien, og Cyprianus vilde for et mere nøgternt blik være skrumpet ind til den brave Henrik Smiths aldeles ikke troldomsfulde lægebøger (fra 16. århundrede). Af disse ejede han flere, indbundne sammen i et gammeldags pergamentsbind. Paa det første blad af bogen — der opbevares på universitets-biblioteket² — står der

* For en snes år siden blev huset¹ ombygget; ved siden af det ny skal der rejses en mindesten på hundredårsdagen for Rasks fødsel.

med runer — der rigtignok til dels er lidt selvavede — *Niels Hans Christiansen Rasch, Brendekilde 1789*, navnet på Rasks fader.¹ At han selv har skrevet denne rune-indskrift, kan ganske vist ikke bevises, men sandsynligheden taler dog derfor. Han var, af en almuesmand at være, ret vel belæst, og kunde nok under sin læsning være truffen på runer. At en sådan rune-indskrift i adskilliges øjne måtte kaste et hemmelighedsfuldt skær over bogen, er let forståeligt. Denne mærkelige bog betød imidlertid ganske simpelt, at Rasks fader var en »klog mand.« Han havde et stort ry for sine heldige kure, og hyppig holdt der vogne for hans dör med syge, som søgte hans hjælp; særlig skal han have været dygtig til at læge benbrud.

Han var flere gange gift. I sit første ægteskab havde han kun en datter »Mette Marie«. Efter sin første kones død ægtede han (1780) pigen Birthe Rasmusdatter, med hvem han fik 4 børn, hvoraf dog de tre døde i en temmelig tidlig alder; den fjerde var *Rasmus Kristian Rask*², der blev født d. 22. November 1787. Da han kom til verden, var han meget skrøbelig og saa lille, at han — som traditionen beretter — kunde ligge i sin faders træsko. Tre dage efter sin fødsel blev han »frembåren til dåben af jomfru Jensen; *testes reliqui* [de øvrige vidner]: alle gårdmænd i Brændekilde«, en omstændighed der synes at tyde på, at faderen indtog en ret anset stilling i byen. Sönnen fandt i begyndelsen ikke rigtig nåde for faderens öjne: hvad duede sådan en svækling til? Ja det fortælles endogså, at da to af hans børn døde med kun et par måneders mellemrum, skal han have truet op mod

himlen og sagt: »Den gamle tager dem fra mig, som der var noget at håbe af, og lader mig beholde skidtet«, idet han ved de sidste ord pegede på den lille otteårige Rasmus Kristian.

Den hårde dom, han havde fældet over sønnen, måtte han dog snart erkende for ugyldig. Det viste sig nemlig tidlig, at der i dette lille, skrøbelige legeme boede en usædvanlig ånd. Faderen var selv, som nys omtalt, en begavet og ret belæst mand, der kunde skønne på sønnens skarpe forstand og sjældne hukommelse. Han læste selv med drengen, medens han gik i byens skole, hvor han snart vakte opsigt ved sine ævner; bl. a. lagde biskoppen ved en visitats mærke til ham. Desuden fik han undervisning af sognepræsten, Peter Jacobsen, der også på anden måde tog sig af ham og hjalp ham frem. — Faderen havde en ret god bogsamling, bl. a. flere historiske skrifter (som *Arild Hvitfeldt*), og sønnen benyttede dem flittigt, så at han, da han kom i Odense skole, havde læst adskillige ting, som drenge i hans alder ellers intet kendte til. Da Rasmus Kristian viste så gode anlæg, blev det besluttet, at han skulde sættes til bogen. Faderens kår var ganske vist ikke så gode, at han kunde hjælpe ham meget, men andre er rimeligvis trådt understøttende til, og desuden kunde der jo göres temmelig sikker regning på skolestipendier¹.

*

*

*

Det har sikkert været en dag fuld af uro og spændt forventning, da faderen kørte med ham ind til Odense,

hvor han blev indlogeret hos en murmesterenke, madam Kofod, i Kirkestrædet. Han delte værelse med en anden elev*, som skolens konrektor (Bloch) havde taget sig af og anbragt sammesteds. Sin middagsmad skulde han have hos nogle familier i byen, og det blev så efterhånden skik, at de også gav ham noget smørrebrød med til aftensmad.

Den 3. Juni mødte han på latinskolen, som den gang lå på Sct. Knuds kirkegård, og blev optaget i nederste klasse. I skolens censur-protokol hedder det: »Faderen har selv læst med ham og det ret godt.« Hans skolekammerat, den senere bekendte literaturhistoriker, *N. M. Petersen* fortæller, at »hans lille vækst, hans levende øjne, den lethed, hvormed han bevægede sig og sprang om over og på borde og bænke, hans usædvanlige kundskaber, ja selv hans afstikkende bonde- dragt vakte hans meddisiples opmærksomhed.«¹ Det var dog ikke blot blandt kammeraterne, at han gjorde opsigt; også lærerne lagde snart mærke til ham. Det ser man af de domme, som de har fældet over ham, i skolens censur-protokoller. Således hedder det i April 1803 om hans *naturgaver*: »Et meget opvakt hoved, måske det mest opvakte af alle dem, der for nærværende tid ere i skolen . . . En yngling af de heldigste ævner, han fatter hurtig, dømmer rigtig og ikke sjældnen vidunderlig skarpsindig . . . praktisk talent til at anvende de allerede erhvervede kundskaber og heuristisk genie til ved egen hjælp at opdage flere, i det mindste til at gå nye veje til de allerede bekendte sandheder . . . Naturen synes at have skænket ham

* Rimeligvis en *J. G. Clod*, der senere blev adjunkt i Nakskov.

den gave . . . at udtrykke sine tanker med lethed i et skönt og kærnefuldt sprog . . . Skarpsindighed er den mest fremherskende ævne i hans sjæl . . .« Jævnlig forekommer der udtryk som »denne ypperlige yngling«, »denne sjældne yngling«. En anden gang taler en lærer om hans fortrinlige ævner, »hvoriblandt jeg blot vil nævne sprogenes etymologiske del, hvorudi hans hyppige originale bemærkninger røbe en ualmindelig grad af vid og skarpsind;« eller det fremhæves, at han »har udmærket lyst til de nordiske oldsager.« Også hans *flid* roses i stærke udtryk: »Hans lyst til kundskaber er lige så stor som hans anlæg«; »det er ikke usædvanligt«, bemærker rektoren en gang, »at han studerer til kl. 1 à 2 om natten og er igen oppe imellem 5 og 6 om morgenen.« Meget sjælden er der noget at udsætte på ham: at hans store livlighed undertiden kan virke lidt forstyrrende, eller, som rektoren én gang bemærker, at det eneste han »måske kunde desiderere hos ham er nogen mangel af udholdenhed; ti da ingen ting mislykkes ham, forsøger han måske sine kræfter på vel mange genstande.« Her peges der på Rasks Akilleshæl, den skrøbelighed hos ham, der fik en betydelig og ikke heldig indflydelse på hans videnskabelige arbejde.

»Også uden for skolen«, fortæller N. M. Petersen¹, »vakte Rask megen opmærksomhed ved sin væverhed og opvækthed; borgerfolk sagde ofte, når han kom: »Nu kommer den lille professor.« Almuesmænd disputerede gjerne med ham, og han anvendte da sin hele dialektik; en sådan samtale ledsagedes fra hans side næsten helt igennem af en besynderlig smålatter, han efterhånden havde tilvant sig, og som for alle,

der den gang kendte ham, var noget karakteristisk hos ham.« —

Når det egentlige skolearbejde var besørget, kom drengens kæreste timer, der tilbragtes i samtale og drømmerier med jævnaldrende kammerater eller med ivrige studier på egen hånd. Mange år efter, da Rask var vendt tilbage til Danmark fra sin store, æventyrlige udenlandsfærd, skrev en af disse kammerater (N. M. Petersen)¹ til ham: »Meget du fór, meget du fristed. Da vi gik sammen på Odense gader, da vi på det lille kammer eller rettere i stuen ved siden ovenpå hos træskomandens udkastede plan til en nyzelandisk republik, da drømte vi vel ikke om, at du skulde gøre en sådan rejse . . . Hvor levende bliver mig igen alle de lykkelige timer, vi den gang tilbragte sammen, vore mjødgilder på torvet hos skomageren, vore vandringer i samling.«

»Til livets sædvanlige adspredelser«, fortæller samme kammerat ved en anden lejlighed, »lævnedes os hverken lyst, tid eller anledning. Vor vederkvægelse var en slags regelmæssige Søndags-sammenkomster, hvor samtalen da ofte, hos Rask næsten altid, drejede sig om det gamle Norden; ved disse grundlagdes i vore sjæle en kærlighed til fædrelandet, til nordisk gammel ærlighed og til et trofast fostbroderlag, som ingen siden har svigtet. Mangen stjerneklar aften er jeg, sædvanlig ledsaget på en del af vejen af matematikeren *Krejdal*, gået bort fra denne kreds i en henrykkelse og begejstring for alt, hvad godt, ædelt og stort er, som man kan tænke sig den i et ungdommeligt hjerte og en tidlig opvakt fantasi.«

Blandt de andre kammerater var der to, som særlig

stod ham nær: *H. I. Hansen*, en bondesön fra nærheden af Rasks fødeegn; han boede en tid sammen med R., men dimitteredes för denne til universitetet, hvad der gav anledning til en brevveksling mellem dem, i hvilken Rask meddelte ham mange af sine planer og idéer; endvidere den tidligere nævnte *Clod*, »de boede sammen og delte studier med hinanden; flere år i rad gjorde de i deres skolegang én gang om sommeren en vandring ud i den fri natur hele natten igennem; ofte besøgte de i samling Rasks forældre, og hertil måtte også vælges den sildige aften eller tidlige morgenstund, for at skolen ikke skulde forsømmes.«

Under disse sammenkomster, på det lille værelse og de lange spadsereture, drog så en broget række af forestillinger og tanker gennem de unge hoveder. Snart var det drenges drømmerier om de æventyrlige bedrifter, de vilde udføre, drømmerier der dog på en måde kunde bære en virkelighedsspire i sig, som når R. drömte om (i forbindelse med N. M. Petersen) at drage til Nyzealand for at anlægge en republik, i hvilken det islandske sprog skulde indføres.* Der blev i den anledning gjort studier i Engelsk, læst rejsebeskrivelser osv., for at forberede sig til den ikke så ganske ringe opgave at grundlægge en evropæisk koloni, der med tiden skulde udbrede sit herredömme over hele Avstralien. Eller der kom religiøse spørgsmål op imellem dem. Som barn havde Rask fået den sædvanlige religionsundervisning, der væsentlig bestod i at lære forskellige skolebøger ordret udenad. Det lader til, at han hverken i

* »Sydhavsrejsen blev til en sprogrejse, måske den eneste i sit slags, der endnu har været gjort«, siger N. M. Petersen i et brev (af 19. Des. 1825)¹ til Rask.

skolen eller kirken har hørt en personlig, levende forkyndelse af kristendommen. Hans fortrinlige hukommelse beholdt med lethed alle de religiøse vendinger og talemåder, men hans hjerte blev uberørt. I Latin-skolen fortsatte han i samme spor. I en censur fra November 1802 hedder det: »Hans indsigter i religionskundskaber ere lyse, udbredte og grundige, ved hans eftertanke og åndsvirksomhed gjorde til forstandens ejendom . . . tillige har han med held vidst at benytte mangt et vink og bemærkning til opmærksomheds og dømmekrafts skærpelse, de egentlige dogmer vedkommende.« Denne bedømmelse er sikkert meget rigtig: det var forstanden og ikke hjertet, som var sat i bevægelse. Men en sådan tilstand bliver meget betænkelig, når forstanden ikke længer nøjes med at modtage men vil prøve. Dette indtraf tidlig hos Rask. En gang havde han og Clod været en lang vandring sammen, da R. forfærdede ham med det spørgsmål, hvad han mente om en vis religiøs lærdom. »Jeg var,« fortæller Clod, »som falden ned fra månen; hidtil havde jeg lært mine lektier i lærebogen, og der var ingen tanke desangående videre opstået hos mig, uden frygt for ikke at kunne lære lektien, glæde over at have lært den eller bekymring over ikke at have lært den¹.«

Også videnskabelige spørgsmål blev hyppig drøftede, og her var det naturligvis altid Rask, der var den afgørende dommer. Det var fornemmelig i hans frie studier på egen hånd, at hans ejendommelige begavelse fik lejlighed til at lægge sig for dagen. En tid lang var det særlig historien som optog ham. Han skriver (1805) til vennen Hansen: »Jeg må sande din gamle spådom; du sagde tit: du bliver dog en historikus; det er og bliver

rigtignok mit hovedstudium, især den nordiske historie, antikviteter osv.«¹ Men historien blev dog kun den dør, ad hvilken han gik ind i det, der skulde blive hans egentlige hjem: sprogenes verden.

Et brev fra 1805, i hvilket han udvikler sprogets indflydelse på sæderne ved eksempler fra Sparta, Rom, Tyskland og den franske revolution, er i denne henseende ret oplysende. Det hedder her: »Ikke lægger jeg mig efter det islandske for deraf at lære statskunst, krigskunst o. desl., nej, for at tænke et menneske værdigt, for at forandre den lave og nedtrykte ånd, der er mig bibragt ved opdragelsen fra min spædste ungdom, for at danne min sjæl til at gå farer i møde med foragt, til heller at forlade legemet end forandre de grundsætninger, om hvis sandhed og værdighed den én gang føler afgørende vished.« Intet glimt af interesse for sproget for dets egen skyld! Men man er da også straks på det rene med, at således udtrykker en dreng sig ikke, når han taler naturligt og siger sin hjærtens mening. Det er et stykke lavet veltalenhed efter klassisk mønster. Så får vi mere af den virkelige Rask i et andet brev fra samme tid. Heri skriver han: »Så længe livet varer, skal det være min trøst og glæde at kende dette sprog, og at se i dets skrifter, hvorledes forfædrene have båret lidelser og djærve overvundet disse.« Dette smager lidt af stilen i det andet brev, men så kommer pludselig, uden overgang, den virkelige Rask i disse ord: »Du kan tro jeg i førstningen forundrede mig, måske mere end du, over at vore forfædre kunde have så ypperligt et sprog, og at vi, hos hvem jeg syntes videnskaberne var steget langt videre, havde et langt ringere.« Og endnu mere får vi det

virkelige forhold frem i N. M. Petersens fortælling om, hvorledes Rask læste Heimskringla med ham: når Petersen, tiltrukken af indholdet, undertiden foretrak at læse oversættelsen for betragtningen af de gamle ord-former, kunde Rask blive helt vred over denne mangel på interesse for sproget.¹

Vedrørende hans studium af Islandsk er der bevaret følgende lille anekdote. En dag kom konrektor Bloch op på hans værelse for at tale med sin plejesøn; da han så den lille Rask sidde ved et bord med en del store bøger omkring sig, spurgte han ham, hvad det var, han studerede. Rask svarede, som om han vilde undskylde sig, fordi det ikke var lektier til skolen: »det er kun lidt Islandsk, jeg lærer mig selv.«² I begyndelsen var det som sagt for historiens skyld, at han tog fat på dette sprog. Han fortsætter i det ovenfor anførte brev: »for at få nogen indsigt heri [historie osv.], indser jeg, at det islandske sprog er uundværligt, og derfor har jeg allerede et halvt års tid lagt mig dertil, men gjort langsomme fremskridt, ti jeg har slet ingen hjælpemidler, grammatik eller leksikon, haft dertil.« Men snart blev sprogstudiet, og særlig studiet af Islandsk, det der optog næsten hele hans interesse. Han søgte at skaffe sig et islandsk leksikon, men da det ikke lykkedes ham, begyndte han på bar grund, uden hjælp af leksikon og grammatik. Han gav sig til at læse et værk på Islandsk, og efterhånden som han læste, optegnede han de ord, han stødte på, i alle de former, hvori de forekom, og ordnede så disse former, indtil han havde nogle navneord, tillægsord osv. opstillede med alle de forandringer, de kunde undergå. Ad denne vej dannede han sig så et grammatikalsk

system, der i sine hovedtræk var det samme som det, der ligger til grund for hans »Vejledning til det islandske sprog.« En ordbog udarbejdede han på lignende måde, og heri anførte han ikke blot den danske oversættelse af de islandske ord, men jævnførte også disse med de tilsvarende i andre germanske sprog: Tysk, Hollandsk, Angelsaksisk osv. En prøve på denne ordbog vil bedst give en forestilling om den¹:

Dád, hu. — *ir* (sv. *dåd*, holl. *daad*, eng. *deed*, t. *That*, angels. *dæd*) *Daad*. (Af et gammelt Gjærningsord, som de nordiske Sprog ikke have, men som findes i de saksiske og tyske; nemlig holl. *doen*, eng. *to do*, t. *thun*, ulf.* *taujan*; synes dannet af perf. part. pass., som nok er Oprindelsen til de fleste Ord, som afledes med *d* af Gjærningsord; dette stemmer og med Vokalens Forandring; thi det hedder på t. *thun*, *that*, *gethan*, holl. *doen*, *deed*, *gedaan*. Forresten have vi endnu en anden Lævning af dette Ord, nemlig af præs. part. act *dáðimadr*. Disse to Ord forholde sig til *doen* netop som *fæd* og *fiandmadr* til *fia*, og som *frogd* og *frændi* til *fria*) dels 1) Handling; dels 2) Bedrifter.

Den første islandske bog Rask blev ejer af, var Snorres Hejmskringla, og der knytter sig hertil en ret morsom anekdote. Han skulde have en flidsbelønning, og på grund af hans interesse for Islandsk blev det bestemt, at den skulde bestå i det, der indtil da var udgivet af den nævnte bog. Da højtidsdagen kom, fortæller N. M. Petersen, stod rektoren — »manden« som han gjerne blev kaldt af disipline — »på det store kateder i fjerde klasse med en dejlig samling af ny, smukt indbundne bøger for sig; han lod sit ene øje løbe hen over rygtitlerne, savnede noget og sagde til pedellen: »Larsen! der mangler en bog.« »Der var ingen fler, hr. rigter!« svarede pedellen. Rektoren

* ๓: Ulfilas, en biskop der i 4. årh. oversatte biblen på Møso-gotisk.

måtte gentage sit spørgsmål og fik samme svar, indtil han endelig befalede ham at hente den bog, der lå ovenpå (nemlig i den sal, hvor skolerådet sædvanlig holdtes). Pedellen kom da pustende med en tyk foliant i armen (den til Rask bestemte i ét bind indbundne Heimskringla) og leverede den, til stor moro for os alle, med de ord: »Hæ! jeg tænkte ikke vi skulde ha' den store prottekol med.«¹

Rasks sproglige studier indskrænkedes ikke til Islandsk; han lagde sig også efter de forskellige tyske sprogarter, efter Angelsaksisk, Møsogotisk og Færøisk, ja efter Grønlandsk og Kreolsk. Fremdeles samlede han fynske provinsialismer og syslede i det hele taget med dialekterne.² Og han henvendte også allerede nu sin opmærksomhed på det danske sprogs retskrivning, et spørgsmål, som i hans senere år optog hans tanker på en næsten sygelig måde. Den tidligere omtalte konrektor Bloch havde udgivet en retskrivningslære (1805), i hvilken han havde opstillet. »fire stridende principer, af hvilke snart det ene, snart det andet, snart hele to til tre på gangen antages og følges.« Dette var utåleligt for en klar og ordnende ånd som Rasks. Han søgte derfor også at bringe orden og enhed ind i denne forvirring, og dannede sig flere retskrivninger, hvori grundprincippet var det fonetiske σ : det at udtalen må være det væsentlig bestemmende for retskrivningen.* Som en prøve på et af hans systemer kan følgende tjæne; det er taget af nogle bemærkninger om det kreolske sprog:

Dæn modsatte tilstan af hin ganske raa oprinnælse

* En følge af hans retskrivnings-reformer var, at han ikke mere vilde skrive sit navn *Rasch* men *Rask*.

til tuggemaalene ær naar de have dannet sig til et saa kunstigt helt som f. æ. grønlanskæn, jæg maa tale nogæt aam vorí dænnie kunstighed og opløsning bestaar. Man ser da at alt i værdæn faarandrer sig idelig, oprinnær fra ubetydelighed af, stigær til dæt højeste, dærpaa synkær dæt attær tilbage i et evigt krésløb, saam man sigær.¹

»Under disse alvorlige studier tjænte digtekunsten ham af og til til forfriskelse«, hedder det i N. M. Petersens levnedsskildring af Rask. Man må imidlertid her ikke komme med forventninger, selv ikke med meget nedstemte forventninger. Rask var ikke digter, ikke en gang af 2den eller 3dje rang. Grunden dertil var ikke den, at hans begavelse var så aldeles overvejende sproglig. Tyskeren Fr. Rückert er et slående bevis på, at man kan være professor i de østerlandske sprog (hvad jo Rask også blev) og dog tillige en digter af 1ste rang (hvad Rask aldrig blev). Rigtignok fortæller N. M. Petersen om et digt, som R. i sin skoletid læste for ham og Clod, og som skildrede Longobardernes sejlads over Østersøen i en måneklar nat med et så poetisk liv, at bægge endnu en 30 år derefter bevarede en levende følelse af det indtryk, denne skildring gjorde på dem. En af hans lærere taler også om den lethed, hvormed han kunde versificere en opgiven fabel el. lgn.² Men hverken R.'s rimerier fra drengærene eller hans senere trykte og ikke trykte vers vidner om andet, end at han var en ganske jævn rimer. —

Endnu blot et par ord om R.'s skolegang. Da han kom ind i den *latinske* skole, havde den endnu sin gamle ordning: Latin, Græsk og religion slugte næsten hele undervisningstiden; kun ganske få timer var ind-

rømmede til historie, geografi, matematik og regning; modersmålet og de nyere fremmede sprog hørte ikke til skolefagene. Næsten alt lærtes udenad på remse, og skulde afleveres i den form til lærerne, der havde det betegnende navn: *hørere*. Men et års tid efter R.'s indtrædelse i skolen blev den nye skoleordning indført. Den *latinske* skole blev til en *lærd* skole, hvormed man vilde antyde, at fra nu af skulde de klassiske sprog ikke være det alt opslugende i undervisningen; historie, geografi, modersmålet m. m. kom nu til at spille en betydeligere rolle, så undervisningen blev mere alsidig og mere interessant.

Rask blev først student 20 år gammel efter at have gået over 6 år i skolen. Det kunde synes underligt, at en dreng med hans begavelse skulde behøve så lang tid til at tage *examen artium*, tilmed når man ser, at han rykkede meget hurtig op fra den ene klasse til den anden (en gang sprang han et helt år forud for sine klassekammerater), så at han gik 3 år i øverste klasse. Grunden til, at han blev så længe der, må vel — som man har antaget — have været hans dårlige økonomiske stilling. Han blev dimitteret til universitetet 1807, men på grund af Københavns bombardement kom han først til hovedstaden i November måned.

II.

*Ophold i København 1807—13. — Islandsrejsen. —
I København 1815—16.*

Rask skulde nu for første gang rigtig bort fra hjemmet. Skolelivet i Odense, med de jævnlige spadsereture til det 1 mil bortliggende hjem, kunde endnu ikke give drengen nogen følelse af, hvad der fandtes der ude i den store verden.

Det var et sørgeligt syn, der på adskillige steder mødte hans øje, da han for første gang rullede ind gennem Vesterport. Man havde ganske vist arbejdet ivrig på at udlette sporene af ødelæggelsen fra Septemberdagene, men minderne efter bombardementet var dog endnu mange steder friske. Den blandede stemning, der hvilede over byen, har sikkert haft noget tilsvarende i Rasks indre. Ind i de ungdommelige drømmesyner om de skatte, som København indesluttede, og som skulde yde ham en vidtstrakt og frugtbar mark for vidunderlige opdagelser, faldt der mørke skygger ved tanken om fremtiden. Hjemme fra turde han ingen hjælp vente; fra Odense skole havde han nogle stipendier (en halvandet hundrede rigsdaler), lidt understøttelse fik han fra gehejmeråd *Johan Bülow* til Sande-

rumgård*, og nogen tid efter at han var bleven student også kloster og regens. Men trods denne hjælp måtte han alligevel leve meget økonomisk. N. M. Petersen skildrer hans levevis således: »Hans fornødenheder vare kun få; hvad han kunde erhvæve anvendtes til bøger. I det første år levede han hele dagen af tørt surbrød og vand; kun sjælden kunde han gøre sig til gode med en ret varm mad; når dette endelig var nødvendigt, gik han om aftenen — sædvanlig med en gammel kavaj på, da han undså sig ved sin trang — ned i en kælder, hvor han kunde få en sådan ret for fem skilling. Hans venner kende endnu en anekdote fra denne tid, da den daværende portner på regensen i en sådan kælder kom til at sidde lige over for ham, uden dog hverken den gang eller siden at lade sig mærke med, at han havde kendt ham. Når en af hans nøje venner besøgte ham om aftenen, og han dog gerne, når spisetiden kom, vilde byde ham noget, så kom atter den gamle kavaj frem; han gik ud og hentede i et tørklæde nogle varme kartofler; disse med lidt salt til udgjorde hele aftensmåltidet, men dette krydredes med desto kraftigere åndelig føde.« En anden af hans venner fortæller, at han kunde sulte flerê døgn og straks efter spise meget mere, end man skulde tro det muligt han kunde få plads til, hvad der ikke sjælden var lidt generende for vedkommende ven, når de om aftenen gjorde excuser til et spisekvarter. Ved slige lejligheder, og når han selv var vært, hjalp ingen undskyldninger; man måtte spise og drikke lige så meget som han selv. »Han arbejdede på samme tid

* Denne gård ligger kun en halv mils vej fra Rasks fødested.

ikke blot hele dagen igennem, men også en stor del af natten, sædvanlig til klokken tre. Det anstrængende og trættende i hans sprogarbejder og hans ensformige liv gjorde ham det til en stor trang at meddele sig. Meget blev ham selv endnu klarere, i det han udviklede det for andre. Med sine venner gennemgik han derfor ofte, stundum en hel aften igennem, sine ny opdagelser, udviklede sit sprogsystem og dets anvendelse på de gotiske og slaviske sprog osv. Han blev mismodig, bedrøvet, næsten vred, når man ikke kunde eller havde stemning til at følge ham og dele de glæder, som gik ham over alt. Således ser jeg med vemod,* fortæller N. M. Petersen, »at han i et af sine breve beklager sig, at han sukkede og udgød tårer, fordi Clod og jeg ikke vilde dele hans sysler.«

Det var ikke frygten for at skulle leve tarveligt, som foruroligede Rask, ikke heller angst for, at han ikke skulde kunne tjæne så meget, som han behøvede for at leve. Men han gruede for at skulle slide sig op i et eller andet mekanisk arbejde, med næsten ingen lejlighed til at sysle med det, der var hans egentlige livsopgave. Han blev ganske vist året efter sin ankomst til København ansat som volontær ved universitetsbiblioteket, men her fik han ingen løn. Så måtte han give timer (særlig i regning) for en temmelig tarvelig betaling, og den tid, han skulde have brugt til sit egentlige studium, blev saaledes ikke meget rigelig. Det var dette forhold, som på en uheldig måde virkede ind paa hans af naturen noget nervøse sind.

Rask var en ægte Fynbo: Hans tanke var skarp og nøjagtig overfor de enkelte genstande, som den syslede med, og samtidig var den overordentlig let og adræt i

sine bevægelser fra den ene genstand til den anden, med et hurtig opdagende øje for de indbyrdes forhold imellem dem. Det var, som om dette indre allerede i skoleårene havde præget sig i hans ydre: i de store, blå, spillende øjne og i den spinkle, smidige skikkelse, der var i uafladelig bevægelse; han kunde vanskelig holde sig rolig i timerne, lød det stundum som en mild bebrejdelse fra lærerne. Men denne lethed og adræthed havde en sygdomsspire i sig, som ydre omstændigheder senere bragte til udvikling. Der kom i år- enes løb over denne bevægelighed noget nervøst, febrilsk. Som hans gang var hurtig og skødesløs og savnede fasthed, og hans tale var hurtig og noget uregelmæssig, således var der også i hans tankes bevægelser en mangel på ro og planmæssig bestemthed, noget, der gjorde ham det vanskeligt at samle sig udelukkende på ét punkt for et længere tidsrum. Spiren til dette lå, som sagt, i hans natur, men at den udviklede sig så stærkt, skyldtes for en væsentlig del de trykkende økonomiske forhold, hvorunder han levede. Derved nødtes han til et forceret åndeligt arbejde og til i farten at måtte snappe enkelte ledige øjeblikke til sit videnskabelige studium, samtidig med, at han stadig trykkes af bevidstheden om det uheldige i disse forhold.

Hans åndelige tilstand på denne tid kan man få et godt begreb om gennem et brev af 19de Marts 1812 (til Bülow)¹: »Til visse tider«, hedder det heri, »føler jeg en utrættelig, brændende virksomhedslyst, der varer ved temmelig længe; men når jeg på alle sider og kanter ser uoverstigelige grænser og skranker for min virksomhed, eller jeg i det mindste ser den indsluttet indenfor min egen sjæl, saa overfalder mig et slags

sørgmodig træghed, som gör, at jeg lægger alting hen, og det gamle (biblioteket, konditioner o. desl.) går da sin jævne, mekaniske gang, og jeg vegeterer i nogen tid; snart fatter jeg dog ny planer, overlægger, forestiller mig, hvorledes det skal gå til med udførelsen, som jeg stundum tror at befinde mig lige i, men ak! jeg vågner, den fryd forgår, langvarig lykke kun håber fjanter! etc.* Når han ikke kan få sine arbejder ud, råder Nyerup ham til at gemme dem til bedre tider, »det var vist det klogeste, dersom jeg kunde, men det er mig ofte umulig, når jeg forestiller mig, at de skal ligge og mugne og mølædes i et bibliotek, det være så mit eget eller om det var kongens. Men det er ikke altid literære planer, tit og ofte føler jeg en underlig beklemmende indskrænkning, som jeg ikke kan beskrive bedre end med Bürgers:

Knapp', sattle mir mein Dänenross,
dass ich mir Ruh' erreite,
es wird mir hier so eng' im Schloss,
ich will, ich muss ins Weite! osv.²

Men der er ingen stilling mindre end min skikket til at komme *ins Weite*, da jeg hver dag blandt andet har mine to timer for 40 rdl. om året! . . . Jeg misunder ikke nogen, som blev født til rigdom, men jeg beklager den, hvis ånd nåede en sådan dannelselse, at han kunde virke noget stort og herligt, men hvis fødsel satte

* I et andet brev (af 6. Des. 1812 til Bülow)¹ hedder det: »Imidlertid nægter jeg ikke, at når jeg har været nødt til at lægge et arbejde aldeles hen, da hænder det mig stundum, at når jeg siden efter betragter det, sker det med et slags smertelig følelse og lede, som nøder mig for det første at tage et andet arbejde. fat, til hint udtryk efterhånden udslettes.«

ham på en sådan post, at hans granskning og virksomhed skulde i det mindste for en stor del hæmmes og spildes for verden og følelsen heraf snarere martre og nedtrykke end opmuntre ham. — Et af mine sidste indfald, eller hvad jeg skal kalde det, var et slags raptus til at studere Angelsaksisk * . . . «

Medens han selv lever under indskrænkede og trykkende forhold, går det hans venner og bekendte udmærket: En af hans gamle skolekammerater, N. F. B. Schjern, har fået bestemt løfte om en god plads ved Frue skole og et glimrende tilbud om en rejse i Sverrig. Molbech skal gøre en antikvarisk rejse til Lund, og har derefter sikkert håb om at kunne foretage en antikvarisk rejse i alle Danmarks provinser. Prof. Ørsted har nylig været hos ham og fortalt, at han skulde gøre en udenlandsrejse osv. Det er dog ikke professorater og rejser, han selv særlig længes efter, men »en friere virksomhed, der ikke var saa uendelig indskrænket af alle mulige udvortes omstændigheder.« — Og så er der desuden andre ting, som trykker ham. »I denne tid ligger min broder mig også meget på hjerte, min stedmoder har giftet sig på ny med en ung bondekarl. Jeg anser mig derved ganske og min broder halv udelukt af familien; mig kan det ikke sige meget, undtagen for så vidt jeg derved er udelukt fra al familieforbindelse og på nogle få venner nær

* Da Bülow en gang havde bebrejdet Rask, at hans arbejde manglede ro og planmæssighed, svarede han (brev af 6. Des. 1812): »1) kan jeg umulig arbejde rolig fort, når jeg ikke med nogenlunde vished véd, om mit arbejde skal bringe mig til en rolig og hæderlig stilling i livet eller til bettelstaven, 2) kan man ikke have nok af håbet, når man imidlertid f. eks. sulter ihjel eller tigger sit tarvelige ophold.«

snart fra al menneskelig forbindelse, men for ham er det en ting af betydning, og jeg kan slet intet gøre for ham. En af mine venner trøstede mig med forsynets uransagelige veje, men man måtte snart blive — —* ved sådan trøst, som om alle disse uransagelige veje ikke vare lige så mange beviser mod forsynets tilværelse. Et forsyn måtte, mener jeg, sætte enhver omtrent i sådanne familieforbindelser ved fødslen, i sådanne lykkesomstændigheder og i en sådan stilling, som kunde svare til hans ånds beskaffenhed, befordre dens udvikling og virksomhed, ikke kvæle og spilde den drift og kraft, naturen † nedlagde deri; ti dette er jo at tilintetgøre sine egne hensigter, og dog ser man det utallige gange. Siden jeg altså fik den trøst, har jeg indtil nu indsluttet min følelse i mig selv. Da jeg gik hjem udtrykte jeg uvilkaarlig mit sinds tilstand således:

Har jeg da ingen fortrolig ven,
 med hvem jeg dele kan min smerte,
 for hvem jeg åbne kan mit hjærte,
 og som vil åbne mig sit igen?
 Har jeg slet ingen fortrolig ven,
 med hvem jeg dele kan min glæde?
 skal jeg ene nyde den,
 skal jeg ene græde?

. . . På egentlige venner har jeg just ingen overflødighed her i staden. Derfor overlader jeg mig også des mere til mine egne betragtninger; stundum fortryder det mig, at jeg ikke som bondedreng skulde vedblive at gotte mig ved livet og naturen i en halv ubevidst tilværelse, stundum falder det mig ind, om ikke lykken skulde

* Således står der i brevet.

† Ovenover er tilføjet »det selv« [s: forsynet].

blive mig gunstigere i andre fremmede lande, stundum har jeg andre endnu urimeligere indfald, der altid opløse sig i rådvildhed, uvirksomhed og sørgmodighed.* * —

Det var oprindelig Rasks tanke at studere teologi, og i flere år syslede han lidt dermed, når han kunde få tid til det for sine sproglige arbejder. Men han fik aldrig teologisk attestats.† En hovedgrund dertil var naturligvis det, at han blev mere og mere klar over, hvor hans egentlige gerning lå. Men der var en anden omstændighed, som medvirkede. Allerede i skoletiden havde hans skarpe søgende forstand, med dens stadige: *hvorfor*, ikke uden videre kunnet slå sig til ro ved de kristelige trossætninger. Også her måtte han spørge: hvorfor? Denne tilbøjelighed fik stærkere og stærkere magt over ham i tidens løb, og i studenterårene var de religiøse spørgsmål genstand for hyppige drøftelser mellem ham og hans venner. En aften havde han haft en ivrig disput med en *Thorstensen* (senere amtmand på Island) om forsynet, sjælens udødelighed m. m. Næste morgen blev der kastet et brev ind ad Th.'s vindue på Regensen. Det indeholdt en skrivelse fra Rask, hvori han nærmere udviklede sine anskuelser

* Det ene af de ovennævnte breve (det af 6. Des. 1812), hvori han således åbner sit hjerte, ender han med følgende linjer af det 121de vers i »Den höjes taler« (i »Den ældre Edda«):

<i>Sorg etur hjarta,</i>	Sorg fortærer hjærtet,
<i>ef þú segia né náir</i>	om man ej kan åbne
<i>einhvörium allan hug.</i>	én sit hele sind.

† Tanken om at tage den, fastholdt han dog længe, væsentlig vel af praktiske grunde. Han skriver således til Bülow (5. Okt. 1812): »Kunde jeg få et års tid endnu ledigt til studering, tror jeg endnu jeg kunde bekvemme mig til at bide i det sure æble: attestats.«

om de æmner, de havde drøftet den foregående aften. Tankegangen i disse bemærkninger er følgende: Ved at betragte sig selv, finder han, at han består af to særskilte enheder: 1) legem og 2) sjæl, men intet spor til et tredje højere, som kunde forene hine to i en højere enhed. Det kan være kønt nok at tænke sig en sådan, men det går med den højere enhed, som Baggesen siger om sin uforlignelige elskerinde, efter at have beskrevet alle hendes fuldkommenheder,

Ak! én fejl har dog min pige:
denne uforlignelige
er des værre — ikke til!¹

. . . Hvorfra får du da det håb, at denne strid vil om nogle tusendår opløse sig i en enhed? . . . Af dit håb, som du gruer for at slippe, ledes du til at antage den højere enhed, af den højere enhed fatter du håb! hvilken grund, hvilken sirkel! hvor vil du tænke at finde sandheden, når du lader håb, frygt, ønske og attrå komme med i undersøgelsen?

*nubila mens est
vinctaque frenis,
hæc ubi regnant!**

. . . Hvad udretter du med den højere enhed, hvad trøst får du der? hæver den striden, eller gør den, at den gode sag sejrer? . . . Ja, siger du, den vil dog måske om tusender, om millioner år opløse al strid i harmoni! Vi have et ordsrog, hvormed jeg vil svare herpå: »Imens græsset gror, dør koen«. Jeg for min part forsmår en sådan trøst. — — Den værste af alle

* Tåget er det sind og lænkebundet, hvor disse herske.²

vildfarelser kalder jeg teisteriet, fordi det synes mig ligesom at slå en bom for al filosofisk tænkning og granskning over tingenes natur og oprindelse, i det mindste på den anden side åbner det døren for al mulig vildfarelse og overtro; ti der er ingen urimelighed, som man jo kan få ud og godtgøre ved en *deus ex machina*.« — — Forholdet mellem den moralske og den fysiske verden er det, at de kæmpe om herredømmet, indtil den moralske til sidst bukker under for den fysiske; når en gang en komet støder mod vor jord og knuser den, da har det fysiske sejret over det moralske.¹ — Rasks stilling er jo her rent ateistisk, og med disse anskuelser vil det være let forståeligt, når han, i et brev (fra 1811)² til sin tidligere lærer Bloch, skriver: »Teologien har jeg nu rent lagt på hylden.« *

*

*

*

Alle disse trykkende forhold, både inden i ham og uden om ham, kunde ganske vist til tider virke meget nedstemmende og slappende på ham, men de kunde dog ikke få bugt med hans store energi og ar-

* Det, at han havde vendt sig bort fra kristendommen, betegnede han bl. a. på den, lidt pedantiske, måde, at han af sit navn bortkastede ledet »Kristian«. Det hedder i et brev til Bülow (1. Jan. 1812)³: »Jeg har ellers fået i sinde at udelukke det midterste af mine navne, for at der slet ingen lævning af noget kristeligt eller jødisk skal klæbe ved mig.« I sine følgende breve underskriver han sig derfor: *R. Rask*. — Rasks stilling til kristendommen synes dog senere at have forandret sig noget. Således prædikede han en gang under sit ophold på Island, og mens han var i Indien, overværede han jævnlig religiøse møder og gudstjenester, og det vel ikke altid af blot kulturhistoriske hensyn.

bejdskraft. Desuden stod han ikke alene; han mødtes snart med folk, der forstod at sætte pris på hans sjældne ævner og opmuntrede ham til at bruge dem. Blandt hans lærde velyndere må først og fremmest nævnes professor og universitets-bibliotekar *Rasmus Nyerup*. Selv fynsk bondesøn var han »alle Fynboers ven«, og desuden var Rasks store interesse for nordisk sprog og litteratur ham en varm anbefaling hos Nyerup, der selv syslede meget med de æmner. I fortalen til en oversættelse af »Den yngre Edda«, som Nyerup udgav 1808, forestilledé han Rask for den danske læseverden på følgende smigrende måde: Han (N.) vilde aldrig have påtaget sig denne oversættelse, hvis han ikke havde fået bistand af en islandsk tolk. »Denne translør . . . som jeg er glad ved at kunne anmelde for vor lærde republik som en tilkommende mystagog * i den islandske literaturs inderste helligdomme er R. K. Rask, en ung student fra Fyn.«

Ved Nyerups hjælp fik Rask snart (efterår 1808) plads på Regensen og ansættelse som volontær ved universitets-biblioteket. Hans første literære arbejde skyldes også Nyerup, idet han på dennes opfordring deltog i den nys nævnte oversættelse af »Den yngre Edda«. Dette førte til mere. Den tidligere omtalte gehejmeråd *Bulow* til Sanderumgård, der vandt et navn som en rundhåndet understøtter af videnskabelige arbejder, tilbød nu at ville yde et pengetilskud, hvis Rask vilde påtage sig en udgave af »Den yngre Edda«. Foreløbig blev der dog intet deraf, bl. a. fordi et vigtigt

* Denne benævnelse brugtes hos Grækerne om den præst, som indførte dem, der skulde indvies i mysterierne.

håndskrift af den befandt sig i Upsala, og det kunde han ikke få til afbenyttelse, uden på stedet selv.¹

De år, som nu kommer, hører til de vigtigste i Rasks liv. Hans hoved vrimlede af kæmpemæssige planer. Han havde dannet sig nye grundregler for den grammatiske behandling af sprog, og satte sig for at gennemgå så mange sprogs grammatik som muligt og omarbejde dem efter sit eget system. I et brev (19 Marts 1812)² til Bülow fortæller han: »jeg har sådanne arbejder over en del af dem færdige, over en del andre begyndt. Lappisk, Svensk, Engelsk,* Hollandsk, Møsogetisk, Angelsaksisk, Portugisisk har jeg omtrent færdige. Tysk, Fransk, Italiensk, Græsk, Latin har jeg begyndt og har stykker deraf færdige.« Desuden syslede han med Russisk, Polsk, Bøhmisk, de indiske sprog, Malaisk m. m. Men først og sidst droges han dog mod Islandsk. »Det islandske sprog,« skriver han⁵, »har været en hovedkilde og det første udspring til mange, ja de allerfleste endog ganske forskelligartede ideer hos mig, hvorfor jeg også har en overvættes forælskhed for det;« derfor talte han det også »ved alle optænkelige lejligheder med en vis stolthed og inderlig

* Rasks kendskab til de nyere sprog som: Engelsk, Tysk, Fransk, var, på det tidspunkt da han blev student, meget ringe; undervisning i de nyere sprog hørte ikke med til skolens plan. Han havde nok som skoledreng syslet noget med Tysk og Engelsk, men ikke nået ret vidt. Da han således i sommeren 1809 vilde levere en artikel til et tysk literært blad, måtte han skrive den på Dansk og få en anden til at oversætte den, »da jeg,« hedder det i et brev³, »des værre ikke har øvelse nok i andre sprog til at skrive dem og ikke heller omstændigheder til at skaffe mig samme.« I et brev af en lidt senere dato (Des. 1809)⁴ beretter han: »I denne tid har jeg ellers haft et temmeligt arbejde for, nemlig at lære Engelsk.«

glæde, når andre tale Tysk eller Fransk.« Hans første større arbejde var da også en islandsk grammatik, som allerede var færdig i forsommeren 1809, men dog på grund af forskellige omstændigheder ikke udkom før i 1811. Den bærer titlen: »*Vejledning til det islandske eller gamle nordiske sprog.*«

Bogen* har et motto af *Peder Syv*: »Nogle måske mene, at der var vel andet i det latinske og græske sprog, hvorpå jeg heller burde at anvende tiden; men mig bör jo først at vide mit fædreland og dets sprog nogen ære.« En meget udførlig fortale begynder således: »På en tid, da Dannefolkets fædrelandskærlighed og selvfølelse synes at fordoble sig, da så mange fortræffelige lærde søge at stille vore fædres bedrifter, indretninger og begreber i det fortjænte lys, da selv Danmarks største digtere besynge fædrelandets gamle handeler i udødelige værker, da det danske sprog har tiltrukket sig så megen opmærksomhed og dyrkes med så megen omhu, ja da regeringen endog tager sig med iver af fædrelandets oldsager, deres bevaring og udtydning, behøves vel næppe lang undskyldning for et forsøg til at fremstille vore fædres, det gamle nordiske sprogs bygning og indretning, med andre ord: en islandsk sproglære.«

I fortalen søger han så at godtgøre Islandskens store betydning og nødvendigheden af at studere den. Hans begrundelse er omtrent følgende: Det islandske sprog er det samme som det gamle nordiske, fælles-

* Den er tilegnet historikeren *G. L. Baden*. Denne mand, der under Rasks skoletid var herredsfoged i Bjerger, Aasum og Vinding Herred i Fyn og boede i Odense, opmuntrede ham ivrig i hans studium af Islandsk og lånte ham mange bøger.¹

sproget for hele Norden; dette blev i Danmark stærkt fordærvet i middelalderen, væsentlig derved at Tysken gennem lange tider uafbrudt flød ind over vore grænser og blandede sig med det oprindelige nordiske sprog. Først omtrent ved midten af det 17 århundrede begyndte denne gæring at sætte sig, og vi fik så som resultat et sprog, der var meget forskelligt fra det oprindelige nordiske (islandske), og som havde mange, fra Tysk indtrængte, uægte ord og former. Ud fra denne betragtning vil det da være let forståeligt; at kendskabet til Islandsk ikke blot er vigtigt paa grund af den rige, ejendommelige litteratur, som er bevaret deri, men også fordi vi ikke er i stand til grundig at forstå vort eget sprog, vore gamle folkeviser, ordsprog, landskabslove osv. uden at anvende Islandsk som forklaringsmiddel. Desuden er dette sprog meget oplysende ved sin regelretted, sin rigdom på former, sin dannelighed m. m. — Rask går dernæst temmelig udførlig ind på spørgsmålet om forholdet mellem Dansk og Tysk, og søger med en mængde grunde, hentede fra runeindskrifter, fra vore steds- og personnavnes form, fra hele vort sprogs grammatiske bygning at godtgøre, at Tysk ikke, som der er blevet påstået, er stamsproget til Dansk, ja at man ikke en gang kan kalde det for dets søstersprog, nærmere beslægtet med det end med ethvert andet, men at derimod »Dansken hører til en anden sprogklasse, der er sideordnet den germaniske, at det kan kaldes søster til Svensken, og at disse tillige med Færøisk og Norsk nedstamme fra modersproget Islandsk, er så indlysende, at det ikke trænger til vidtløftige beviser.«

Hjælpemidler til studiet af det islandske sprogs grammatik var der ikke mange af; de indskrænkede

sig egentlig til en islandsk formlære, der var bleven forfattet af en Islænder i midten af 17 århundrede. Rask fandt imidlertid, at den ikke kunde være ham til megen hjælp på grund af dens »såre betydelige ufuldkommenheder og mangler«, idet bl. a. højst forskellige ord var henførte til de samme böjningsklasser. I håndskrift forelå der endnu en islandsk sproglære, der stod betydelig over den ovenfor nævnte, men dog også havde væsentlige mangler.¹ Rask fik altså ikke megen hjælp fra de tidligere grammatikere, men kunde også nok undvære det. Han havde nemlig, allerede inden han kendte nogen af dem, gennem læsning af islandske skrifter uddraget sig grundtrækkene af en sproglære (han havde jo allerede begyndt derpå i skoletiden), og det er en videre udførelse heraf, som han forelægger læseverdenen i sin »Vejledning til det islandske osv.«

Denne bog er et betydeligt fremskridt fra de ovenfor nævnte grammatikere; den lægger først den egentlige grund til et virkelig videnskabeligt studium af det islandske sprog. Den fremskridende sprogvidenskab har naturligvis givet en anden og mere begrundet fremstilling af adskillige punkter i det islandske sprogs grammatik; men alligevel har Rask i denne lille bog formået at opspore de virkelige grundlinjer i sprogets grammatiske bygning, bl. a. fordi han ikke — som forgængerne — gik til studiet af Islandsk med den latinske grammatik i hovedet, men uden forudfattede meninger stræbte at nå ind til sprogets ejendommelige ånd og bygning.

Bogen vakte, som rimeligt var, en del opsigt blandt kendere; som vidnesbyrd derom skal her anføres et takkedigt, som han, gennem en af sine islandske venner i København, fik tilsendt fra den senere bekendte

videnskabsmand *Finn Magnusen*, der den gang endnu opholdt sig på Island som sagfører ved overretten i Rejkevig. I et brev til Bülow¹ har Rask meddelt noget af digtet i dansk oversættelse:

»Født i Danmark, hvor et forandret sprog hersker,
forvirret og blandet af fremmede lyd,
af Rommersk, Saksisk, Frisisk og Fransk,
men den gamle tunge var glemt,
brød Rask den raske sig frem over de bratteste fjælde
og over tidernes svælg som en ung helt
og nåede de marker (egentl. åbninger uden træer inde i
skove) hvor *Norræna** lever
i sin gamle herlige glans.«

Meget smigrende for Rask, men mindre smigrende for hans modersmål. — Dernæst indføres *Norræna* talende; hun byder Rask velkommen:

de gamle guders glimrende boliger
vænte på dig i det yndige Østen
og lysalfernes skønneste egne,

og hun spår, at

der kommer de tider, at Sakser og Svenske,
samlede igen under Skjoldungernes faner,
tillige med de danske og norske skulde kalde
dig den lærer, de mest trængte til.

Rask tilføjer, at dette digt »skal berolige mig for 10 resensioner, hvor uforskammede de end måtte være,« men beder dog Bülow om ikke at meddele det til nogen, da han synes, det er alt for smigrende. »Jeg kunde ikke bare mig for straks at skrive et lille svar, som jeg har leveret mellemmanden og bedet ham ved næste lejlighed besørge, ti det var skik i gamle dage, at de, der modtog æredigte, gavede altid guldringe

* o: det gamle nordiske (islandske) sprog.

eller deslige til digterløn (*bragarlaun*). Det er kort og langt simplere, hvorfor jeg håber Deres eksellense ikke vil fortryde på, jeg afskriver det helt. Det er i en anden, ældgammel verseart.

Finni Magnússyni.

*Gef mér epli
Idunn liúfa!
mál er nú
munni að hræra,
andsvör veita
viðfrægu skáldi,
en tannverkr tungu
vefur um tönn.*

*Undríz ecki
Islanz megir,
þó stírt og ógreit
yrkia þyki;
þér heyrð segg,
er sá at Mörland,
á Fjóni fæddan,
en ecki Finn.*

*Hónum réð Bragi
hörpu géfa,
Sigtyr inn mæra
suttunga mið.
Þór lét fæddan
Finn á fróni,
Norn hónum eilífan
aldur um skóp.*

*Hónum þacka ég
þúsúnd sinnum
ástúð mikla
og óð hinn mæta.*

Ræk mig et æble,
kære Idunne¹;
ti nu er det tid
at røre tungen,
at give den vidtberømte
skald et svar,
men tandpine tungen
svøber om tænderne².

Undres ikke
Islands sønner!
om jeg end synes
hårdt og vanskeligt at gøre vers;
I høre en mand,
som aldrig så Island,
som fødtes i Fyn,
og ikke Find³.

Ham har Brage
givet sin harpe,
og Odin den klare
Suttunge mjød.
Tor⁴ lod Find
på Island fødes,
Nornen bestemte ham
et evigt liv (navn).

Ham jeg takker
tusende gange
for sit kærlige sindelav
og den herlige sang.

¹ Når man bed i Idunnes æble, forvandt man al sygdom og alderdom.

² Siges om alt hvad der hindrer en at synge eller tale med færdighed.

³ Skalden som forfattede sangen til mig.

⁴ Tor var Islands gamle skytsgud.

*Hinum óska ég
 Islands sonum
 árs og uuds
 og allskyns sælu.
 Eitt má at óði
 ágiættum finna:
 látið þykir
 leyfðar efni!
 samt er mærd sú
 mikils verð,
 því eintómt hreinlyndi
 huginn knúdi.
 Þiggid þá þetta
 þundar vín
 í bauga stad
 að bragarlaunum!
 Ég hefi að gefu
 hjartað eitt,
 það færi ég Finni
 í Fjölnis krús.*

*R. Raskur.**

De andre Islands
 sønner ønsker jeg
 (godt) år og rigdom
 og alt slags held.
 Ét kan man udsætte
 på den fortræffelige sang:
 lidet (ringe) synes
 lovsangens æmne!
 Dog er det hædersdigt
 af stor værdi,
 ti lutter oprigtighed
 bevægede sindet¹.
 Modtag(er) da denne
 Odins vin²
 i stedet for guld³
 til digterløn!
 Jeg har ej uden
 hjærtet at give,
 det bringer jeg Find
 i Odins bæger⁴.

Efter at have fuldendt sin islandske sproglære tænkte Rask på videre at udarbejde det udkast til en islandsk ordbog, som han allerede havde gjort i Odense skole. Denne plan kom dog ikke til udførelse, bl. a. fordi den arnamagnæanske kommission* satte sig i hævelse for at få udgivet en islandsk ordbog (af Bjørn Haldorsen), som forelå i håndskrift. Rask blev opfordret til at deltage i arbejdet og satte også af og til en del kraft ind på det; men da planen for bogens udarbejd-

¹ gejsten til at digte.

² o: dette stykke, vers.

³ egentlig ringe.

⁴ o: i sangen, på vers.

* Den bekendte islandske videnskabsmand *Arne Magnusen* oprettede kort før sin død (1730) en fond, hvis midler skulde benyttes til fremme af studiet af Islandsk. En kommission fik bestyrelsen af fonden.

else var givet i forvejen, og da han desuden var stærkt optaget af andre arbejder, kom han ikke til at yde noget af afgørende betydning paa dette punkt.

* * *

I foråret 1810 fik Nyerup offentlig understøttelse til en rejse i Sverrig. Rask vilde meget gerne ledsage ham, og Nyerup, som satte pris på at få ham til rejsekammerat, ansøgte om, at Rask måtte få lov til at følge med. Denne ansøgning blev dog afslået, men imidlertid havde Rask i et brev til Bülow berørt sagen, og denne havde straks med sin sædvanlige rundhåndethed tilbudt at ville hjælpe ham. Efter at have fået dette tilsagn, begyndte Rask ivrig at studere Svensk; han skriver til Bülow (17 Marts 1810), at han har længe følt trang til at lære Svensk, for at nyde denne litteratur, hvortil man med så liden möje kan åbne sig adgang; det forekommer mig at forholde sig med vor sædvanlige lyst og forkærlighed for de langt bortfjærrede sprog omtrent som med stjernekergerne i Fædri fabel. Der blev dog intet af rejsen, da Rask pludselig fik betænkeligheder. I et brev af 4. Maj 1810 hedder det, at da han skrev sidste gang [brev af 30. Marts], svævede han ligesom i halv uvished, om han vilde komme til at benytte Bülows gode tilbud; men det varede ikke mange dage, inden han fuldkommen indså, at den svenske rejse, paa denne tid og under disse omstændigheder, ikke kunde ske på en måde, der var gavnbringende nok for fædrenelandets litteratur og ærefuld for hans velynder¹ osv. En underlig hovedkulds beslutning; mon der har været andre bevæggrunde med i spillet?

I foråret 1812 gik Nyerup igen til Sverrig, og denne gang lykkedes det ham at skaffe Rask en offentlig understøttelse til at følge med. Paa denne rejse vilde Rask særlig undersøge de finske og lappiske sprog, deres poesi og deres sammenhæng med de nordiske sprog. »Dette vilde jeg,« skriver han til Bülow (24 Marts 1812), »foruden [i] sagens egen interesse, af en anden grund så meget hellere have undersøgt, som der nemlig af videnskabernes selskab er udsat den prisopgave at undersøge *det gamle nordiske sprogs oprindelse*. Dette har jeg tænkt at forsøge på, og jeg udleder Islandsken af Græskan som det ældste og originaleste sprog i hele Evropa. Opgaven var egentlig for forrige år, og jeg indsendte en prøve af afhandlingen med anmodning om udsættelse. Det indsendte indeholdt en del leksikalske sammenligninger og af grammatik en sammenligning mellem den islandske og græske deklinations-teori, hvori enhver endelse i den første var henført til og udledt af det sidste. Jeg viste Nyerup disse brudstykker, og han sagde, de vare fortræffelige, og at den grammatikalske sammenligning var noget ganske nyt, som ingen för havde opdaget eller anet. En lige så smigrende dom fik jeg af prof. Erasmus Müller, som er i den klasse af videnskabernes selskab, der skal bedømme det. Naturligvis måtte dette smigre mig meget . . . Men alt i det islandske er dog ikke Græsk; nu er det min gisning, at måske de trende sprog: Finsk og de to lappiske [det norsk-lappiske og det svensk-l.] som ere højst forskellige (næsten som Tysk og Engelsk), om ikke disse skulde have afgivet den øvrige del, eftersom det er klart, at disse nationer för Asernes ankomst fra det sorte hav (Asgård ved Tanais, Asow)

har beboet hele Norden, for så vidt den var beboet för. Men dette kan umulig bestemmes uden temmelig nøje kundskab i sprogenes inderste; ti det er klart, at meget er kommet fra de nordiske sprog med kultur og al borgerlig indretning ind i de finniske. Dette er en sag, som ingen nogen sinde har undersøgt, ja måske endnu mindre anet eller brudt sig om end slægtskabet med Græsken.¹*

Afrejsen foregik d. 7 April, og turen til Stockholm tilbagelagdes hurtigt, skönt ikke behageligt, da det var meget koldt, med is og sne. I Stockholm arbejdede han ivrig på at lære Svensk, at tale og skrive det. Desuden læste han Finsk hos Digteren *Franzén*, der var en indfødt Finlænder. I Upsal, hvor de opholdt sig et par dage, undersøgte han det tidligere omtalte håndskrift af den yngre Edda. »I Stockholm og Upsal,« skriver han til Bülow, »er opvakt en ganske overordentlig interesse for den islandske og danske literatur så vel som for den tyske, mystiske filosofi; besynderligt er det, hvorledes studiet af de herlige lævninger fra det gamle Norden overalt skal forenes med den lyssky filosofi,* hvorvel intet kan være i sin hele natur mere stridende derimod end netop vore fædres hele videnskabelighed.²« Rejsen gik over Kristiania tilbage til København, hvor de ankom omtrent i midten af Juni måned.

Rejsen havde været en oplevelse for ham, men, fortæller han i et brev til Bülow (24 Juni 1812), »straks da jeg kom tilbage i mit lille, mørke hul på

* For Danmarks vedkommende sigter han her vist særlig til *N. F. S. Grundtvig*.

Regensen, vendte de gamle forestillinger tilbage, ja endog min kind begyndte at blive dårlig, og jeg har i disse dage været ligesom halv syg. Ved ankomsten forefandt jeg et brev, hvori jeg allernådigst var udnævnt til *amanuensis ved universitets-biblioteket med 100 rdl. fast aldeles afkortningsfri gage årlig!* efter 4 års tjeneste som volontær Jeg tror aldrig, at jeg trives i mit fædreneland, jeg kommer i det mindste næppe i en stilling, hvori jeg kan befinde mig rolig og fornøjet, før en al ting forbitrende melankoli har rodfæstet sig i sjælen, med mindre det lykkes mig forinden at fly langt bort til et fjærint land.¹ Da denne mørke sindsstemning havde klaret sig lidt, tog han fat på sit arbejde igen; og til det, der nu lå for, kunde han behøve alle sine kræfter. Som ovenfor omtalt havde han besluttet at konkurrere til den af videnskabernes selskab udsatte prisopgave: »*Med historisk kritik at undersøge og med passende eksempler at oplyse, af hvilken kilde det gamle skandinaviske sprog sikrest kan udledes, at angive sprogets karakter og det forhold, hvori det fra ældre tider og igennem middelalderen har stået dels til nordiske dels til germaniske dialekter, samt nøjagtig at bestemme de grundsætninger, hvorpå al udledning og sammenligning i disse tungemål bør bygges.*« Det er dette arbejde, som nu i et par års tid lægger beslag på det meste af hans arbejdskraft. Værkets egentlige udarbejdelse falder sikkert i tidsrummet fra sommeren 1812 til sommeren 1813, skönt han først lagde sidste hånd på det under sit ophold på Island, hvorfra det i 1814 blev sendt ned til videnskabernes selskab.²

*

*

*

Med Rasks store kærlighed til det gamle Norden er det let forståeligt, at ønsket om at besøge Island, den »hellige ø! ihukommelsens vældigste tempel!« snart måtte dukke op i ham. En islandsk købmand i København tilbød ham i 1812 fri rejse i den følgende sommer til Island og måske tilbage igen. Rejsen på selve Island kunde, mente Rask, göres temmelig billig, når han benyttede sig af de bekendtskaber han havde der oppe. Men skibet var nødt til at göre et ophold på omtr. 3 uger i Skotland, og det vilde jo medføre nogle udgifter. Desuden vilde han med det samme gärne til England — det var prof. P. E. Müller, der gav ham den idé — for at studere Angelsaksisk, da København var yderst dårlig forsynet med hjælpemidler til studiet af dette sprog (en 3—4 angelsaksiske böger), og da de gamle grammatiker og lexica var næsten ubrugelige, eftersom »de gode forfattere *aldeles* ikke have forstået sproget.« Ved sammenligning med Islandsk var han bleven i stand til at göre et udkast til en angelsaksisk grammatik; men skulde han göre noget grundigt på dette område, følte han, at han måtte til England, ti der gemtes hele den utrykte literatur. De allernødvendigste udgifter vilde efter hans overslag ikke løbe højere op end til 3—400 rdl., og denne sum tilbød en mand i København ham. Da planen således havde ret gode udsigter til at virkeliggöres indgav han i foråret 1813 en ansøgning til regeringen om understøttelse til en Islandsrejse, og det fik han også bevilliget. Skibet skulde have afsejlet tidlig på sommeren, men på grund af de urolige politiske forhold trak det ud med afrejsen, saa han kom temmelig sent afsted.¹

Han opholdt sig først nogen tid i Rejkevig; men

her talte han næsten lige så meget Dansk som Islandsk, og der var derfor ikke så megen lejlighed for ham til at lære at tale sproget. Hans plan var: først at studere sproget, siden historien, og endelig at samle alt hvad han kunde overkomme vedrørende statistiken. Foreløbig brugte han tiden til nogle småudflugter fra Rejkevig. Først tog han op til en af sine ungdomsvenner fra København, *Arne Helgesen*, der var præst nogle mil nord for Rejkevig (i Reynevalle). »Hans præstegård,« fortæller Rask, »er, hvad huset angår, næppe saa bekvem og god, som min faders jordløse hus i Fyn var. Den er med jordvægge og törvtag, uden kakkelovn; ildhuset (køkkenet) er for sig selv, og lige så lidt som vore bryggerser skikket til studerekammer. Men han har en vakker bogsamling og bruger den, har også en del studerende hos sig om vinteren at lære, hvoriblandt er hans broder.«

Efter en uges ophold i denne præstegård tog Rask tilbage til Rejkevig, hvorfra han siden gjorde en tur øster på, ind i Rangåvalle-sýssel. Her besøgte han en *síra** Steingrim Jonsen, der var provst paa Odde, den fra sagatiden bekendte gård, på hvilken Sæmund den frode boede, og hvor senere Snorre Sturlesen fik sin videnskabelige uddannelse. Dette præsteembede regnes nu for at være blandt de bedste på Island, og præstegården var da også, siger Rask, noget større og bedre end Helgesens, skönt ikke meget. S. Jonsen viste sig senere meget hjælpsom overfor Rask; han forærede ham en god ridehest og fodrede den en hel vinter igennem, skönt han havde det temmelig knapt med foder. — Fra Odde gjorde Rask en udflugt til den fra

* De islandske præsters almindelige titel (jfr. engelsk *Sir*).

Njals saga bekendte gård Hlidarende. Den ligger meget smukt i en frodig dal, der overalt indesluttet af grønne bakker, som i flere med gårde og huse bebyggede afsatser hæver sig amfiteatralsk, indtil de i synskredsen begrænses af de snedækte jøkler. Det var dette fagre syn, der laa udbredt for Gunnar fra Hlidarende, da han kom til at vende sig om og kaste et afskedsblik på sin hjemstavn (Njals saga, kap. 75).

En stiftsön af S. Jonsen fulgte Rask fra Odde til Skalholt, der tidligere var det ene af Islands bispesæder og havde haft den ene af landets lærde skoler. Da Rask besøgte stedet, var der dog hverken bisp eller rektor mere. Derfra gjorde han og hans ledsager en udflugt til det berömte *Gejser*, hvor de lå om natten i et telt, mens regnen strömmede ned. Næste dag var de så heldige at se både Gejser og en anden varm kilde (*Strok*) i fuld virksomhed. »Det hele lignede,« syntes Rask, »overordentlig et fyrværk; enhver vandstråle, der fór op i luften, lignede en raket, kun at de kom idelig ovenpå hinanden med et uendelig lidet mellemrum.« — »Det er af sådanne kilder, som findes på den vestlige kant af Sønderlandet, at *Reykjanes* og *Reykjavík* (Rejkevig) har fået navn, idet *reykr* er det islandske ord på røg.«

Henimod middag rejste de i våde klæder og i vedvarende regnvejre videre til en bondegård *Laugarvatn*, hvor de blev modtagne med megen gæstfrihed af ejeren, en mand ved navn Bernhard, der talte meget livlig og fornuftig om mange ting, dog mest om krigen. Her lå de om natten og red så næste morgen til Tingvalle, hvor de beså stedet for det gamle, berömte *Alting*. Tæt derved var der en kirke, hvor en Pavl Thorlaksen

(broder til den islandske digter Jon Thorlaksen) var præst. En af hans sønner viste dem rundt på stedet, og fulgte dem senere et stykke på vej, da de red vester på ind i Kjosesyssel for at nå Helgesens præstegård. Der slog de sig til ro for natten og den følgende dag, fik klæderne tørrede og deres legemer udhvilede efter den temmelig besværlige tur. Han vendte så tilbage igen til Rejkevig i den første uge af September.

Efter at have tilbragt en del af efteråret på Sønderlandet, hvor han især blev gæstfrit modtaget af den senere biskop *Vidalin* og assessor *Thorarensen*, tog han kort efter jul igen op til Helgesen, hos hvem han boede til begyndelsen af den følgende sommer. Han holdt overordentlig meget af sin vært. »Jeg vilde ønske,« siger han i et brev, »at vi aldrig behøvede at skilles, men jeg vilde hellere leve sammen med ham i København end her, hvis jeg kunde vælge.« Som ovenfor omtalt havde Helgesen nogle unge mennesker i huset. Rask læste med dem, noget Engelsk, geografi og en smule Græsk, og skaffede sig derved lidt indtægt. Han synes på denne tid at have været noget religiøst bevæget. Han besteg endogså prædikestolen her i Reynevalle. Anden pinsedag prædikede han nemlig — som han udtrykker sig i et brev — »om den sande og sjælefrelsende tro, og det var en lang tale og dygtigt, som du nok kan tænke dig;« ja der var dem blandt hans tilhørere, som blev så begejstrede over hans prædiken, at de endelig vilde have, han skulde blive deres præst, når Helgesen, der var kaldet til Rejkevig, om kort tid forlod dem.¹

Omtrent midt i Juli (1814) tog han afsked med sin gæstfri vært på Reynevalle, og rejste tvers igennem

det vilde og næsten ubeboede indre af landet op til Øfjord på Nordlandet, hvor han så det tidligere bispe-sæde Holum og besøgte den ovenfor omtalte digter *Jon Thorlaksen*. Ved velvillig hjælp fra amtmand Thorar-ensen fik han sig udrustet til rejsen syd på gennem Østlandet, en tur som mange havde rådet ham fra, da den var meget kostbar og vanskelig. Det var ikke en gang muligt at få en vejviser, som kendte hele vejen. Men, skriver Rask i et brev fra denne tid, »*ek læt ekkert aptra mér*« (jeg lader intet stanse mig); han gav sig dristig på vej, og kom i god behold til Sønderlan- det om efteråret. Flere af hans venner i Danmark havde rådet ham til at vende tilbage til Danmark den høst; men han kunde ikke finde sig i at forlade Island uden at have lært Vestlandet at kende; og da Bülow i sommeren 1814 havde sendt ham en foræring på 200 rdl., besluttede han sig til at blive et år endnu borte. Vinteren 1814—15 til- bragte han også hos Helgesen — der imidlertid var bleven forflyttet til Rejkevig som præst ved domkirken — og anvendte så sommeren 1815 til en rejse på Vestlan- det. Her besøgte han gården Reykholt, hvor Snorre Sturlesen havde boet, og så de ret godt bevarede læv- ninger af den bekjendte badstue, som Snorre havde ladet indrette. — Han fik en gæstfri modtagelse hos konferensråd *Stephensen* på Indre-Holm, hvem han alle- rede havde besøgt i sommeren 1814. Den gang var samme steds på besøg en S. Egilsen, en skole- kammerat af Stephensens søn, og han har fortalt et par småtræk fra sit samliv med Rask: I sin tale brugte denne af og til udtryk og vendinger hentede fra saga- literaturen; da således konferensråden en dag af høflig- hed foreslog, at man skulde tale Dansk for den frem-

mede gæsts skyld, svarede Rask: »*Ég segi, eins og Hæmir: ráði aðrir*« (Jeg siger, ligesom Høner: lad andre råde)¹. Da Egilsen på en udflugt ledsagede ham over Skærefjorden, var Rask meget munter, fremsagde hele stykker af Æsops fabler udenad på Græsk, og da Egilsen ikke kunde forstå dem, oversatte han dem på Islandsk. I efteråret 1814 var Egilsen og hans kammerat i Rejkevig, da de skulde ned til Danmark og tage artium. De gik så op til provst Helgesen for at sige farvel til Rask, hvem de traf på hans værelse, med en bog i hånden, hvoraf han læste op for dem og lo hjertelig under læsningen. Det var Peder Pårs. Denne bog var hans yndlingslæsning; han kunde store stykker af den udenad.¹ — En af hans venner fortæller om ham, at han havde megen sans for mimisk fremstilling; han betrødte endogså, under sit ophold på Island, to gange scenen ved dilettant-forestillinger. Kort før julen 1814 spillede han således magister Stygotius i Jacob von Thyboe, og folk syntes — fortæller han — at det ikke var så galt endda. Medens han i sommeren 1815 opholdt sig i Rejkevig, var der en hel del selskabelig festlighed, i anledning af at en af øens juridiske embedsmænd (Thorlacius) opholdt sig der en Tid som sættemommer. Blandt de selskabelige adspredelser var der også dramatiske forestillinger, og ved en af dem optrådte Rask i en elsker-rolle.

I eftersommeren 1815 beredte Rask sig til at vende tilbage, efter at han havde opholdt sig to år på Island. Det væsentligste udbytte, han havde af dette lange besøg, var, at han fik lejlighed til grundig at leve sig ind i det islandske sprog. Om hans færdighed i at tale og skrive dette sprog foreligger der adskillige vid-

nesbyrd. Således fortælles det, at da han i efteråret 1814 vendte tilbage fra Nordlandet, og igen vilde tage ind til Helgesen, forklædte han sig som islandsk bonde-dreng, og foregav, at han bragte brev fra Nordlandet, uden at hans ven, af hans udtale af det islandske sprog, kunde mærke, at det var en udlænding. En anden af hans islandske venner siger om ham: »Islandsk talte og skrev han ligesom en indfødt. Det var ikkun af accentuationen, at man kunde mærke af og til, at han var fremmed . . . Sprogets renhed lå ham så meget på hjerte, at da han en gang fra Island havde skrevet mig et brev [til], hvori der var en ubetydelig fejl, som jeg ej havde lagt mærke til, fik jeg et andet brev med bön om at rette fejlen.¹«

Vejen hjem gik over Skotland; skibet laa i Leith i nogle uger, og han tog næsten daglig ind til Edingborg, hvor han stiftede bekjendtskab med adskillige lærde. De bekjendtskaber han her gjorde var rimeligvis anledningen til, at han efter tilbagekomsten fra sin store udenlandsrejse fik tilbud om en ansættelse i Edingborg. Han blev straks slået af den ejendommelighed ved den sydsjællandske dialekt, at den i mange punkter står Dansk nærmere end Engelsk gör. På rejsen fra Skotland blev skibet af modvind nødt til at søge ind i Tananger havn i Norge. Her stiftede han bekjendtskab med en hr. Zander fra Kalmar, med hvem han igen stødte sammen et års tid efter på sin rejse til Sverrig. Zander gjorde ham opmærksom på, at det var nemt at gøre en lille tur til Stavanger, og gav ham anvisning på, hvem han kunde besøge i denne by. På denne udflugt kom han en gang i livsfare. Da han en aften i mørke vilde gå ombord på et skib, trådte

han fejl og faldt i vandet; der var ingen i nærheden, men idet han uvilkårlig greb for sig, fik han fat i ringen på en af pælene ved skibsbroen, og derved lykkedes det ham at slippe op igen. I efteråret 1815 kom han tilbage til København.¹

*

*

*

Da Rask kom til at stå ansigt til ansigt med det islandske folk, måtte han nødvendigvis få et levende og smerteligt indtryk af, hvor langt nutidens Islændere stod tilbage for den store sagatids. Og denne stærke tilbagegang var ikke mindst tydelig i litteraturen. Hvor dybt stod ikke den nyere islandske litteratur under den gamle! Den tanke måtte da ganske naturlig opstå hos Rask, om det ikke skulde være muligt at hjælpe den op igen.

Under opholdet hos Helgesen i vinteren 1814 talte Rask flere gange til ham om, at de i forening skulde indbyde til dannelsen af et selskab, der skulde sætte det som sit mål at ophjælpe den islandske litteratur. Helgesen rådede ham foreløbig til, på den forestående rejse til Nord- og Østlandet, at tale med folk om planen. Det gjorde Rask også, og fandt god stemning for sagen; men der var rigtignok ikke mange, som vilde træde frem og handle. Under sit følgende vinterophold i Rejkevig fremsatte han planen for biskop Vidalin, der gav løfte om sin medvirkning. Efter aftale med denne mand forfattede Rask en indbydelse (dat. Rejkevig 27. Febr. 1815) til dannelsen af et literært selskab. Denne indbydelse sendte så biskoppen til alle

provsterne, der atter skulde meddele den til præsterne i deres respektive provstier*. Da Rask på hjemvejen opholdt sig nogen tid i Leith, benyttede han lejligheden til at bringe sagen på bane blandt de literært dannede mænd, som han traf sammen med. Efter hjemkomsten søgte han på forskellige måder at vække interesse for foretagendet. Han offentliggjorde to skrivelser, én på Islandsk og én på Dansk, hvori han gav en redegørelse for sine planer og bad folk, der havde interesse for sagen, at træde understøttende til. Bl. a. gjorde han opmærksom på, hvor enestående i sin art det var, at et sprog havde kunnet holde sig så uforandret lige fra middelalderen til vore dage. Den »gamle danske tunge, uden hvilken vort nuværende sprog, vor gamle gude-lære, oldsager, historie, love og andre literære mindesmærker vilde være os en evig tillukt bog, lever endnu, tales endnu af en del af vore medborgere, Islænderne. Dette kan jeg bevidne af egen erfaring, da jeg på min rejse omkring Island i årene 1813, 14 og 15 overalt har hørt dem tale den til en, med hensyn til tidens længde, utrolig grad af renhed og skönhed, overalt set dem læse de gamle sagaer om den heroiske alder med henrykkelse . . . Hvor meget vilde ikke en dyrker af Grækernes og Romernes literatur give for blot et öjeblik at kunne tale med en mand fra det gamle Athen eller Rom!«¹ Da adskillige tegnede sig som medlemmer af det påtænkte selskab og enkelte lovede temmelig betydelige pengebidrag, sammenkaldte Rask

* Det er betegnende for de daværende tarvelige förhold på Island, at denne indbydelse ikke blev trykt. Biskoppen måtte lade eksemplarer afskrive til provsterne, og disse igen til præsterne.

den 30. Marts 1816 et møde i universitets-biblioteket, der den gang var på Rundetårn. På dette møde blev *det islandske literære selskab* (*hið islenska bókmentafélag*) stiftet og Rask valgt til formand. Da han imidlertid om efteråret skulde tiltræde sin store rejse, sammenkaldte han den 18. Oktober et møde, på hvilket han fratrådte som formand.¹—

Skriftet om *det gamle nordiske sprogs oprindelse* var, som omtalt, blevet sendt ned fra Island i 1814. Det vandt i det følgende år guldmedaillen, men blev rigtig nok først trykt 4 år senere*, da Rask allerede for længst havde tiltrådt sin store rejse. Da skriftet imidlertid er et udtryk for det punkt, hvortil Rask omkring 1814 var nået i sin sproglige udvikling, vil det være rigtigst her at gøre rede for dette epokegørende værk.

Bogen, der er tilegnet kongen, begynder med en indledning: Den menneskelige ånd har en medfødt trang til at lære fortiden at kende. Historien kan føre os langt tilbage, men der kommer dog et punkt, ud over hvilket den ikke kan gå. Geologi m. m. kan lære os noget om menneskeslægtens første tider, »men intet middel til kundskab om nationernes herkomst og slægtskab i den grå oldtid, hvor historien forlader os, er så vigtigt som *sproget*«. Hermed går han over til det egentlige æmne. Den videnskab, der sysler med sprogets oprindelse, kaldes »etymologi«, en videnskab der tidligere ofte er bleven misbrugt, og tit har ført til urigtige resultater, fordi man ikke forstod at benytte

* Til udgivelsen fik Rask af kongen bevilliget en understøttelse paa 500 rdl.; deraf fik boghandler Deichmann de 300 for at overtage forlaget af bogen.²

den paa rette måde. Etymologien har nemlig hidtil væsentlig været »ordforklaring«^o: man sammenstillede en del ord fra forskellige sprog med hinanden, og afgjorde så sprogenes nærmere eller fjærnere slægtskab efter vedkommende ords større eller mindre lighed. Men her er man udsat for at begå alvorlige fejltagelser, fordi ligheden mellem to ord kan bero på en tilfældighed og ikke være begrundet i et virkeligt slægtskab. Denne mislighed kan man bøde en del på ved at forfølge ordene tilbage til deres oprindelige rødder; så vil det sande forhold vise sig. Dog vil det altid være upålideligt og utilfredsstillende at søge at afgøre to sprogs slægtskab udelukkende efter deres ordforråd. Ord optages nemlig temmelig let fra det ene sprog i det andet, uden at et sprogs egentlige karakter derved behøver at forandres. Således har Engelsk fra Latin og de romanske sprog optaget en sådan mængde ord, at man, hvis der udelukkende tages hensyn til ordforrådet, i øjeblikket måske kunde være i tvivl om, hvorvidt det skal henregnes til de romanske eller gérmaniske sprog. Men så snart man ser på den grammatiske bygning, er der ingen tvivl om, at det hører til de sidst nævnte. Den sammenlignende sprogvidenskab bør derfor, siger Rask, lægge hovedvægten på *sprogenes grammatiske bygning*. — Det er denne tanke, hvorom Nyerup med rette sagde (jfr. s. 34), at den »var noget ganske nyt, som ingen för havde opdaget eller anet.« Ved at fastslå denne tanke blev Rask i virkeligheden *grundlæggeren af den moderne sammenlignende sprogvidenskab**.

* Den store tyske sprogforsker *J. Grimm* anvendte ganske vist, uden påvirkning af Rask, den samme tanke i sin banebry-

Når man da ved hjælp af sprogenes bygning vil undersøge deres indbyrdes slægtskab, må man først udfinde de love, der behersker sprogudviklingen. Som de vigtigste af disse fastslår Rask følgende (s. 35 flg.):

1) Det sprog, der har den kunstigste grammatik, er det mest ublandede, det oprindeligste, ældste og kilden nærmest; ti de grammatikalske bøjninger og endelser afslides stedse ved ny sprogs opkomst. Således er Dansk simplere end Islandsk, Engelsk simplere end Angelsaksisk osv.

2) Et sprog, hvor blandet det så end er, hører til samme sprogklasse som et andet, når det har de væsentligste, sanseligste ord, sprogets grundvold, til fælles med samme. Således regnes Engelsk med rette til den gotiske sprogklasse og nærmest til den saksiske gren, fordi hele grundstammen af dets ordforråd er saksisk, såsom: *heaven, earth, sea, land, man* osv. (himmel, jord, sø, land, mand osv.). Især er det stedordene og talordene, som allersenest forsvinde ved blanding med uligeartede sprog.

3) Når der findes overensstemmelser mellem de oprindelige ord i to sprog, og det så mange, at der kan udledes regler for bogstavernes overgange fra det ene til det andet, da findes der et grundslægtskab imellem disse sprog, især når der også er lighed i selve sprogbygningen.

4) Når man vil sammenligne ordene, må man vel skille roden fra de øvrige dele; stemmer rødderne overens, så er ordenes slægtskab uimodsigeligt, hvor uligeartede afledsstavelser og formændelser end måtte være.

dende »Deutsche Grammatik«, hvis første bind udkom 1819. Men Rask er dog den første, der har fremsat tanken.

F. eks. *omhyggelig*; her er *om-* et forholdsord i sammensætning, *-elig* en afledsændelse, ligesom i *glædelig* o. fl.; *g* er fordoblet, fordi det stod mellem to selvlyd, og *y* er i afledning ofte kommet af *u*. Roden bliver da *hug* (eller *hyg*), som kommer af islandsk *hugr* ∴ sind; altså *omhyggelig* = som tænker på, har sind og hu henvendt på noget.

5) For at to ord i forskellige sprog skal være beslægtede behøves ikke, at deres rødder har alle bogstaver til fælles. Den uendelige forskellighed i folkeslægternes tankegang og forestillinger, den forskellige indretning af taleredskaberne m. m. gör det naturligt, at en sådan mængde ord må hos forskellige nationer modtage næsten uendelige forskelligheder i udtale og form. Det viser sig da også, at den samme rod kan have forskellige former i de forskellige sprog. Men disse forskelligheder beror ikke på tilfældigheder. »*Hovedreglen er her, at bogstaver, som udtales med samme taleredskab eller høre til samme klasse forveksles og ombyttes med hinanden; men disse klasser gå også stundum over til hinanden og krydse hinanden på forskellige måder.*« *

Efter således at have udfundet de grundlove, hvorefter den sammenlignende sprogvidenskab må gå frem, går Rask over til at prøve på sin opgaves løsning ved en anvendelse af disse love. Opgaven lød jo på at finde »det gamle skandinaviske sprogs kilde«. Allerede i sin islandske grammatik havde Rask fastslået, at det gamle skandinaviske sprog er det samme som det gamle islandske fra middelalderen, i den form hvori det

* Eksempler herpå findes s. 55, hvor der handles om bogstavovergange fra Græsk til de nordiske sprog.

foreligger i saga-litteraturen. Spørgsmålet formede sig altså således: hvor har vi kilden til det islandske sprog? Og så begyndte Rask sin store sprogvandring, der førte ham gennem alle europæiske tungemål.

Han begynder med de folkeslag, som af forskellige grunde synes at være nærmest beslægtede med de nordiske: Af det gamle engelske sprog, det såkaldte *Angelsaksisk*, har vi bevaret prøver fra en ældre tid end af det islandske; men alligevel er dets grammatiske bygning simplere og mindre rig på former end Islandsken, og kan derfor ikke være dettes kilde (jvf. foran s. 48 § 1). Vi vender os da mod syd. Den germanske sproggruppe hvoraf de ældste lævninger er bevarede, er den *møso-gotiske* (jvf. s. 11). En undersøgelse af dette sprog viser, at dets grammatiske bygning i alt væsentligt er den samme som Islandskens, men at det *ofte har længere endelser, som undertiden består af to stavelser, hvor de islandske kun har én, hvorved de yder stor hjælp til at finde de islandske endelsers oprindelse.* Således hedder ejeform ental af *ulv* (ulv) på Islandsk *ulfs*, men i Møso-gotisk *vulfis*; genstandsform flertal i Islandsk *ulfa*, men i Møso-gotisk *vulfans*; tillægsordet *blind* hedder på Isl. i hensynsform ental hankön *blindum*, på Møso-g. *blindamma*, osv. Mon vi da ikke i det møso-gotiske skulde have kilden til Islandsk? Noget kunde nok synes at tyde derpå, men en nøjere undersøgelse vil dog gøre det sandsynligt, at Møso-gotisk ikke er modersproget til Islandsk, men at de er to søstersprog, som bægge har deres oprindelse fra en fælles kilde, og denne fælles kilde kalder Rask: *Gotisk*. Kan man nu finde dette sprogs kilde, har man også fundet Islandskens og omvendt. For at nå til denne kilde, slår

Rask ind på følgende vej: Han sammenligner Islandsken med ethvert af de omgivende sprog, indtil det findes, hvoraf både dens indretning og ordforråd bekvæmt kan udledes, og som virkelig er ældre. Det synes da naturligt at begynde med de nærmeste.*

Går vi ud fra Islandsk, er det sprog, som i rummet er det nærmest, *Grönlandsk*. Selv en løselig betragtning vil imidlertid vise, at det i indre henseende står Islandsk overordentlig fjærnt. Man skal vanskelig kunne opdage beslægtede ord i de to sprog. Ord som isl. *faðir* (fader) og grönlandsk *angutta* (fader), isl. *sex* (6) og gr. *arbonet* (6) har intet slægtskab med hinanden; og således med næsten hele ordforrådet. Den grammatiske bygning er desuden overordentlig afvigende fra den islandske. Hvad vi på vort sprog udtrykker ved navneord i forbindelse med ejendomsstedord, forholdsord m. m. gengiver Grönlandsk ved hjælp af en mængde endetillæg, der knyttes til navneordene, så at et navneord kan få nogle hundrede forskellige former. På en lignende måde forholder det sig med gerningsordene, kun at de former, som et sådant kan antage, stiger til tusender. Kilden til Islandsk kan altså ikke være her. Vi går videre til

Keltisk. Kelterne hører til Europas ældste folkeslag, og Goterne er i tidligere tider komne i mangehånde berøringer med dem. Fra fransk side har man været meget tilbøjelig til at fremdrage Kelternes betydning for de folkeslags vedkommende, som fulgte efter dem, nemlig de gotiske folk. Ja der har endogså været gjort forsøg på at udlede de gotiske sprog af Keltisk, særlig af Kymrisk (Wales). En sammenligning mellem de to

sproggrupper vil imidlertid vise det urimeligt i denne påstand.

I Kymrisk har navneordene ingen forholdsformer; ejeforholdet udtrykkes ved at sætte ordet sidst. Fler-tallet dannes på mer end 20 forskellige måder osv. Der findes ganske vist en del ord-slægtskab, men hvor den grammatiske bygning er så grundforskellig, viser det kun en optagelse af ord fra det ene sprog i det andet men intet afstammingsforhold.

I Vestevropa findes der foruden Keltisk endnu et andet meget gammelt sprog: *Vaskisk* eller *Iberisk* (det nordlige Spanien); men det er mindst lige så forskelligt fra de gotiske sprog som Keltisk er det. — Efter således at have undersøgt forholdene mod Vest (i Grønland og Vestevropa), uden nogensteds at finde kilden, vender Rask sig mod øst, idet han ligeledes her begynder fra nord.

Først kommer den *finske* sproggruppe. Enkelte afdelinger af den røber ganske vist betydelig større lighed med de gotiske sprog end noget af de tidligere nævnte tungemål (f. eks. i de personlige stedord og gerningsordenes endelser), men alligevel er der gennemgående en så stor forskel, at Finsk umulig kan være kilden til de nordiske sprog. De ordligheder, som findes, er fremkomne ved lån indbyrdes mellem de to sprog, der gennem lange tider i ydre henseende har grænset nær op til hinanden.

Vender vi os så mod syd, træffer vi først på den store *slaviske* sproggruppe. En sammenligning viser, at der i hele sprogets grundbygning er en ikke ringe overensstemmelse mellem det og de gotiske sprog, ja at endogså tit de enkelte endelser og former har en

påfaldende lighed. Desuden er der så mange fælles ord, at der kan opstilles enkelte regler for bogstav-overgange, o: for, hvilke bogstaver der svarer til hinanden i de to sprog. Ved siden heraf er der dog også betydelige forskelligheder i deres udtale og hele klang, så vel som i deres ordforråd; desuden synes de at være af lige alder. »Af alt dette synes da at følge, at de slaviske sprog, som de der både i grammatikalsk og leksikalsk henseende stå i et oprindeligt og betydeligt slægtskab til de gotiske, må anses for langt vigtigere til den islandske sprogforklaring end nogen af alle de hidtil anførte sprogklasser, men at de dog ikke vel kunne antages at indeholde kilden til den gamle nordiske, hvilken vi altså endnu må gå videre for at opsøge.«

Vesten for den store slaviske sprogklasse findes der en mindre, den *lettiske*, hvortil hører de gamle *Prusser* (Pröjser), de nuværende *Littauer* og de egentlige *Letter*. Tidligere sprogforskere havde antaget, at dette sprog var opkommet ved en blanding af Gotisk, Finsk og Slavisk. Men da det både i navneordenes og gerningsordenes böjning er *kunstigere* og anderledes end de slaviske sprog og også temmelig forskelligt fra de gotiske, hævder Rask, at den ovennævnte påstand er urimelig, fordi det »strider så aldeles mod al erfaring om naturens sædvanlige fremgangsmåde«, at et kunstigere sprog skulde opstå ved blanding af tvende simple (jvf. s. 48 § 1). Imidlertid må der jo dog være en ikke ringe overensstemmelse mellem de lettiske sprog på den ene side og de slaviske og gotiske på den anden, for at en blandings-teori som den anførte kunde fremsættes. En undersøgelse vil også bekræfte denne for-

modnings rigtighed og endvidere vise, »at næsten alt, hvori de [Slavisk og Gotisk] stemme indbyrdes overens, har den lettiske sprogklasse også til fælles med dem, og desforuden mange ligheder med bægge, som de ikke indbyrdes have med hinanden; dog måske mere med de gotiske (og gamle) sprog i grammatikalsk og mere med de slaviske i leksikalsk henseende.« At antage at den slaviske og gotiske sprogklasse er udsprungen af den lettiske, er dog heller ikke berettiget, dertil er forskellighederne for store. Lettisk mangler f. eks. intetkön, som bægge de andre har. »Rigtigere er det vel at antage den for en egen stamme, nær beslægtet med den slaviske men endnu nærmere med den gotiske, med hvilken den uden tvivl må have fælles rod, og som kunstigere i sin indretning være nærmere ved roden. Vi have altså her gjort et væsentligt og betydeligt skridt til at finde kilden til det gamle nordiske.« Da der nu desuden findes betydelige ligheder mellem Lettisk og det gamle græske sprog, så ligger der heri et fingerpeg om, hvor vi skal søge den fælles kilde. Vi er nu ikke langt fra den.

Det sydlige Evropa beherskes af to sprogklasser 1) *den romanske* og 2) *den nygræske*. Til den første hører Italiensk, Spansk, Portugisisk og Fransk; alle disse er nyere sprog, der nedstammer fra Latinen, ligesom det nygræske fra det gamle eller egentlig græske. Disse to, Latinen og det gamle græske, er nær beslægtede med hinanden (omtrent som de nordiske og germanske sprog) og hører bægge til én sprogklasse, som Rask kalder den *trakiske*. Ved en sammenligning med denne sprogklasse vil det imidlertid være tilstrækkeligt

at henholde sig til Græsk, fordi Latin står på et yngre og mindre oprindeligt standpunkt.

Rask søger først at vise, at der allerede i udtalen af sproget og dets klang er en meget stor lighed med Islandsk. Dernæst godtgør han, at der kan udfindes bestemte regler for bogstav-overgange mellem de to sprog. Således svarer

græsk **p** (π) til islandsk (og dansk) **f**: græsk *plutus*, islandsk *flatr* (flad); gr. *pateir*, isl. *faðir* (fader).

— **t** (τ) til **p***: gr. *trís*, isl. *þrír* (tre); gr. *tu*, isl. *pú* (du).

— **k** (κ) til **h**: gr. *kreas* (kød), isl. *hræ* (dødt legeme).

— **b** (β) oftest til **b**: gr. *blasano* (spirer), d. *blad*.

— **d** (δ) til **t**: gr. *damao* (tæmmer), isl. *tamr* (tam); latinsk *dignus*, isl. *tiginn* (ophøjet, ædel).

— **g** (γ) til **k**: gr. *gunei*, isl. *kona* (kone); gr. *agros*, isl. *akr* (ager).

— **f** (φ) til **b**: gr. *feigos*, d. *bøg*; gr. *fero*, isl. *ber* (bærer).

— **th** (θ)** til **d**: gr. *thurei*, isl. *dyrr* (dör).

— **h** (χ)† til **g**: gr. *hyo*, d. *gyder*; *kutra*, isl. *grýta* (gryde).¹

Rask gennemgår derpå punkt for punkt hele det græske sprogs grammatiske bygning og sammenligner det med Islandskens, giver så en liste på omtr. 400 ord, der er fælles for de to sprog, og sammenfatter endelig undersøgelsens resultat i de ord: at »både Nordboer og Germaner ere grene af den store tra-

* Dette bogstav udtales som engelsk *th*, og i reglen som dettes hårde, hvislende lyd.

** nærmest svarende til isl. *þ*.

† omtr. som tysk *ch*.

kiske folkestamme, og at deres sprog altså der må have sin første kilde.« Dog, tilføjer han, »kan man langt fra ikke sige ligefrem, at Islandsk nedstammer fra Græsk. . . . Men hvad vi efter det foregående kunde anse os berettigede til at slutte, er, *at det islandske eller gamle nordiske har sin kilde i det gamle trakiske, eller er udspiret, hvad dens hovedbestanddel angår, af den store trakiske stamme, hvoraf Græsk og Latin ere de ældste og eneste lævninger, og for så vidt at betragte som dets rod.*«

Vi har altså nu fundet kilden til Islandsk; imidlertid var det tænkeligt, at en endnu nærmere kilde kunde være til. Undersøgelsen har jo hidtil været indskrænket til Evropa. Går vi videre ind i Asien mod sydøst, træffer vi her på den *østerlandske* sprogklasse (∩: Hebraisk, Arabisk m. m.), men mellem den og den gotiske er der en sådan grundforskelse i hele bygningen, at der ikke kan være tale om noget nærmere slægtskab. Det samme gælder, skönt i en lidt mindre grad, om en anden sprogklasse, den *armeniske*. Men går vi længere ind i Asien, støder vi på to store sprogklasser, den *persiske* og den *indiske*, hvorom man har påstået, at de var kilden til den germanske. Men af de lærde, som har fremsat denne påstand, har ingen forstået de tre gamle hovedsprog af den gotiske sprogklasse til gavn. Derfor er denne tanke langt fra tilstrækkelig begrundet. Imidlertid kan det ikke nægtes, »at disse sprog have mange påfaldende ligheder med de germaniske og nordiske, dog for det meste middelbar igennem de trakiske sprog.« Allerede landenes beliggenhed synes at vise, »at Indisk og Persisk ikke kan være den egentlige umiddelbare kilde, hvoraf Is-

landsk er udstrømmet. Der gives heller intet historisk vink til, at vore forfædre skulde være komne umiddelbar fra Indien eller Persien, men derimod pege alle omstændigheder til den trakiske stamme, hvorefter vi i det foregående fandt det rimeligt, at den nordiske var udspiret. Men denne stamme har vistnok som enhver anden sin rod, og det er ikke usandsynligt, at det indiske udgør denne rod, som det vist nok var umagen værd at undersøge og kende, kun at den ikke var skjult for dybt under jorden. Vi få da lade os nøje med den nærmeste og egentlige klare kilde til vort oldsprog, og overlade den græske sprogforklarer at undersøge, hvorefter den trakiske klasse atter har sin sande oprindelse; men længer end til de indiske sprog ere vi sikre på, at ikke heller han behøver at gå; ti kæden sluttes på den ene side af énstavelssprogene, på den anden af de malaiske og avstralske sprogklasser, der igen begrænses af det store verdenshav, men bægge disse vidtløftige klasser af tungemåle ere i et og alt himmelvidt forskellige fra den gotiske, trakiske og indiske sprogstamme.

Her ender Rask sit epokegørende skrift. Dets betydning ligger ikke så meget i det resultat, han kommer til; ti det var ingen ny tanke, at opfatte Græsk, eller rettere den trakiske sprogstamme, som kilden til de gotiske sprog. Det ny og epokegørende ligger i undersøgelsesmetode, deri, at Rask — som ovenfor berørt — ved sammenligningen af sprogene lægger hovedvægten på deres grammatiske bygning. Kun med dette grundlag for bedømmelsen kan man komme til et pålideligt resultat med hensyn til sprogenes slægtskab.

Rask afsluttede sin undersøgelse med Græsk, og

for så vidt der skulde gås videre, lagde han de følgende forkninger over på de græske lærdes skuldre. Det var dog ikke rimeligt, at han i længden kunde finde sig i at leve under en så begrænset sproglig horisont. Følelsen af, at han umulig kunde gøre holdt ved Græskens, måtte snart vågne hos ham, og dermed trangen til at udforske disse fjærne sprogkilder, der »var skjult så dybt under jorden«. Men skulde man finde dem og bringe dem til at sprudle frem i dagens lys, så måtte man foretage gravninger på selve stedet. Der måtte gøres et videnskabeligt Alexandertog.

Fra en sådan tankes undfangelse til dens udførelse var der imidlertid et stort spring. En rejse af den udstrækning vilde kræve meget betydelige summer, og større offentlige tilskud kunde han ikke vænte foreløbig, måske nok, når han først var kommen afsted. Han indgav dog en ansøgning, og modtog så den 12. Okt. 1816 en skrivelse fra universitets-direktionen med underretning om, at der var bevilget ham 200 rdl. i 2 år! Det skulde ikke række vidt. Da han imidlertid ikke havde ventet sig et stort gunstigere svar, havde han, allerede inden han fik denne bevilling, henvendt sig til gehejmeråd Bülow, der jo ved flere lejligheder havde vist sig meget hjælpsom overfor ham. Bülow følte sig meget tiltalt af planen, der rimeligvis er bleven udførligere drøftet imellem dem under et besøg, som Rask i sommeren 1816 aflagde på Sanderumgård.* I en skrivelse af 19.

* Ved denne lejlighed skrev Rask følgende i Bülow's stambog:

*God eru tvø,
er trui ég á:
Fræ i, Vinátta,
fari nnur.*

På tvende guder
tror jeg kun:
frihed og venskab,
bort med hine!

Okt. 1816 forpligtede Bülow sig til at udbetale Rask 2000 rdl. (500 rdl. i 4 terminer) som en understøttelse »til en videnskabelig rejse til Asien«, der agtedes foretaget i årene 1817 og 1818.

Som mål for denne rejse stod vist oprindeligt det sydlige Rusland og de tilgrænsende dele af Asien, i det hele egnene omkring det sorte hav. Rask mente nemlig, at Nordboerne, før de skilte sig fra den fælles trakiske stamme, havde boet i disse egne, og at der muligvis endnu dér var spor af deres tidligere bosættelse. Særlig vilde han undersøge en af de kавkasiske stammer, *Osseterne*, som man antog var nær beslægtet med den gotiske stamme. Men rejsen skulde blive af en ganske anden udstrækning.

III.

*Rasks rejse til Indien.*¹

(1816—23.)

Den 25 Oktober 1816 gik Rask ombord på galeasen Sophia Magdalena, der blev ført af en kapt. S. Palmgren fra Kalmar. Da de på grund af modvind maatte blive liggende flere dage paa reden, kom han jævnlig i land. Den 3 November havde han for sidste gang dansk grund under fødderne, og han skulde ikke sætte sin fod på den igen før efter halvsyvende års forløb. Den 4 November afsejlede endelig skibet. De havde stundum temmelig hårdt vejr, men Rask holdt sig dog ret tappert. Efter 4 dages forløb nåede skibet Kalmar, hvor han blev indlogeret hos skibsklarereren *Zander*, der havde sluttet bord for nogle herrer der fra byen. Her fornyede han sit bekendtskab med den unge *Zander*. Ved et af måltiderne traf han en lektor *Ahlberg*, der overfusede Rask på en meget grov måde i hans egenskab af dansk. *Ahlberg* påstod nemlig, at han under et ophold i Danmark sidst i forrige århundrede var bleven behandlet på en meget lumpen måde; bl. a. havde drengene råbt efter ham på gaden: »Din svenske hund!« — Rask beså naturligvis stedets mærkværdigheder; bl. a. ruinerne

af det gamle Kalmar slot: den berömte unionsaal blev brugt til kornmagasin, og dronningens trone, der i lange tider havde stået henslængt i en krog, var for et par år siden bleven solgt for et par skilling banko.¹ Ikke langt fra Kalmar slot viste man ham det sted, hvor Gustav Vasa steg i land, da han kom fra Lybæk. Det fortæltes, at Ludvig XVIII, da han under sit ophold i Sverrig besøgte dette sted, knælede ned, kyssede det og tog en græstørv med derfra som erindring.

Ved afskeden vilde Zander og hans hustru ikke tage mod betaling, men bad Rask betragte det, som han havde været deres gæst. Den 12 November ankom han til Dalarøen, 4 mil fra Stockholm, hvor han måtte stanse nogle dage. Hans pas var nemlig ikke påtegnet af den svenske minister i København, og derfor vilde toldvæsenet ikke lade ham passere. Rask skrev til hofpræst Afzelius, som han kendte fra sin første Sverrigs-rejse, og bad ham om at ordne sagen. Det var imidlertid ikke så let gjort. Da Afzelius forestillede sagen for kronprinsen, svarede denne: »*Il faut le renvoyer*« [han må sendes tilbage]. Endelig fik han passet den 20 Nov. og kunde rejse videre; væntetiden havde han brugt til at udtænke et nyt system, hvorved man kunde skrive Russisk med lutter græske bogstaver.

I Stockholm boede han hos Afzelius, med hvem han læste Islandsk hver dag mellem middag og kaffe (kl. 2--3¹/₂). Under sit ophold i denne by vilde han ved studier forberede sig til sin store rejse gennem Rusland til Asien. Han syslede derfor med Finsk, Russisk, Arabisk og Persisk. Men noget større resultat fik han dog ikke ud af disse studier, fordi de for lange tidsrum blev afbrudte af hans arbejde med Islandsk og

Angelsaksisk*. Han afsluttede således ved Afzelius' hjælp kontrakt med en svensk boghandler om udgivelsen af »Den yngre Edda«. I den anledning måtte han (i slutningen af Desember) gøre en rejse til Upsala, for at afskrive det håndskrift som fandtes der. Endvidere deltog han med Afzelius i en udgave af »Den ældre Edda«. Det var i virkeligheden Rask, som havde besørget hele arbejdet; fra Afzelius stammer kun fortalen. Rask skriver således til Nyerup (20 Nov. 1817)¹: »Vedlagte blad af den poetiske Edda kan dog vise, at jeg ikke sover rent, ti det er unter uns gesagt mit arbejde hvert ord og bogstav i bogen undtagen titel og fortale, hvilket nok vil vise sig i tiden.« Fremdeles foretog han en omarbejdelse på Svensk af sin islandske grammatik, udgav en læsebog i Islandsk (*Sýnishorn*) og holdt forelæsninger over det islandske sprog for en lille kreds af (12—13) tilhørere. Fra Islandsk gik han videre til søstersproget Angelsaksisk. I 1815 var der i København kommet første udgave af det mærkelige angelsaksiske digt *Beovulfskvadet*. Grundtvig havde angrebet denne udgave meget stærkt for dens unøjagtighed, hvad der gav anledning til, at Rask tilbød sin hjælp ved den oversættelse af kvadet, som Grundtvig havde lovet at give. Samarbejdet mellem dem blev dog ikke af lang varighed, da det afbrødes af Rasks udenlandsrejse. Men i Stockholm optog Rask på ny sit studium af Angelsaksisk, og frembragte på dette område et af sine betydeligste arbejder: »Angelsaksisk sproglære med læsebog« (1817), der blev oversat på

* Han siger i sin dagbog, at sommeren 1817 fik han så godt som intet gjort ved studiet af de østerlandske sprog.

Engelsk og blev banebrydende for det angelsaksiske studium.

Den stærke interesse, der netop på den tid var ved at vågne i Sverrig for islandsk litteratur og sprog, og som ikke mindst Rask havde hjulpet til at vække, gav nogle af hans svenske venner den tanke at få ham til at blive i Sverrig, og man gjorde ham forslag i den retning. Rygtet herom kom til Danmark og vakte en ikke ringe misfornøjelse hos de mænd, der særlig havde arbejdet på at skaffe ham midler til hans store rejse. Hans velynder Bülow skrev således følgende til ham i et brev af 29. Des. 1817¹:

»Et rygte har gået — formodentlig opfundet og udspreedt af en lav tænkende misunder — at De vilde blive i Sverrig og ikke mere vende tilbage til Deres fædreland. — Jeg har ret harmet mig over det stygge rygte og bestridt det med mange gyldige grunde, som støttede sig på de gode tanker jeg har om Deres gode tænke måde, uegennyttighed og fædrelandskhed. Skulde De vel sulte i Deres fædreland, fordi De måske kunde vente nogle hundrede rdl. mere årlig indkomst i et fremmed? De vil vist ikke glemme, hvad De skylder Deres fædreland i flere end én henseende og Deres sande venner, blandt hvilke De i sandhed kan regne mig, der vilde af flere årsager sørge derover. Lad mig ikke sørge over Deres tab for en ussel vinding[s] skyld, og fordi De ikke havde mod nok til at gå måske nogle ubehageligheder i møde af nogle individer, som ere i dag og i morgen ikke mere. Det ovenanførte håber jeg De besvarer efter mit ønske og forvæntning.«

Prof. P. E. Müller, en mand der har gjort sig meget fortjent af det islandske studium, havde allerede

tidligere støttet Rask på forskellige måder. Han havde således anbefalet hans ansøgning om understøttelse til Islandsrejsen. Da nu Rask skulde tiltræde sin store udenlandsrejse, havde han arbejdet ivrig på at skaffe ham hjælpemidler dertil. Det er da naturligt, at han måtte føle sig ilde berørt af tanken om, at Rask muligvis vilde blive i Sverrig. Derfor havde han også, allerede inden Bülow skrev, sendt Rask et temmelig skarpt brev (6 Marts 1817)¹ angående hele hans virksomhed i Stockholm. Han begynder med at sige, at han ikke er tilfreds med Rasks literære beskæftigelser. Det kan endda gå med den islandske læsebog og den angelsaksiske grammatik; »derimod er jeg meget misfornöjet med, at De i Sverrig udgiver begge Eddaerne; adskillige i København ere endog herover blevne meget vrede, og jeg kan forsikre Dem, at det har gjort alle Deres venner ondt at erfare det. Deres i aviserne indrykkede subscriptionsplan var affattet i meget uheldige udtryk og netop skikket til at gøre ondt værre: »De vilde nu endeligen opfylde Nyerups længe ytrede ønske om Eddaernes udgivelse osv.«, ligesom Nyerup var den eneste, hvem dette lå på hjertet, ligesom hans navn havde i den islandske literatur vægt for os, som vide han intet forstår deraf uden bogtitler, og ligesom De ikke selv meget vel vidste, at den anden del af Sæmunds Edda kommer ud om få uger, og at der er truffet virksomme foranstaltninger til værkets fortsættelse. De taler i subscriptionsplanen, ligesom slet intet, för end De fremtrådte, var gjort for Eddaerne enten i Danmark eller Tyskland. Dog dette er nu sket og står ikke til at ændre, kun til at glemmes. Et udtryk i et af Deres breve bekymrer mig mere. De skriver om den interesse

for det islandske, De har fundet i Sverrig, og mener, at når en Islænder stod i spidsen for de svenskes bestræbelser i dette fag, vilde disse snart overgå de danskes. Ikke skulde jeg tro, at De ved denne Islænder mente Dem selv. Det er naturligt, at De ved et ophold i Stockholm holder forelæsninger og meddeler de svenske lærde af Deres kundskaber, men kunde De bestemme sig til at blive i Sverrig, vilde jeg anse Dem for at være blottet for al fædrelandskærlighed, ja endog at have overtrådt Deres pligter mod Deres medborgere, at være bleven, så vidt det stod til Dem, en forræder af fædrelandets sag . . . De vil måske sige mig, at fædrelandet intet har gjort for Dem. Jeg nægter ikke, at vedkommende burde have gjort mere for Dem, men jeg spørger: hvorledes er bondens søn fra Fyn kommen til at holde forelæsninger i Stockholm? . . . Enhver af os kan siges at skylde fædrelandet alt . . . Dog jeg håber, De ikke har i sinde at tjæne Pontecorvo, og at ovenstående er overflødig. De undskyldte derfor den varme, hvormed jeg har skrevet dette, jeg har troet oprigtigen at burde sige Dem min mening.◀

Det er ret ejendommeligt, at denne skarpe anklage for halvvejs landsforræderi skulde blive rettet mod den mand, som senere skrev de bekendte ord (der er indristede på hans mindesten): »Sit fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette◀. At Rask med sin let sårede natur måtte tage sig denne anklage meget nær, kan man nok tænke sig. Han sendte da også (29 Maj) P. E. Müller et meget udførligt svar¹, hvori han rigtig tog bladet fra munden. Efter at have berørt den første del af Müllers brev, fortsætter han: »Jeg kommer nu til den anden post om Eddaerne osv.

Der er kun lidet af dette, som jeg kan finde mig truffen af; jeg kan ikke begribe, hvad der kan forhindre mig mer end andre at benytte min ejendom og mine kundskaber der, hvor man sætter pris på dem, hvilket aldrig har været tilfældet i København.* Han har *privatim* fået to »foreløbige forslag«, bægge omtrent på 1500 à 2000 rdl. sv. banko om året, men han har undveget, at det kom til bestemte tilbud. »Jeg tænkte virkelig først på at følge min mening rent og lade tilbudet ske, for at benytte mig af det i København; men det forekom mig snart uædelt. Jeg kan således ikke tilegne mig titelen af fædrelandets forræder endnu i denne henseende, men om det er et forræderi og tjæner til at fordunkle Danmarks ære, hvad en dansk mand udgiver i et fremmed land, så er min synd stor og ganske svar, og turde mulig blive endnu større, men så er vel også Øhlenschläger en forræder, fordi han har udgivet sin *Aladdin** i Amsterdam ... Det er sandt, at fædrelandet har *til dels* sat mig i stand til at erhverve mine kundskaber, men det er også sandt, at det har *aldrig* brudt sig om at benytte dem. Hr. prof. kender min indberetning til direktionen †, hvor jeg til slutning ytrede det ønske, at da jeg nu i tre år havde rejst i alle nordiske riger og ikke uden möje og fare indsamlet nogle indsigter i de gamle sprog, at direktionen da vilde sætte mig i stand [til] at benytte dem efter ævne uden næringsсорger for fremtiden. Derpå fulgte intet svar. Da jeg siden efter først talte med E[ngelstoft],

* Den tyske oversættelse, hvis første udgave udkom i Amsterdam 1808.

† c: Direktionen for universitetet og de lærde skoler.

var svaret: jeg kunde være forsikret, man vilde gøre alt for mig; men tonen sagde mig tydelig nok, at det *alt* var en lille trykfejl i steden for *intet*. Anden gang hed det helt oprigtig, at man ingen penge havde, og der var intet andet at gøre end bie; tredje gang noget før min afrejse talte han om overdrevne pretensioner, om at jeg *havde været* ganske beskeden.« I sin sidste ansøgning havde Rask rent ud spurgt, om han havde noget at vente i fædrelandet i anledning af sine rejser og studeringer, »og De ved at derpå hverken skriftlig eller mundtlig blev svaret et eneste ord! Jeg er sandt at sige på den ene side lige så vel fornøjet som på den anden misfornøjet med direktionen; ti den opgav derved tydelig alle fordringer på mig og gav mig min frihed tilbage.» Han fortæller et par træk som eksempler på, hvorledes man (den nævnte E.) i Danmark »skolemestererede« ham efter hans mening. »Her er ingen som skolemestererer mig, her agter man mine kundskaber og vilde inderlig gjerne beholde mig, som jeg er, uden videre rejse. Her har jeg aldrig følt, at jeg arbejder for at leve, hvilket jeg alle øjeblikke mærkede i København. Her har jeg fået forlægger og penge til for alle mine forsøg, og anmodninger om mange flere literære arbejder, end jeg har kunnet indlade mig på; i København må jeg først have penge af regeringen for at kunne købe forlægger til et arbejde, som har kostet mig flere års møjsommelige samlen. Var jeg da ikke gal og tre gange gal, om jeg forsmåede lejligheden til at udrette noget, som verden ellers i ro kunnet vente på i 30 år til efter Nyerups formodning, og efter alt hvad mennesker rimeligvis kunne forudse? Jeg ønsker derfor ikke, at noget af

det, som hertil hører, var ugjort eller glemt, men hvis mine landsmænd kunne for alvor lægge mig dette til last, da ønsker jeg heller at omkomme i Ruslands ørkener end nogen sinde mer at se mit fædreland. Hvad skal jeg desuden tilbage? Skal jeg hver gang jeg skriver en afhandling først sulte, imedens jeg arbejder, siden betle om penge af regeringen til at få nogen til at tage derimod, men selv være lige så rig efter som forud. Dette bringer mig stundum endnu på den tanke, om det ikke var pligt heller at føre et virksomt, herligt og ærefuldt liv endog hos sin fjende, heller end sulte og sove sin tid og kraft bort hos sin ven. Det synes som forsynet, er der noget, umulig kan have bestemt livet hertil. Hvad tabte også fædrelandet ved mig, der er jo bondeknolde* nok tilbage.« — Han har skrevet dette i dybeste fortrolighed til P. E. Müller, siger han, og beder ham om ikke at tale derom til andre, »da det muligvis kunde forstyrre en plan, jeg har, som interesserer mig selv meget, og som jeg håber ikke skal anses for noget fædrelandsforræderi.«

Der blev intet af, at Rask slog sig til ro i Sverrig; men langt fra har det sikkert ikke været. I et brev, som han senere skrev til P. E. Müller fra Petersborg (12 Okt. 1818)¹, siger han, at han ganske vist havde afslået de svenske tilbud, *inden* han erfarede, at han havde fået et rejsestipendium på 2 år, men »dog vil jeg ikke gøre mig helligere end jeg er, men oprigtig tilstå, at jeg måske havde ladet mig over-

* Min fader var ellers ikke egentlig bonde, men lige meget, han boede på landet, og så vel han som min hele æt var almuesfolk; jeg skammer mig ikke ved ham.

tale, hvis mine velyndere i Stockholm havde grebet sagen an på en anden måde, nemlig handlet mere og talt og triumferet mindre i begyndelsen, men dette krænkede min nationalfølelse og gjorde snart min beslutning aldeles urokkelig.« —

P. E. Müller arbejdede ivrigt for at skaffe ham flere penge. Så snart Rasks prisskrift om Islandskens oprindelse var færdigt fra trykkeriet (i slutningen af 1817), fik han i hast et eksemplar af bogen indbundet, gik med det op til kongen og overleverede ham det på R.'s vegne, med en tak for understøttelsen til trykningen af værket. Endvidere fortalte han kongen, at Rask vilde rejse til Rusland og måske til Kavkasus, og at det vilde være en stor hjælp for ham, hvis han kunde få et rejsestipendium og titel af professor. Kongen bevilligede dette, og P. E. Müller skyndte sig med i et brev af 15. Jan. 1818 at meddele Rask den glædelige nyhed om titlen og et rejsestipendium på 400 rdl. i 2 år; med det samme tilføjer han som et beroligende middel ovenpå sine tidligere stærke udtalelser: »Det var sandeligen et meget fristende tilbud, der blev gjort Dem; de fleste vilde i Deres sted have modtaget det.« Rask fik efterretningen d. 22 Jan. og begyndte så at gøre sig rede til rejsen.

Den 22 Februar gjorde hans vært Afzelius et afskedsgilde for ham, og næste dag gik han over Stadby til Grislehamn, hvorfra han tog med isbåd til Åbo i Finland. Det var en besværlig tur. Den første dag nåede de ikke længere end til skæret Gisland, hvor de måtte ligge om natten i båden eller på sneen. Næste morgen gik turen videre, og efter en anstrængende rejse i meget hård kulde ankom han den 1ste Marts

til Åbo. Her studerede han særlig Finsk, og fik undervisning i dette sprog af en lektor *Renwall*, der læste med ham hver aften fra 5—9 eller 10 i en 14 dages tid. Det smigrede Rask meget at finde det böjnings-system for Finsk, som han havde foreslået i sin prisafhandling, helt og holdent anvendt i et håndskrevet udkast til en ny grammatik, som *Renwall* lånte ham. Bønderne, fortæller han selv i et brev, beundrede hans færdighed (som rigtignok ikke var meget stor) i at tale deres sprog, især når de hørte, han var dansk; han havde for resten lidt svært ved at gøre dem begribeligt, hvad Danmark var for noget; de sagde i stedet derfor Juutin-maa (d. e. Jylland). En aften, da han fortalte sin værtinde, hvad for en landsmand han var, og spurgte hende, om mange Danske (Jyder) havde gæstet hos hende för, svarede hun på Svensk: »åh, ja vist kommer här ibland tocke der Judar og Italianare!«

Fra Åbo gik rejsen videre over Tavastehus — hvor han beså det gamle slot, som Birger jarl byggede — og Vilmannstrand til Viborg. Han kunde have valgt en bekvæmmere vej, men han vilde gennem de dele af landet, hvor der var lejlighed til at stifte bekendtskab med de egentlige Finner. På denne rejse havde han et uheld, som han dog slap godt fra. En aften skulde en dreng, som ikke var vant til at køre, være skydsdreng. Derved skete det, at hesten blev sky, løb løbsk og væltede vognen. Rask fik sin kuffert over det venstre knæ, og slaget var så stærkt, at han troede benet var brækket. Han var 10 svenske mil fra Tavastehus og 15 fra Viborg, og intet menneske der på egnen kunde et svensk eller dansk ord. Til

lykke var skaden ikke så stor, som han i begyndelsen havde frygtet for; næste dag tilbagelagde han over 10 svenske mil, og var snart i orden.¹

Den 27 Marts kl. 12¹/₂ middag kørte han ind i St. Petersborg, hvor han indlogerede sig hos en svensk traktør Bergmann. Den første han aflagde besøg hos, var en pastor *Hipping*, der var lærer ved det kejserlige gymnasium, og til hvem han havde en anbefalings-skrivelse. Denne mand viste sig meget hjælpsom mod ham under hans ophold i Petersborg; de blev hurtigt gode venner og drak allerede 1 April dus med hinanden hos en konditor på Isakspladsen. *Hipping* sørgede først for, at han fik et bedre værelse hos en skrædder Luther på den svenske kirkegård, og da værelset var umøbleret, lånte han ham de nødvendigste møbler. Te og kaffe fik han hos en svensk guldarbejder, der boede oven over ham. Efter at have indrettet sin bolig og levevis kunde han tænke på sit egentlige arbejde. Først og fremmest måtte han tage ordentlig fat på Russisk, ti hans forberedende studier i Sverrig havde ikke bragt ham ret vidt. I begyndelsen var *Hipping* hans lærer, men senere blev han afløst af en ung russisk lærd *Ivan Nikolajevitsh Loboiko*, som Rask sluttede et nøje venskab med. I midten af November flyttede han fra sit gamle værelse hos Luther — hvor der var et utåleligt svineri — hen i samme hus, hvor *Loboiko* boede; de førte fælles hus-holdning. Denne mand nærrede stor interesse for nordisk litteratur, og vilde gjerne lære Dansk. Rask og han skiftedes så til at undervise hinanden. Også andre indfødte Russere ytrede interesse for den danske litteratur, og Rask arbejdede under sit ophold i Petersborg

ivrig på at styrke denne interesse. Han søgte ved hjælp af den danske konsul at få indrettet en dansk boghandel, og pålagde i breve til hjemmet indstændig sine venner at sørge for, at forsendelsen af danske bøger blev nøjagtig besørget, for ikke at gøre folk i Petersborg kede af det. Han tog sig så ivrig af denne plan, at P. E. Müller i et brev finder anledning til at minde ham om, at det egentlige formål med hans rejse dog ikke var at sørge for den danske boghandel i Rusland.¹

En af grundene til, at Dansk var så lidt kendt i Rusland, var efter Rasks mening den tyske litteratur. Han udtrykker sig således om denne sag i et brev fra den tid (5. Avgust 1818)²: »Den tyske litteratur har hidtil været næsten enevældig her iblandt de lærde, og da Tyskerne altid har fremstillet Nordboerne i et ufordelagtigt lys, eller aldeles fortiet vore arbejder og fortjenester, så har man hidtil her i landet aldeles intet begreb haft [om], at der eksisterede nogen litteratur i Danmark eller Sverrig, og knap at der var noget andet sprog end en art Plattysk i Norden. Jeg har ikke truffen nogen eneste dansk bog på de to største biblioteker her i byen osv. De vil således let indse, at her var meget at gøre; hos Tyskerne var det mig umulig at vinde noget gehør eller udrette det mindste; så snart talen bragtes på noget hovedværk i en materie var altid samtalens gang som så: »In welcher Sprache ist es geschrieben?« — »Es ist dänisch.« — »Ah!« Når jeg talte om lethed og simpelheden af vort sprog hed det: »ja, es wird wohl übersetzt werden, Rüh's hat es ja wohl gekannt und benutzt etc.« En gang tog samtalen omtrent følgende retning med en tysk lærd adelsmand: »Die Dänen

haben doch etwas in der Litteratur geleistet; man hat ja schon einige Sachen in deutscher Uebersetzung, glaub' ich, und einige wie Baggesen haben ganz gut Deutsch geschrieben.« — »Das sind aber unsere Hauptverdienste nicht, wir haben in den schönen Wissenschaften, in der Geschichte und auch in den strengern Wissenschaften Meisterstücke von allgemein erkanntem Werthe.« — »Aber warum schreiben Sie nicht Deutsch.« — »Weil wir keine Deutschen sondern Dänen sind!« — »Mein Gott, was ist das doch für eine Idee, einen solchen Dialect, der kaum von 1 Mill. gesprochen wird, zu Büchersprache ausbilden zu wollen, was kann daraus kommen?« — »Es wird uns bey unpartheyischen Richtern desto gröszere Ehre machen, je weniger wir sind, wenn es uns doch gelungen hat unserer Sprache eine Bildung zu geben, die den Sprachen zehnfach zahlreicher Nationen gar nicht nachsteht.« — »Allerdings, Sie sind ja germanischen Ursprung also aus gutem Stamm, aber was ist es doch für eine Nationalitet und für ein Streben sich von dem groszen Ganzen abzusondern?« — »Die Dänische Nationalitet ist ungefähr die nämliche als die Deutsche, auch haben wir uns von keinem groszen Ganzen getrennt, sondern den Standpunkt, den uns die Natur anwies, nur behauptet, und werden ihn noch eine Zeit behaupten, wie ich hoffe etc.« [Jvf. s. 148]. Det er aldeles ikke at håbe, at Tyskerne skulle lade vort sprog og literatur vederfares ret; desto »angelegnere« bør det, mener jeg, være os selv at vise sig i et fordelagtigt lys.«

Nogle få dage efter at dette brev var skrevet, afsendte han et andet til Nyerup¹, der viser, hvor optaget han var af denne sag. »For kort tid siden«, hedder

det i brevet, »skrev jeg prof. Müller til om min sejr over Burman (Germanismen eller Germanomanien) på den danske literaturs vegne . . . og skriver nu hr. prof. et par ord om samme æmne . . . Tyskerne blive til evig tid uretfærdige og uforskammede imod os, ti det ligger i deres *ansigt på sagen* at betragte os som vanslægtninger, efterdi vi ikke en gang ere rene Plattyskere, som Adelung udtrykker sig . . . Mit hovedvåben har været min fortale til den angelsaksiske sproglære; uden den havde al min fægten været omsonst, ti man må have en basis at bygge på, noget givet med grunde forsynet bolværk at stride fra.« Loboiko blev begejstret over den, og det gælder nu at vedligeholde og udvikle denne begejstring; »her tales om at oprette et nordisk læseselskab og bibliotek etc.« *

Blandt de fremragende mænd, Rask stiftede bekendtskab med, var også rigskansleren Rumänzow, der næsten hver Mandag indbød ham til middag og i det hele behandlede ham med megen forekommenhed. Rask ordnede hans righoldige bogsamling i nordisk literatur, og modtog til tak derfor en gulddåse til en værdi af omtrent 225 eller 250 rubler. Desuden fik han greven til at love på sin bekostning at lade udgive en finsk ordbog, hvis udarbejdelse overdroges den tidligere

* »Nogle tyske professorer«, hedder det i et andet brev¹, udgøre mine fornemste bekendtskaber, dog sætte de fleste næsen så højt, at jeg gruer for bjælkerne«. De franske videnskabsmænd, han traf, gjorde ganske vist et andet, men egentlig ikke heldigere indtryk. »Tre franske lærde, som jeg har truffen, have endnu mindre været efter min smag, skönt de ikke have den barbariske, grobianske bondestolthed som Tyskerne, men det går dem, som Franskmanden i Sverrig sagde om vinflasken, da de bad ham skænke i for sig selv, »der er ingen inde«, sagde han og pegte på bunden.«

omtalte lektor Renwall. En dag, da Rask var til middag hos Rumänzow, gjorde han bekendtskab med alle »Ruriksfarerne«. * I selskab med Hipping og Loboiko aflagde han et besøg ombord på Rurik og beså de mærkeligheder, det havde bragt med hjem fra sin rejse; deriblandt var nogle Aleuter. Rask greb med begærlighed lejligheden til at lære disse folks sprog at kende. Han indbød de to Aleuter til at komme og drikke te hos sig; de kom igen en anden gang af sig selv, og den ene af dem dikterede ham så en del jakutiske ord. — Desuden prøvede han på *Armenisk* hos en Armenier, en bogtrykker Joannes, men opgav det snart, da hans lærer tog sagen på en kedelig, pedantisk måde, og spildte alt for megen tid med stavning. I *Persisk* fik han undervisning af en muhamedansk Shiiter *Ab-el-Turab*. Det faldt ham i begyndelsen noget vanskeligt. I den første time gennemgik hans lærer 3 sider for ham i en persisk læsebog, men, siger Rask, »jeg havde tungt ved at forstå hans forklaringer, og anvendte hele eftermiddagen og aftenen på at gentage det samme stykke for mig selv.« Også den persiske undervisning »blev mindre underholdende og lærerig end den burde«; dog fortsatte han, indtil han havde fået 20 timer.¹

*

*

*

Som ovenfor omtalt var rejsens *officielle* mål oprindelig kun egnene omkring det sorte hav. Da P. E.

* Det russiske skib »Rurik« var netop den gang kommen hjem fra en videnskabelig ekspedition, på hvilken det bl. a. havde undersøgt den nordøstlige kyst af Asien.

Müller ansøgte kongen om en rejseunderstøttelse for Rask, talte han kun om Rusland og Kavkasus. Tanken om at give rejsen en langt større udstrækning er dog vist temmelig tidlig dukket op hos Rask. Måske er det den »plan«, han taler om i slutningen af sit brev (af 29. Maj 1817) til P. E. Müller (jvf. s. 68). Sikkert er det, at han fra Stockholm skrev til den danske sproglærde Bredsdorff og foreslog, at han skulde gøre ham følgeskab på en rejse til Indien.¹

I Petersborg kom tanken til fuld modenhed. Han sender her fra P. E. Müller et brev (af 11. Juni 1818)², hvori han siger, at der er to rejseruter han kan vælge imellem: »enten 1) at gå langs med det kaspiske hav, Kavkasns, Krim, igennem Ungarn og Tyskland, eller 2) igennem Persien eller Chiva til Indien, og navnlig til Ava på hin side Ganges, hvor Buddhas religion og Palisproget er herskende! . . . Den første rejse kan blive interessant, men tillige farlig og dyr og lede til lidet resultat, mere end hvad jeg allerede har indset; den anden må ufejlbarligen lede til kilden til vor gamle hedenske religion og sprog (*Sanskrit* og *Pali* *), hvilke *bægge* ingen i Evropa kan, så vidt jeg formoder. *Buddhas religionsbøger* og *Vedaerne* * ere ikke heller bekendte i Evropa; her er et mål at rejse efter og det et skönt og stort, nyttigt for videnskaberne og ærefuldt for fædrelandet! Jeg føler også hos mig selv kræft og mod til at foretage den og kundskab til at håbe et lykkeligt udfald!«

Disse ord har en anden og større klang, end da han i prisskriftet ganske let antyder muligheden af, at

* Jfr. herom tillægene bag i bogen.

den oprindelige kilde til de gotiske sprog kan findes i de indiske, men for resten vil skubbe det videre arbejde over på de græske lærde. Nu er målet sat klart og bestemt.

Den frejdige tillidsfuldhed, som ånder gennem de nys anførte ord, holdt sig dog ikke urokket. Tvivlene begyndte at indfinde sig. Han fik en følelse af, at han ikke var tilstrækkelig forberedt til at gøre denne rejse nu, og at den rimeligvis vilde give større udbytte på et noget senere tidspunkt. I efteråret 1818 skrev han derfor hjem til bægge sine velyndere, Bülow og P. E. Müller, og foreslog, at han foreløbig skulde tage tilbage til Danmark et års tid, og udgive en »jævnførende Sanskrit-sproglære og læsebog med apparat«, og så derefter gå søvejen til Indien. Bülow havde for sit vedkommende intet derimod, men han bad Rask afvænte og overveje Müllers mening. Denne var bestemt imod en forandring af rejseplanen. Han erklærer, i temmelig stærke udtryk, at den ansøgning, som var indgivet om en fornyet understøttelse, var begrundet på, at rejsen skulde gå ind i Asien. Kun hvis det, når Rask kom til Kavkasus, skulde vise sig aldeles umuligt for ham at trænge den vej frem til Indien, finder han det naturligt, at han vender om. Rask besluttede sig da til at drage videre, så fremt han fik den begærede understøttelse. I et brev (af 6. Marts 1819) fra Müller fik han underretning om, at dette var sket, i det der var bevilliget ham 200 rdl. foruden de 400 han allerede havde for 1819, og for 1820 og 1821 årlig 1000 rdl. rent sølv, og endvidere kunde han vente at få 400 rdl. i 2 år fra kommunitetets kasse, samt at beholde sin gage (150 rdl.).¹

Da dette var afgjort, ønskede Rask snarest muligt at komme afsted fra Petersborg. Men det var ikke så ganske let. Endnu inden han fik sikker efterretning om den forøgede understøttelse, men efter at rejsen til Asien var så godt som bestemt, befandt han sig i en ubehagelig pengeforlegenhed. Han skriver således (23. Febr. 1819)¹ til sin kommissionær i København: »I en ganske besynderlig stemning skriver jeg disse linjer; jeg må nu om et par uger rejse, eller jeg risikerer ikke at kunne det om kort tid, dels fordi der nu viser sig en mulighed, som kun sjældnen öjnes, dels fordi mine penge ellers går rent op; og i det öjeblik, da jeg har afgjort min beslutning at rejse til en anden verdensdel, er jeg næsten uden penge og uden efterretning fra fædrenelandet«; han véd ikke engang, »om prof. Müllers planer have lykkets eller ikke, altså slet intet har at indrette min rejse efter. En underlig stilling!« Snart tænkte han på at sælge sine bøger, snart at bede den danske chargé d'affaires om et lån (hvad han ikke ventede at få); så tænkte han sig midt inde i Tartariet ganske blottet for penge, og måske nødt til at gå i dagleje i et land, »hvor lærdom og videnskab er uden værd«. Endelig kom pengene; men dermed var vanskelighederne ikke forbi. Hvorledes omstændighederne i nogen tid uafbrudt krydsede hans rejseplaner, har han selv fortalt udførligt om i et brev:²

»Altså nu til min afrejses historie, som jeg ønsker må opbevares til evig amindelse i stadsarkivet i Kallundborg. Jeg havde betænkt at rejse med slædeføre til Moskov; men idet jeg hørte mig om en rejsefælle, og tillige med smerte, for ikke at sige fortvivlelse, ventede på efterretninger fra min kommissionær, indtraf et

pludseligt tøvejr, som gjorde vejene ufremkommelige og var en bebudelse af foråret, som også her indtraf usædvanlig tidlig i år. Jeg måtte altså bie; imidlertid arbejdede jeg fort på mine undersøgelser og løb om som en brølende løve, søgende med hvem jeg kunde rejse; jeg havde gjort aftale med en Armenier, men han opholdt sig så længe, at jeg blev ked deraf, og greb med glæde lejligheden at kunne rejse med en officer, skönt han skulde gøre en omvej over Volhynien; ti dels havde jeg, især med hensyn til personlig sikkerhed så og pengebesparelse, med ham store fordele, dels kunde jeg med ham gøre selskab hele vejen til Tiflis i Georgien, hvor han er udnævnt til kommandant, dels skulde rejsen snart gå for sig, og jeg kunde tage med så mange bøger og sager, som jeg vilde, da han havde en stor pakvogn foruden sin egen rejsevogn etc. etc. Jeg gjorde altså nu min plan, at imedens denne officer undervejs skulde holde bryllup, hvilket ikke skulde vare over 8 til 10 dage, vilde jeg bese gymnasiet i Kreminets, som er meget berömt og hvor hele landet er polsk; der fra vilde jeg alene ile til Odessa, dels for at se denne mærkværdige stad, dels for at gøre aftale med den danske konsul om hensendelsen til søs af en hel del bøger, som ikke kunde føres med til Persien, men som i Tiflis vilde være mig yderst vigtige, da jeg var kommen over dem så sent i Petersborg, at jeg ikke kunde benytte dem der. Fra Odessa vilde jeg opsøge Goterne i Krim, eller i fald de skulde være borte, statsråd Steven i Simpheropol, en berömt lærd, som har berejst Kavkasus ofte, og til hvem jeg fik en velkommen anbefalelse af Adelung tillige med en bog at bringe ham.

Endelig vilde jeg på bestemmende tid og sted møde min kommandant, og nyde sikkerheden i hans selskab igennem Tserkassien, over Kavkasus, o. s. v. Mine rejsesager indrettede jeg således, at den store kuffert, som er Dem velbekendt, skulde indeholde de betydeligste af mine bøger og papirer, og blive på vognen, skönt jeg skilte mig fra selskabet; det uundværligste derimod, især af klæder, købte jeg en ransel eller vadsæk til, og den vilde jeg tage med til Odessa og Krim; den er ikke større, end at jeg i nødsfald kan bære den på ryggen. Denne plan og indretning forekom mig så ypperlig i sig selv, så overensstemmende med hensigten af min rejse og med min personlige tarv, at jeg ikke betænkte mig på at afslå et fordelagtigt tilbud, som jeg imidlertid fik, at gøre selskab med d'hr. Köppen og Gariski, to håbefulde unge lærde og embedsmænd, bægge mine personlige bekendtere, som rejste næsten samme vej, også med lærde undersøgelser til hensigt, skönt jeg så, at de endnu vilde komme til at rejse nogle dage før jeg. Også den lærde Servier fra Tyrkiet, hr. Stephanovitsh, som har udgivet den serviske ordbog etc., og som er min personlige ven, ønskede meget at have mit selskab, i det mindste til Moskov, hvorfra han vilde gå til Odessa; men det syntes mig umuligt at forandre min skønne plan, eller gå fra mit ord, givet en sådan mand, som kommandanten i Tiflis; jeg må ellers også anmærke, at denne selv meget ønskede mit selskab, for at fordrive tiden bedre på en så uhyre lang og kedsommelig rejse. Altå fuldendte jeg i ro min afhandling om den finniske folkefamilies inddeling, og hørte flittig til kommandanten, som hver gang forsikrede mig, at han skulde rejse om

et par dage, at der intet fattedes, uden at skrædderen ikke havde holdt ord med hans ny klæder, osv. I Mandags, den 7de Juni, gik jeg ængstelig og mismodig til ham for at få en endelig besked; han fortalte da, at hans permissions yderste termin var udløben til Onsdagen den 9de, da han altså nødvendig måtte rejse om aftenen i det seneste, for dog endnu at tilbringe den dag her i byen. Jeg pakkede altså ind, skaffedé mig pas o. s. v. At tilvejebringe passet kostede en dag fra morgenen til aftenens ende. Jeg skulde have et bevis fra min vært, at jeg intet skyldte etc., men han var rejst på landet, hans fuldmægtig skulde altså udstede det, bægge ere tyske, og opholde sig i et andet hus langt borte i byen; da jeg indfandt mig der, var der fremmede, og han bad mig at opsætte det til næste morgen, da han ganske tidlig skulde sende mig det ved gårdskarlen (dvornik). Jeg ventede næste morgen til kl. 9, da jeg måtte ud; jeg lagde nu kl. 10 vejen der forbi, men han havde endnu ikke skrevet det; imidlertid fandt jeg værten selv, hos hvem jeg besværede mig derover, han lovede at skikke det om en time, men jeg vilde have det med straks; formodentlig vidste han ikke ret, hvorledes det skulde stiles på Russisk, og efter lang underhandling blev udslaget, at han skulde selv vise det til opsynsmanden i det kvarter (nadzirætel'), og skaffe hans underskrift, som var nødvendig, og hvilken jeg ellers igen måtte løbe efter; jeg lod mig altså sige, gik hjem, og ventede med ærgrelse; imidlertid klokken 12 skikkede han mig gårdskarlen, og lod sige, at nu var det bragt til opsynsmanden, hos hvem jeg selv kunde hente det klokken 1. Jeg blev ærgerlig herover, tog karlen med, og gik straks derhen.

men kunde ikke udvirke, at han selv vilde lade passet hente tilbage; altså da jeg ikke vidste, hvor opsynsmanden boede, tog jeg karlen med og gik derhen, men fandt ham ikke hjemme, klokken 3 kunde jeg komme igen og få det. Da jeg nu havde spist, fik jeg min gode ven Loboiko til at gå med mig, for at ikke nogen misforstand af anvisningen, hvorledes jeg for øvrigt havde at forholde mig eller deslige, skulde forårsage ny hinder; vi traf ham, fik det straks, gik derpå med det og med mit forrige russiske pas (Schein eines beschränkten Aufenthalts) til en major i en anden ende af byen, som skulde træffes klokken 4. Da vi kom, spiste han; vi ventede altså $\frac{1}{2}$ times tid i en art af forstue eller tjænerværelse, tillige med flere, som skulde have pas. Endelig viste sig et slags officer, som lod en soldat af garden flere gange påskrive eller indskrive og udskrive så vel passene som beviserne, hvorpå en ny seddel blev os leveret; med den gik vi, efter at have betænkt soldaten hans umage, til adressekontoret. Vi fandt kontoret for udenlandske rejsende åbent, men alt syntes i dyb søvn; imidlertid fik vi en af soldaterne i de foran skriverstuen befindtlige tjænerværelser opvakt, og begyndte at spørge ham, om det ikke skulde være muligt at få nogen af herrerne indenfor i tale. Ved den støj, som herved forårsagedes, viste sig imidlertid snart en af disse, som talte temmelig godt Tysk, og straks på en aldeles upåklagelig måde ekspederede os bægge. Vi vare nemlig tilsidst kun to; den anden var en skrædder fra Stockholm; enhver af os havde sin ledsager med for en fejls skyld. Det pas (billet), jeg nu erholdt til den kavkasiske linje, og som ligger for mig, er dateret den 28de Maj 1819 gl. st.

(det er den 9ende Juni efter vor regning); det var altså den høje tid, jeg fik det, om jeg skulde rejse samme dag. Imidlertid — når enden er god, så er alting godt, tænkte jeg, og professoren [Nyerup] tænker vel det samme, men ulykken er, at — enden er ikke endda. Jeg gik siden til kommandanten, for at høre om jeg kunde lade mig tøj bringe, men jeg mødte ham så godt som i døren, for at gå ud tillige med fremmede; han kunde ikke sige noget bestemt, men om jeg vilde høre til ham på Løverdag (i dag den 12te), »skulde han måske kunne bestemme dagen.« Dette var et torden-slag for mig; det er mig umuligt at beskrive, hvorledes jeg blev til mode; kort: jeg betænkte mig, søgte adspredelse, betænkte mig igen; næste middag (den 10ende) forekom det mig, at jeg temmelig rolig havde overlagt alt, og udslaget måtte blive, at jeg skilte mig fra ham, og rejste alene den korteste vej over Moskov til Astrakan, så hastig som mulig med førmandsvogn, siden der fra efter omstændighederne til Tiflis. For imidlertid ikke at overile mig, rådspurgte jeg mine bedste venner. A. svarede, at han kunde ikke hjælpe mig derudi. Jeg begærer ikke Deres hjælp, sagde jeg, men blot Deres mening og råd; han ytrede derpå, at han ikke kunde andet end højlig billige min beslutning, og rådede mig at udføre den så snart som muligt. B. sagde, at der ikke var andet for, men at han kendte ikke førmændene og deres indretninger, at jeg derfor måtte gå til C., som var vel bekendt med den hele sag. C. fandt jeg beskæftiget, men næste morgen, så tidlig som jeg vilde, skulde han gå med mig og arrangere sagen. Om natten skrev jeg min beslutning og undskyldning til kommandanten. Fredag morgen

(den 11te) för kl. 7 var jeg hos C.; vi tog et slags hyrevogn eller hjulbænk (droska), da förmændene opholde sig meget langt fra hans bopæl. Den første, som vi mødte, tilbød os sin tjeneste, men begærte det dobbelte af den sædvanlige betaling; den anden var en bekendt af C., han begærte $\frac{1}{4}$ mindre, men skulde endnu have en person på vognen, der dog kunde sidde hos kusken. Han viste os sin vogn (kibitka), som syntes temmelig bekvæm efter landets art, men var ellers en afskyelig uting, som det ikke kan falde mig ind at ligne ved noget i Danmark; bag på så den ud omtrent som en øltønde på hæld.

Da vi vilde gå fra ham, slog han endnu en kvart af, og kom altså til den billige pris; C. foreholdt mig, at man kunde umuligen få bedre vilkår eller ordentligere lejlighed; vi sluttede altså fuld akkord, uagtet han ikke kunde komme för næste morgen (den 12te) ved samme tid (kl. 7). Da jeg nu i morges havde væntet til over kl. 9, gik jeg i fortvivelse til C., bad ham at køre straks derud igen, og høre hvorledes det var fat, og i fornødent fald tage en anden. Han var villig dertil, og bragte mig kl. 11 den efterretning, at den forrige ikke var bleven færdig med sine sager på børsen, ej heller kunde væntes för i aften kl. 7. Han tog altså en anden til samme pris med en hest mere, som skulde blive tidligere færdig, dog ikke för kl. 4. Nu er klokken 10 og endnu har ingen meldt sig! så at — enden er ikke endda! I morgen er det Søndag.

P. s. De foregående mislykkede forsøg på at afrejse forbigås her. Jeg tvivler ikke på, at dette brev keder Dem, men når De betænker, hvorledes virkeligheden har plaget mig, så må De være fornøjet med

at De slipper så nådigt. I dag Søndagen den 13de kl 1 har jeg hyret en tredje, som nu holder med vognen i gården, men da hans pas endnu skal stemples, så må Gud vide, når det får ende! Lev vel! Nu kommer han, så at nu er det vel dog forbi.*

Denne gang blev det alvor. Imellem kl. 1 og 2 kørte han ud af St. Petersborg, og nåede i løbet af 12 dage uden uheld til Moskov. Om sit ophold her har han fortalt i et brev (af 25. Juni)¹ til en af sine venner i København: »Igår ankom jeg her til byen sund og velbeholden; i dag holdt jeg mit indtog i Kreml igennem den hellige port, *sic dictam* [så kaldte]; det er en stor, fæl by med mange smukke huse, hvilke formodentlig alle forskrive sig fra den sidste brand. Gaderne ere ikke brolagte eller ere det højst ilde. Jeg var i dag på universitetet; det er en brilliant bygning, men der er ingen inde, som Franskmanden sagde om den tomme vinflaske, da man bad ham skænke*. Jeg søgte en tysk professor, som jeg til sidst fandt sysselsat med at opstille naturaliekabinettet, således som det bedst kunde tage sig ud i en uhyre stor og smuk sal, uden at forstyrre systemet I dag mødte jeg på gaden en gammel ven fra Petersborg, ved navn Stephanovitsh (fra Servien) af den grækiske religionsbekendelse, som fortalte, at han havde været i en kirke, og set alle Jesu og mutter Maries gamle klæder eller stykker af dem, St. Nikolai nathue etc., og at man havde anvist ham meget omhyggelig, hvor man burde kysse og hvor betale; denne betaling beløb sig til sidst til 50 rubler, så

* I sin dagbog fortæller han, at biblioteket er elendigt, og at der kun er 300—350 studenter, og så skal det dog være det bedste russiske universitet.

at Vorherre nu snart vil få sig en ny kjole med Guds hjælp eller og hans tjænere, hvilken af dem det kan blive. Da det var ved middagstiden og vi bægge inderlig glædede os [ved] at træffe hverandre, og ønskede at tale sammen om et og andet, så inviterede jeg ham på et spisekvarter; han fortalte, at han boede hos en traktør, men hvor det dog ikke var muligt at spise. Han befalede altså sin kusk at føre os til det bedste spisekvarter i byen. Det var også ganske godt. Vi spiste 6 retter, drak øl og $\frac{1}{2}$ flaske vin samt kaffe etc. for 8 rubler; der vare unge kirgisiské slaver til opvartning, men ingen spiseseddel. Den ene kirgisiske dreng talte lidt Tysk, hvorvel jeg i førstningen ikke forstod, hvad det var for et sprog, men troede det måtte være Kirgisisk eller Kalmukkisk. Han har et værelse, som koster 3 rubler om dagen, jeg har et omtrent lige så godt til 1 rubel Det eneste, som har været mig påfaldende, er de besynderlige porte og tårne, de få dannede, velklædte mennesker man ser på gaderne, samt byens uhyre udstrækning; endnu findes her betydelige ruiner. Man har ellers her en anden beretning om den store brand end hos os er bekendt, nemlig at nogle huse først kom i brand ved nogle bagerier, dernæst at soldaterne vilde plyndre, men Bonaparte vilde ikke tillade dem det, uden i de huse som brændte. De gjorde altså ild midt på gulvet i husene, og når det havde fænget vel i træværket, gav de hverandre signal: »Her brænder det, her kan man plyndre!« Dog forekommer denne beretning mig utrolig. *Sed hæc hactenus* [men nok om dette].« Nogle venner i Petersborg har »alvorlig foreholdt mig nødvendigheden [af] at gøre mit testament, förend jeg rejste videre, jeg har imidlertid ikke

för været oplagt dertil, da jeg var ligesom forstyrret de sidste dage i Petersborg. Jeg vil derfor her gøre det så kort og enfoldigt som muligt; formelt kan jeg det ikke her, men det synes ikke heller at være fornødent. « Det væsentlige indhold er, at alle hans håndskrifter tilfalder universitetsbiblioteket, ligeså de trykte bøger det ikke ejer; de øvrige bøger, boghylder m. m. det islandske literære selskab. — Han havde et dårligt logi, hvor opvarteren hver dag prellede ham for drikkepenge. Til nabo havde han en bonde, der for en vis afgift havde lov til at handle; de stiftede bekendtskab, og bonden, der gjerne vilde lære noget Fransk af ham, inviterede ham til en traktør på te og senere på komedie.¹

Efter en del besværlighed med at finde en vognmand, der kunde køre ham til Astrakan, kom han endelig afsted fra Moskov den 10. Juli kl. 7 aften. Rejsen gik i sydøstlig retning over Kolomna, Zaraisk, Räsan', Karlov og Tambov. Næsten hele tiden havde han torden og stærk regn. Vejene var forskrækkelige, da de i almindelighed bestod i den naturlige jord uden noget forsøg på makadamisering og tilmed var opblødte af regnen. Af og til havde han ærgerlige uheld. Allerede i Kolomna måtte hans kusk skaffe en anden vogn, da den forrige ikke var stærk nok til så lang en rejse. Denne vogn måtte han først gøre, købe hjul, smedde og tømre de behørigte indretninger i stand osv. Den følgende dag var dog alting færdigt, men så havde kusken drukket sig fuld med nogle venner, og de måtte derfor vente en dag til. Til Tambov kom de den 23. Juli i en skyllende regn. Da kusken erklærede, at han måtte blive der en dag, forlangte Rask, at han skulde

skaffe ham et ordentligt logi; men han lod ham blive liggende i vognen i förmændenes kvarter, hvor han blev plaget af regn (og den stærkeste torden) hele natten igennem, da taget i vognskuret ikke var tæt, og dette desuden var åbent til alle fire sider. Gården var fuld af dynd, som man sank i til midt på benene. Næste dag fik han dog et værelse hos en traktør, men der var en rude ude i vinduet og en lang åbning over døren, så bekvæmmeligheden var så som så.

Efter et par dages forløb forlod han Tambov, og rejsen gik nu ind i Kosakkernes næsten øde land. Man havde fortalt ham meget om de farer han gik i møde, om overfald og røvere. I hans dagbog står der et lille engelsk vers, skrevet i Tambov d. 25. Juli 1819:

*Of all the wonders that I yet have heard,
it seems to me most strange that man should fear,
seeing that death, a necessary end,
will come when it will come.¹*

Rask lod sig da heller ikke forskrække af de mange rædsomme historier han hørte; og da hans kusk vedblev at plage ham med sine fortællinger om røvere, og om hvor net de vilde nappe hovedet af ham, bad han ham på god russisk maner om at »holde sin kæft«. Det viste sig også, at det hele var blind alarm; ti der var »hverken røvere eller ærlige folk i landet, altså heller ikke Aser, i det mindste ikke på denne kant*,

* Det var jo i disse egne, at Rask skulde begynde at se sig om efter sporene af de gamle Nordboers fordums boliger. Men han så snart, at her var ingen opdagelser at gøre, en erfaring, som han også udtrykte i følgende velformede vers:²

»ti, ak! jeg har nu mått' med störste sorg fornemme,
at her er ej det land, hvor Aser have hjemme.«

og jeg frygter lige så lidt for kosakkisk sand som fader Abraham for arabisk.«¹

Om denne del af sin rejse har han fortalt i et brev til prof. Nyerup (dat. Kosakkernes land den 31. Juli 1819)²: »Jeg har siden min afrejse fra Moskov ikke været i sæng eller afklædt uden én dag, jeg badede mig i en flod, ikke heller smagt varm mad eller kaffe, og yderst sjælden te, sa at det skulde opfyldes, som er sagt ved profeten Kellgren²:

Och om hans dagbok ikke ljuger,
 skall på gästgifvergårdarna
 i R... ätas mycket bra,
 så framt man matsäck har som duger f. e. a. g.

hvilket dog ikke er tilfældet med mig, da jeg, lige så lidet som professoren, gider ført sligt med, uden hvad den højeste nødvendighed udkræver. Min rejse overtræffer derfor i tarvelighed langt den svenske, vi gjorde tilsammen; f. eks. forrige nat tog vi kvarter kl. 11 på åben mark; jeg drak en skål kvas (hvilket svarer omtrent imod fynsk tvind, thi med øl kan det ej lignedes), derpå badede jeg mig i en forbiløbende å, derpå spiste jeg et stykke tørt brød med kødpølse til, og endelig drak jeg en drik mælk, hvorpå jeg lagde mig til søvns i vognen (eller dejtruget), hvori jeg kører. En gård var nær derved, hvor kusken spiste med folkene, hvilket jeg ikke kan; da jeg spurgte ham, hvorfor han ikke kørte ind på gården, svarede han: »For det er kæltringer og tyve, her bor.« »Hvorfor kører du da ikke til den gård, som er på den anden side af åen?« spurgte jeg. »For de dér er endnu værre«, svarede han. Klokkeren 3 i morges kørte vi videre, bægge uden frokost, være sig mad eller drikke af nogen art, til

klokken 11, i en brændende hede, igennem en lang og fæl sandørken*, som siger sparto til Islands; dér så jeg ellers den første kamel gå og græsse iblandt kvæget; siden i eftermiddag har jeg set Kalmukkerne komme ridende på dem og føre dem fuldpakkede med sig; de bære alt på ryggen og bruges ikke som heste til at trække vogne. Klokken 11 kom vi til købstaden Caricyn (Tsaritsyn), hvilket er en gammel grænsefæstning med forfaldne jordvolde, har for øvrigt megen lighed med Stige i Fyn eller Rejkevig i Island, undtagen at den på russisk vis har mange kirker eller ikke mindre end fire. I denne købstad var dog hverken te eller kaffe at få, da der fattedes sukker. Min middagsmad bestod i mælkegrød i et træfad, derefter fårekød på en tallerken af en hel fjæl, vel en tomme tykt. Kniven så ud som en tobakskniv 1½ tomme bred, min egen lille lommekniv tjente mig til gaffel. NB. Sådan middagsmad vanker kun i købstæderne. Efter at have siddet på min kuffert (for at skaffe mig en slags højde og udsigt i den flade ørken) i flere timer, så jeg endelig grænsepælen for Kosakkernes land (det er vel dobbelt så stort som Danmark) og det russiske våben igen, da vejen går her igennem et hjørne af det saratovske statholderskab, hvori Caricyn ligger, og straks derpå så jeg Volga i sin hele pragt, hvilken ikke forekom mig at overgå middelmådige floder (åer) i Island. I aften kl. 10½

* Mer ilende fór sneglen ej,
 end R. igennem landet fæle
 kør' på sin længselsfulde vej
 forbi de donske milepæle.
 Sin dorske fod det usle helmes hæver,
 den gule ørken står og gyser, når det skræver.

Så at min rejse kan lignedes med Axel Tordsens.¹

kom jeg til den tyske koloni Sarepta, som er et ganske net lille sted ved Volga, og nu da jeg skriver dette er klokken 12; jeg har et eget værelse med to sængesteder i, men da jeg begærte en madrats, svarede værtinden: »Nein Bett haben wir nicht, das brauchen wir hier nicht.«* Man bruger ellers lige så lidt i købstæderne som på landet at tage sit tøj ind i noget værelse eller deslige; men jeg har gjort det her for at have ro til at slutte dette brev, som er begyndt i min vogn, og fordi jeg må opholde mig her i byen i morgen, og se til, om jeg på en god måde kan blive min førmand kvit, da han bliver mig utålelig. De kan heraf gøre Dem et begreb om min rejse og min nærværende forfatning.

P. S., den 6te Avgust. Min førmand har i dag, midt for en hel mængde kalmukkiske tilskuere, gjort mig formeligt fodfald på russisk vis; så at »af generosité jeg lod mit hjerte böje til en oprigtig fred.«

I Sarepta opholdt Rask sig i 2 dage. Han fik her besøg af en mand, som han tidligere havde truffet i Petersborg, en biskop Reichel. Han var tysk af fødsel, men havde tilbragt nogen tid i Danmark, og skönt det var 20 år siden han besøgte det, talte han dog endnu meget godt Dansk. Reichel førte Rask hen til en dansk mand der i byen, en møller Sörensens; både han og hans kone var fra Jylland, men havde næsten glemt deres modersmål.

Medens Rask den ene dag sad i sit værelse i værts-
huset og skrev på et brev til Danmark, stod der plud-

* For øvrigt forstår sig selv, at jeg siden min afrejse fra Afzelii hus ikke, så vidt jeg erindrer, har været i nogen egentlig sæng med dyner og deslige.

selig midt i den åbne dør en Kalmuk, der ganske ugenert tog Rask og hans sager i öjesyn. Han var iført en fin blå frakke med sølvstads på, sabel og gehæng. »Jeg tiltalte ham«, fortæller Rask i et brev, »på Russisk, men han svarte på Kalmukkisk og blev stående; jeg tog derpå frem og viste ham Matthæi evangelium på Kalmukkisk, hvori han begyndte at læse; men da han ikke kunde et eneste russisk ord og desuden var ganske fnattet, blev der naturligvis ingen samtale af, og jeg satte mig til at skrive igen Förend jeg slutter dette brev, som ofte er bleven afbrudt, har jeg fået kalmukkiske besøg i mængde. Den förommeldte person hørte til en kalmukkisk fyrstes suite, som har taget ind i samme værtshus som jeg; den består af 60 personer. En af dem talte temmelig godt Tysk, har også et skönt og værdigt ansigt; jeg gav mig i tale med ham, og bød ham op til mig, hvorpå en hel sværm gjorde selskab; jeg tiltalte de andre på Russisk, men da ingen af dem kunde et ord, og da de så, at jeg vilde tale med denne, vare de dog forstandige nok til at bortfjerne sig, uagtet jeg modtog dem alle med al mulig artighed og venlighed. Denne person er hedning af den lamaiske religion, ligesom fyrsten selv og alle hans undersåtter. De bo eller vanke om her i flere og store horder; han angav sin horde for over 5000 mand. Min vej her fra til Astrakan går igennem lutter steder, hvor de drive deres væsen. Kristendommen gör iblandt dem slet ingen lykke; ikke en eneste har ladet sig døbe, uagtet adskillige ere opdragne fra barnsben af i Sareptas brødremenighed selv.« Fyrsten syntes at være ganske ordentlig, dog holdt han ikke ord, hvad der, efter værtens udsagn, var temmelig almindeligt mellem hans

lige. Det forekom Rask, at der både i udseende og sprog var en påfaldende lighed mellem disse Kalmukker og de Aleuter han havde truffet i Petersborg.¹

Fra Sarepta til Astrakan var Rask i følge med flere vogne; i rejseselskabet var der 3 Persere, men de kunde meget lidt Russisk, så at en samtale med dem var umulig; de talte for resten ikke Persisk, men Tartarisk eller Tyrkisk. Den 13. Avgust kom han over Volga til Astrakan. Han siger om denne by, at den var dårlig bygget med næsten lutter lave træhuse, men at den frembød en ganske god lejlighed til at studere de østerlandske sprog, da man levede midt iblandt vedkommende folk selv og dog i et kristeligt land og i fuldkommen sikkerhed. Han blev meget gæstfrit modtaget af de engelske og tyske missionspræster der i byen. Under opholdet i Astrakan var Persisk hans hovedstudium. Han deltog med et par af præsterne i deres persiske undervisning, der gik således for sig: en persisk dreng, Muhammed Taki, læste et stykke for, og de andre læste det efter et par gange eller tre, hvorpå den ene af præsterne, der var lidt videre, oversatte det ordret.

Fra Astrakan til Mosdok rejste han i en kibitka (lukket vogn), i følge med en tartarisk karavane på omtrent 100 vogne. Der var kun en eneste kristen i rejseselskabet, nemlig en armenisk købmand, som stødte til dem den anden dag, men igen måtte forlade dem den fjerde, da to af hans heste blev borte for ham om natten. I et brev til Danmark fortæller Rask således om denne rejse: »Vejen (på 600 verster) lå over en frygtelig hede (steppe), hvor man ingensteds ser sædvanligt græs, sjælden vand, og som kun bebos af turk-

manske og kalmukkiske nomader, der leve i filttelte. Snart blev jeg bekendt med Tartarerne, og de var endog meget venskabelige imod mig, så at den ene fortalte mig i største fortrolighed, hvad den anden var for en mand. Ellers ere de ikke ulige Islands nordlandske bønder i væsen og færd, men have intet til fælles med Russerne. De gjorde forfærdelig meget af mig, fordi jeg i selskab med dem drak deres kalmukkiske te (som består i kager, der koges længe, og tilsættes siden med salt, samt fidd eller smör), og fordi jeg spiste uden at bruge ske eller kniv, endskönt jeg havde bægge dele med. Dette falder mig aldeles ikke svært, da her gives så mange andre underligheder; således f. eks. kommer den rejsende her aldrig i seng, men må sove i fri luft, enten i vognen eller på den bare jord. Det sidste vilde være det bedste, men her vrimler således af tudser, øgler, orme og edderkopper (endog tarantler), at jeg ikke på nogen måde kan bekvemme mig til at ligge på jorden, så længe jeg ellers kan undgå det. En nat sov jeg i et filttelt, men snart mærkede jeg, at en vældig tudse krøb omkring mig; jeg stod da op og gik ud af teltet, men havde i det samme nær trådt på en, som var endnu større. Ofte ser man her slanger i buske, under hustrapper osv.; jeg tror at Østerlænderne af denne årsag ikke bruge stole men forhøjninger i deres våninger.¹

Den 15. Oktober ankom han til Mosdok ved floden Terek; det var en lille by, mest beboet af Armeniere. Den 24de afrejste han i følge med en russisk batallion, der skulde gøre et tog mod en kavkasisk stamme, Lesgierne. Landet var ujævnt og begyndte at hæve sig op mod fjældene. Da de var komne op i dem og

havde passeret de højeste fjældtinder, begyndte Georgiens byer at vise sig. Indbyggerne havde efterhånden trukket sig så højt op i bjærgene, for at undgå Persernes angreb syd fra. Deres landsbyer, fortæller Rask, er for det meste anlagte på stejle høje, og kirkerne er byggede på fjældtinder, der næsten synes utilgængelige for mennesker. Husene er i østerlandsk smag, med flade tage, uden vinduer, så at lyset blot kommer ind ad døren; i det mindste findes kun yderst få og små vinduer i de tykke mure.

Den 8. November nåede han Tiflis ved floden Kur. Byens beliggenhed på skråningen af bjærget er ganske behagelig — fortæller han i sin dagbog — men husene små og dårlige, gaderne smalle og krogede, tagene flade, så at der er et slags gang eller gade på kanten af det første stokværk. Han boede hos en tysk skrædder Winterfeldt, som havde arbejdet i København og forstod lidt Dansk. Ved Tiflis så han en ejendommelig tysk koloni af nybyggere, der et års tid i forvejen var komne fra Tyskland, særlig fra Schwaben og Würtemberg. De var fordelt i ti landsbyer og alle lutheranere. De var egentlig komne for at tage mod Vorherre, der inden 2 år vilde komme til det sted for at oprette det tusendårige rige. De havde ingen gejstlige og beråbte sig især på den tyske forfatter Stilling, som de for-gudede. — Rask havde ellers ikke meget udbytte af sit ophold i denne by, da indbyggerne var meget blottede for literær sans. Der var intet gymnasium, intet bibliotek, intet skuespilhus osv. Boghandelen var i en meget tarvelig forfatning.

För afrejsen fra Tiflis forsynede Rask sig med

våben. Et par pistoler havde han allerede købt i Sa-repta; nu forskaffede han sig en sabel,

som vel er lang og stiv,
og tjænlig fjenden at holde fra sit liv;

desuden havde hans tjæner en flint. Man fortalte nemlig, at rejsen var meget usikker på grund af røvere. I den anledning bemærker Rask i et brev, at det, iblandt så meget andet nyt, også kunde være interessant en gang at se et par røvere — dog helst ikke for mange ad gangen.¹ Så gik rejsen (den 5. Marts 1820) syd på. Til Ararat havde de i flere dage en smuk udsigt. Under 18. Marts nævner han i dagbogen et sted »Naqhcirvân, hvor Noa steg ud af arken.« — »Det er et jammerligt land«, hedder det i et brev, »hvori jeg nu rejser, og det har mangel på alt, hvad der kan fryde og opmuntre sindet. Her ses ingen skov og endnu lidet eller intet grønt; [her] er koldt vejr og blæst, men bliver snart en alt fortærende hede.« Han passerede den persiske grænse, og nåede Tavriz den 22. Marts; den gjorde intet tiltalende indtryk på ham. »Af gaderne i byen er ingen at ligne imod Peder Madsens gang. Der er ikke at tænke på brolægning, men overalt er fuldt af åbne huller og vandledninger, hvilke bebude hvad der snart vil indtræde. Gaderne ere sjældnen bredere, end at én person kan ride i midten, og de gående kan stå ved siden, til han kommer forbi; dertil både krumme og krusede som møllevand etc. Husene ikke bedre end i Island.«

Han træffer, skriver han i et brev fra denne tid, ikke mange literært dannede mennesker, og da rejsen desuden lader til at blive meget dyrere end i Rusland, skynder han sig gennem landet. Dog anser han ikke

opholdet i Persien for spildt; ti, siger han, »jeg havde ellers aldrig lært Persisk til gavns, om jeg også i 10 år havde studeret på det hjemme.« Man må imidlertid ikke vænte for store resultater af hans persiske rejse, men han håber alligevel, han skal kunne forsvare anvendelsen af sin tid; »jeg har sjældent gået i seng nogen aften förend kl. 1 eller 2. Når jeg intet andet har haft at arbejde på eller været ked af Persisken, har jeg studeret på de mellemasiatiske sprog: Tartarisk, Mongolisk og Manjuisk (i Kina), hvis slægtskab og forbindelse er så interessant i al undersøgelse om Grönlandsken.«¹

Det gjaldt nu om at vælge den bedste vej gennem Persien til Indien. Han kom snart på det rene med, at det var umuligt at lægge vejen gennem det østlige Persien, da den del af landet var i en meget urolig tilstand på grund af krig mellem de forskellige småkonger. Han bestemte sig derfor til at drage syd på over Teheran, Ispahan og Shiraz til Buschehr ved den persiske bugt og derfra til søs til Indien. Rigtignok vilde han derved komme til det sydlige Persien i den hedeste årstid, og da vilde der — fortalte man ham — i de egne være så varmt som i en gloende ovn. Nogle skildrede dem som et rent helvede. Det var ham imidlertid ikke muligt at tøve længere i den nordlige del af Persien, da hans penge så imidlertid vilde være slupne rent op.

Rejsen fra Tavriz til Teheran, Persiens hovedstad, varede i 11 dage; de 9 af disse 11 dage havde han regn og torden. Vejene var bundløse og hestene elendige: én døde undervejs, en anden blev ladet tilbage tillige med en karl, som skulde se til at bringe den

hjem ved lejlighed, når den fik sanket kræfter nok til at gå. På hver af de 14 stationer, som vejen var ind-delt i, skiftede de heste; dog hændte det sig et par gange, at de beholdt en af dem fra den forrige station, når nemlig de friske var ulige slettere. Disse heste betaltes af kronen, så at han blot skulde give *lidt* for mad og natteleje efter eget behag. En Mehmándár (eller gæstfører) fik han med fra kronprinsen Abbaz Mirza i Tavriz; uden at have en sådan mand var det, siger han, umuligt at rejse der i landet. Sængetøj tog han ikke på nogen station, men benyttede hvad han selv havde med, hvad enten det var vådt eller tørt. Omkostningerne på denne rejse beløb sig til omtrent 30 hollandske dukater! iberegnet en sadel, som han blev nødt til at købe undervejs. I staden Kasvin blev han modtaget med sang og dans, som et slags gesandt, uagtet han mange gange frabad sig denne æresbevisning, og höjt og helligt forsikrede, at han blot var en rejsende, der vilde gennem landet til Indien. Endogså efter at han var gået i sæng, blev de ved at plage ham, indtil han til sidst måtte gøre dem opmærksom på, at han trængte mere til søvn end til musikalsk aftenunderholdning. Årsagen dertil var, at hans fører, uden at tale om det, var gået op til prinsen, som var statholder der, og da han naturligvis spurgte om årsagen til Rasks rejse osv., viste føreren kronprinsens firmán, d. e. passet; hvorpå prinsen befalede, at man skulde vise Rask al optænkelig artighed og tjenstagtighed. Det kom så føreren tilbage og fortalte i triumf for værten og de andre tilstedeværende. Straks blev der bragt vin osv., som Rask dog havde langt bedre i sin madpose; værten drak tidobbelt så meget som Rask

selv og føreren tilsammen. Denne aften og nat kostede ham fire dukater. Føreren fik tolv dukater, da rejsen var ovre, foruden en del småpenge, som han undervejs brugte til allehånde småsager. Han havde ærlig fortjent sin løn; thi ikke alene indrettede han alt med største omhu og ærlighed på hele rejsen, men påtog sig endogså en tjæners skikkelse, og gjorde langt mere gavn, end en tysk tjæner Rask havde, og som ikke gad rørt sig, ej heller rørt ved nogen ting. »Dog«, fortæller Rask i et brev fra Teheran¹, »har jeg også megen nytte af denne, nemlig 1) er jeg ikke så udsat for at blive overfaldet og plyndret, da han er dygtig voksen og vel bevæbnet, hvorvel han uden tvivl vilde gøre liden bistand, hvis det kom til stykket; 2) skönt fem år yngre end jeg bær han sig ad som en usselryg, taber hatten, når han skal sidde til hest osv., hvorved han gør sig så latterlig, at alles opmærksomhed henvendes på ham alene, og jeg imidlertid nyder en ro og lise, som jeg ikke vilde miste for meget godt; 3) syr han for godtfolk undervejs, og gør mig derved så meget mere velkommen på steder, hvor ingen evropæisk mester er at finde på mange hundrede miles afstand. I Persien er en utrolig mangel på håndværkere og følgelig på alle livets bekvæmeligheder. I en stad som Tavriz, kronprinsens residens, er ingen snedker, der er i stand til at gøre et firbenet bord uden skuffe. En af herterne ved det russiske gesandtskab havde ladet et gøre af en Armenier, men jeg vovede ikke at sætte en tekop fra mig derpå, af frygt at tyngden deraf skulde slå det over ende. Den russiske minister lod et værelse gøre i stand til mig i sit hus, og imodtog mig med stor gæstfrihed og artighed; men da ruderne, som han

havde liggende, skulde sættes i vinduesrammerne, som han ligeledes havde færdiggjorte, gik to af dem sønder, skönt han selv så til, for at gå til hånde med råd og dåd. De vare også alle omtrent et fingersbredt fra rammene besmurte og ligesom indfattede i kit, hvilket gav vinduerne et ganske eget ubeskrivelig persisk udseende. ◀

På en station indtraf en hændelse, som nær kunde have haft ubehagelige følger. Da folkene nemlig gjorde vanskeligheder med hestene, trak hans fører sin sabel og slog med den flade side dygtig om sig; en af dem, som blev ramte, greb sin dolk, Rask trak sablen — men, siger han, »det kom ikke til noget feltslag«. To dage før han kom til Teheran, havde han et slemt uheld. Han fik nemlig et temmelig alvorligt slag af en hest, så at han måtte lægge sig ned på jorden i nogen tid for at komme til kræfter igen. Han satte sig derpå til hest, men efter at have redet nogle skridt, besvimede han; hans folk løftede ham af hesten og lagde ham ned på jorden, men han kom først til sig selv en halv times tid efter. Ved ingen af disse lejligheder var hans tjener til stede.

Den 1ste Maj kom han til Teheran. Om sit ophold i denne by har han fortalt i det ovenfor nævnte brev: »Jeg var forsynet med to breve til de to første persiske statsministre i Teheran, men De kan let forestille Dem, at jeg tog min tilflugt til den engelske gesandt, den eneste Evropæer i residensstaden, til hvem jeg også havde et par breve, og af hvem jeg blev imodtaget, som De selv kan forestille Dem; jeg loserer i hans bibliotek, som er til forundring vel forsynet. De må nemlig vide, at der slet ingen handel eller for-

bindelse er imellem Persien og Engelland umiddelbar uden over Ostindien. Der har heller ingen Evropæer nedsat sig i nogen persisk by for at blive der, undtagen nogle deserterede russiske soldater i Tavriz og fire tyske klædevævere i staden Choi, som ere komne fra Georgien, samt måske to eller tre andre ugifte personer i hele riget. Da jeg gjorde min opvarthning hos den første minister, blev jeg imodtaget med stor artighed og godhed, dog uden al pomp og væsen. Han spurgte, hvorfor jeg ikke var taget ind til ham; jeg svarede ved den engelske tolk, jeg havde med, at min ringe kundskab i det persiske sprog var årsagen, hvorfor jeg først havde henvendt mig til den engelske minister; han var fornøjet dermed, og spurgte ikke synderlig om mit fædreland eller Evropa, som aldeles ikke interesserede ham. Den anden minister spurgte især om min religion og dens forhold til den græske kirke; jeg svarede, at vi ingen billeder tilbade hverken af helgene eller af Gud, samt at vi ikke dyrkede korset, men antog Gud for den eneste genstand værdig dyrkelse i følge det ny testaments forskrifter. Han vilde derpå vide, om vi antog Kristus for Gud eller menneske; men da jeg begyndte at besvare dette, gjorde tolken kort besked og svarede, at vi havde den engelske religion. Da han spurgte efter mit fædreland, svarede jeg selv på Persisk, at det var kongeriget Daanie, hvorpå han sagde: »Det er vel det samme som Daanemaark, der ligger imellem Sverrig og Engelland?« hvilket jeg bifaldt. Hos den første minister, Sader Azam, har jeg været to gange buden til gæst; den første gang alene, den anden i selskab med den engelske chargé d'affaires og to af hans brødre. Den første gang lod jeg mig udbede en

stol, den anden sad jeg i et vindue! Blandt andre særheder var én af gæsterne, en gammel Sheik, hvis broder, som sad på en anden plads, de spurgte om et og andet sagte, hvorpå han mumlede noget for sig selv, hvilket jeg antog for hans aftenbön, og siden svarede hen i tåget til det, hvorom hans broder var spurgt; jeg troede, han var ikke rigtig i hovedet, men fik siden at høre, at han havde samtale med djævelen, som svarede ham på de ubekendte spørgsmål. —

Jeg burde skrive noget om hovedstaden i Persien, men der er ingen ting at se; lave huse af rå sten på ét stokværk, én eneste betydelig moske med en lille guldfarvet kuppel, som dog ikke ses over husene; kongens hus og den engelske ministers, også af ét stokværk, er det betydeligste; gaderne ligesom i Tavriz. Jeg har beset den kongelige families stammesæde, slottet Kajar (Kadsjær), $\frac{1}{2}$ mils vej fra byen, med en have; det har været et herligt anlæg, men er nu forsømt og forfaldent, som alt i Persien; ligeså et andet lystslot nærmere byen med en herlig have, hvor kongen stundum opholder sig om sommeren; vinduerne ere sønderlagne, loftet her og der nedfaldet osv.; haven er stor og net. En af salene har på tre sider en mængde herlige malerier, som forestille den nuværende konge tillige med det hele hof og den engelske og franske minister. —

Om alt går vel, skal turen videre gå for sig i morgen tidlig; jeg har alt lejet fire mulæsler til Ispahan, og skaffet mig en mand, som skal følge mig over Persepolis til Shiraz, så at jeg rejser her for egne penge, hvilket skal være mindre bekosteligt, end at rejse for kronens regning; jeg tror ellers ikke forskel-

len bliver stor: 5 $\frac{1}{2}$ dukat har jeg givet på hånden, hvilket er en ganske god begyndelse, Overhovedet har jeg til i dag udgivet omtrent 60 dukater i Persien, uden at have købt nogen bog eller nogen anden ting af betydning, undtagen livets fornødenheder. I begyndelsen af September håber jeg at være i Bombay i Indien, hvis mine penge rækker så langt.◀

Til Ispahan nåede Rask den 22. Maj. »Jeg loserer i et kongeligt lystslot«, fortæller han i et brev¹ (af 24. Maj 1820) til P. E. Müller; »hvis det var forsynet med bord og stole, så kunde det temmelig vel lignede med et gæstgiversted i Slagelse eller Korsør. Det værelse, jeg har, som er det fornemste i denne fløj af slottet, er møbleret med et gammelt skident og forslidt tæppe på gulvet, men dørene have hverken lås eller klinke; den ene side, som vender ud til gården, er luttet vindue med malede glastruder af forskellig størrelse, anbragte i allehånde kunstige figurer, dog ikke alt for symmetrisk; en 30 stykker af disse ruder ere udslagne. Bag dette værelse er et køkken uden vinduer, men med et dygtigt hul midt på taget. Det bedste er, at værelserne her ere høje, så at jeg har frisk luft; i gården er et muret vandstade, hvilket anses for en stor herlighed, men da vandet er smudsigt og fuldt af insekter, så fornøjer jeg mig mere ved et par træer og nogle blomster, som ere plantede der, samt en lille vandledning, som løber der igennem. Overmorgen eller i morgen nat rejser jeg fort til Persepolis . . .◀

Fra denne by skrev han den 6. Juni 1820:

»Jeg er så fro, jeg er så glad,
jeg er min egen tjæner!

I ruinerne af Persepolis traf jeg nemlig en engelsk herre, som gik tilbage til Evropa fra Indien, og var lige så glad ved at erholde en evropæisk tjæner, som jeg ved at slippe en tysk; jeg står da nu i en anden verdensdel fuldkommen alene iblandt barbarer, som røve og stjæle fra hverandre indbyrdes, så at de sjælden rejse til en anden by, uden at være vel bevæbnede, men heller det! Jeg har jo endnu ikke gjort brug af min dyrendal.* Dernæst fortæller han lidt om ruinerne af Persepolis: om lævningerne af det gamle slot, om kileskriften, som han håber han skal kunne tyde, når de indiske og persiske sprog bliver ham mere bekendte m. m. Ruinerne ligger på bjæragskråningen af en stor og frugtbar dal, der næsten er det eneste smukke og frugtbare sted, som han er kommen til på hele sin vej gennem Persien.² — Rejsen gik over Shiraz til Buschehr, hvor han den 27. Avgust gik ombord på »The Benares«.

*

*

*

Efter en måneds sejlads nåede han Indien og gik i land i Bombay den 29. September. † Den engelske statholder i denne by, *Elphinstone*, en höjt dannet, ja lærd mand, var overordentlig artig og opmærksom

* Ved en anden lejlighed¹ fortæller han: »Ikke heller har jeg hidtil været mishandlet eller overfaldet; ti en gang, da en person holdt mig et gevær for brystet og spurgte: »kender du denne?« havde jeg just hånden på min pistol, som jeg i øjeblikket spændte op og svarede: »kom an«, så at det kom ikke til nogen batalje.«

† Både Rasks dagbog og hans breve fra Indien er noget knappe med deres oplysninger, så der er kun temmelig magre kilder til denne del af hans rejse.

imod ham. Han anviste Rask et værelse i et hus tæt ved sit eget, og indbød ham til at spise hos sig, når han ikke var optaget andensteds. Rask skulde nu for alvor til at sysle med de persiske og indiske sprog.* Persisk havde han allerede studeret hos en Perser den måned, han tilbragte i Buschehr, og dette studium fortsatte han her i Bombay, idet han antog en Parser (ildtilbeder) til sproglærer. Det, som han imidlertid nu særlig ønskede at lægge sig efter, var de ældste lævninger af den iraniske (persiske) sprogstamme: Zend og Pehlevi, hvorom kundskaben næsten var uddøet, og i den anledning gik han ivrig på jagt efter håndskrifter i disse sprog. Det lykkedes ham også efter utrolige anstrængelser at komme på spor efter og købe en samling (30) meget gamle og sjældne håndskrifter.** Det var alle de skrifter, siger han, som var til på Zend og Pehlevi, med undtagelse af ét, som han havde løfte på.¹ »De ser heraf«, hedder det i et brev til P. E. Müller, »at min ankomst til Indien vil ikke blive så frugtesløs som rejsen igennem Persien; dog uden at have gennemrejst Persien og været i stand til at tale lidt Persisk, skulde det aldrig have lykkets mig at gøre det omtalte udbytte i Indien.«

For at komme ind i de gamle persiske sprogarter (Zend og Pehlevi), søgte han at få undervisning hos de lærdeste »Parsi-destürer« †, men de rige køb-

* Vedrørende navnene på disse sprog og deres indbyrdes forhold henvises her én gang for alle til tillægene bag i bogen.

** Rask havde af den danske regering fået anvist 500 rdl. til at indkøbe håndskrifter for; men den sum kunde jo ikke række vidt.

† »Desturer« kaldes de infødte persiske præster.

mænds indflydelse over dem tvang dem til at skjule deres visdom på det omhyggeligste. »Dog opdagede jeg snart«, fortæller han, »at der var lidet eller intet tabt for mig, og at jeg *lige så let på egen hånd* kan opdage disse sprogs bygning og indretning, som ved alle destürernes yderste flid og bistand.« * Så snart det var lykkets ham at komme i besiddelse af nogle prøver på de gamle persiske sprogarter — i nogle brudstykker af »Zendavesta«, de gamle Perseers hellige bøger — opdagede han hurtig, at Zend er nær beslægtet med Sanskrit. — Desuden begyndte han at syle med de indiske sprog. Den 10. Oktober, da han tilbragte aftenen hos en dr. Taylor, hørte han for første gang en brahmin læse Sanskrit.

Rasks helbredstilstand havde i den sidste tid ikke været god. Trods den lange, anstrængende rejse, han tilbagelagde, havde han dog stadig været frisk og sund, lige til han kom til Shiraz i det sydlige Persien. Her blev han syg, til dels vel på grund af den forfærdelige hede og tørke, som herskede i de egne. Sygdommen ytrede sig særlig som bylder, hvoraf han én gang havde 15 åbne. »Alle læger sige det er godt, og jeg tror selv det har frelst mig; ti jeg befandt mig i en hård strid med klimaets virkninger, förend min gode konstitution sejrede og tog den vending; siden har jeg været temmelig hjærtefrisk. Det værste var ovre, förend jeg nåede gode engelske læger i Indien. Vejret begynder nu at blive køligt, og jeg håber det værste er nu forbi for alle.« Men selv om han på dette tidspunkt havde det nogenlunde godt, varede det dog ikke længe, för

* Han fik for resten en dag et ret mærkeligt besøg, nemlig af ilddyrkernes præst *Mulla Piróza*.

sygdommen vendte tilbage, og under sit hele ophold i Indien var han jævnlig plaget af ildebefindende.¹

Om sine planer for opholdet i Indien skriver han i et brev af 25. November 1820², at hans rejse nu først går til Kalkutta. »Der fra agter jeg at besøge Madras og Trankebar, for at indsamle kundskab om det gamle høj-tamuliske sprog. Det er nemlig min hensigt ikke blot at lære Sanskrit, Prakrit og Pali, men tillige at erholde en sådan udsigt over de øvrige indiske nyere sprog, at jeg kunde bestemme deres nøjagtige underinddeling og den hele sprogklasses forhold til andre så vel som dens indre beskaffenhed. Jeg håber at føje hertil opdagelsen af den zendiske og pehviske sproglære, i fald universitetet, ved at købe min samling, sætter mig i stand til at beholde den ved hånden under mit ophold her i landet og siden benytte den efter hjemkomsten til fædrelandet.« Men for at kunne udføre disse planer må han have tid og penge. Han tror ikke han kan nøjes med mindre end 3—4 år, regnet fra udgangen af 1820, og så må han have penge, penge. Hvis, hedder det i et brev til Bülow (22. Nov. 1820)³, »Deres eksell. har penge tilovers, så har jeg lejlighed til at bruge så mange som jeg kan få, og jeg håber at bruge dem til videnskabernes fremme og fædrelandets ære. Jeg er nu så slet forsynet med penge, at jeg ikke er i stand til at købe nogen eneste sjældenhed, eller gøre nogen excursion fra den bestemte vej, som går over Punah, Gwalior, Benares til Kalkutta. Denne uendelige indskrænkning og trang nager og plager mig ind til sjælen, og hindrer for en del nytten af mine ikke ringe besværligheder og anstrængelser og farer. Jeg er kun dårlig tjent

med lidt i dette land; ti det vil synes at pålægge mig en forpligtelse, uden at åbne mig nogen mulighed til at fyldestgøre den.«

Den 21. November 1820 afrejste Rask fra Bombay i selskab med en kaptajn Close, der skulde til Gwalior som britisk resident. Undervejs så han (ved Karli) et meget ejendommeligt huletempel fra Buddhisternes tid. I Dapýri gjorde de et ophold på en uges tid, og han blev meget gæstfrit modtaget af en derboende major Ford, der senere tillige med sin hustru ledsagede dem til næste station. En gang forsøgte han at ride på en elefant, men bevægelsen forekom ham stødende og ubehagelig. De var efterhånden blevne en betydelig karavane med et talrigt følge af heste, kameler, okser, bærrere og tjænere. Den 15. Januar besteg de Vindhya-bjærgene, på hvis højeste spids der ligger en pagode; nær ved toppen er der en mærkelig port. I Upín så han det ejendommelige vandslot Kálidé, der dels er bygget på en ø i floden Sipreh, dels ude i den ene flodarm; han kalder det en herlig lævning af muhamedansk kunst. Heden var meget stærk. Den 17. Februar 1821 kom de til Gwalior, hvorfra en dr. Panken og en kapt. Stewart med frue var tagne dem tre dagsrejser imøde. Rask kom til at bo i et telt, som kapt. Close lod rejse i sin have. Tæt ved Gwalior så han nogle ejendommelige klippeudhulinger, der stammede fra den brahminske Hinduisme, men ikke var meget gamle. Der var tre særskilte kapeller, og i hvert af dem fandtes der tre uhyre store, nøgne figurer i siddende stilling og med hænderne lagte ud på hverandre, ligesom til at modtage ofringer; de skulde formodent-

lig forestille guder. Desuden var der en 20—30 andre stående figurer.

Den 7. Marts forlod han Gwalior, og måtte fortsætte rejsen alene. Han havde lejet en båd, der skulde bringe ham til Kalkutta, og havde til bådens betjæning nogle soldater, af hvis samtale på Hinduiske han efterhånden opnåede at forstå det meste. Med sine bådfolk havde han mange bryderier. Han skiftede så vel båd som besætning, men forholdene blev ikke bedre derved. Tilmed var han jævnlig meget lidende, og det ikke blot på legemet. Allerede nu begynder den sygelige mistænksomhed, som man kan spore glimt af temmelig tidlig i hans liv, at udvikle sig paa en betænkelig måde. Det har rimeligvis været den anstrængende rejse i den meget stærke hede, som har virket nedbrydende på hans nervesystem, og derved slappet hans ævne til at bekæmpe de sygelige indskydelser. Han skriver i sin dagbog (under 8. April): »jeg begyndte at frygte for gift i vandet.« Det synes, som om han vilde beskytte sig mod de farer, han frygtede for, ved en religiøs handling. Det hedder nemlig i dagbogen (26. April): »Jeg fornåm, at en seremoni var fornøden, men forfejlede den rigtige udførelse første gang om morgenen, så at uvæsenet blev ved. Den anden gang om aftenen i floden var heller ikke fyldestgørende.« Da han kom til den danske koloni Serampore eller Frederiksnagor, fik han politimesteren der til at anstille undersøgelser om »den mystiske forfølgelse«, han havde været genstand for. — Det er let forståeligt, at han under sådanne omstændigheder ikke kunde arbejde meget. Af en brahmin, Bhūjan-

grán, fik han en tid undervisning i Mahrattisk; endvidere studerede han noget Bengalsk og Zendisk, begyndte at arbejde på en sproglære i Sanskrit, fik, »med stor möje« som han siger, *Sakontala** læst, studerede Burmansk med en amerikansk missionær, der havde ganske god kundskab i det, m. m.

Den 17. Maj 1821 afrejste han til Kalkutta, hvor han opholdt sig i nogle dage, men tog så igen tilbage til Serampore. Afstanden mellem de to byer er kun 3 mil. Der var imidlertid en sådan hede i Bengalen, at han ikke kunde udholde det, og han afgik derfor den 25. Juni med et skib til Madras, hvor han ankom en måned efter. Han syslede nu foruden med Spansk også med de sydlige indiske sprog: Tamulisk, Malebarisk, m. m., som han snart opdagede var grundforskellige fra Sanskrit og fra den hele japetiske sprogæt, men derimod nøje beslægtede med sprogene i det mellemste og nordlige Asien (de skytiske). En boghandler sendte ham to brahminere som lærere i Sanskrit, men den ene kunde ikke Sanskrit og den anden ikke Engelsk. Her i Madras fik han sluttet en afhandling om Zendsprogets ælde og Zendavestas ægthed, en skarpsindig og betydningsfuld undersøgelse, der kastede et nyt lys over disse æmner. Den 17. Oktober Kl. 7 atsejlede han fra Madras, hvor han var levet op igen, skönt han endnu led meget af den stærke hede. Den følgende dag havde han det uheld, at hans bagage faldt i floden, så at mange af hans bøger blev ødelagte. Efter at have opholdt sig en uges tid i Tranke-

* Et drama af den store indiske digter *Kalidasa*, der levede i et af de første århundreder efter Kristi fødsel. *Sakontala* er oversat på Dansk af M. Hammerich.

bar (28. Okt.—5. Nov.) ankom han den 30. November til hovedstaden på Ceylon, Kolombo, som »ikke tog sig synderlig ud fra søsiden.« Her havde han gunstig lejlighed til at studere Singalesisk og Pali, skönt han kun med vanskelighed kunde få bøger i det sidstnævnte sprog til købs. Efter at have gennemgået en grammatik i Pali, begyndte han at gøre udkast til en ny sproglære på Dansk og efter sin egen plan; men at trænge til bunds i dette sprog fandt han overordentlig vanskeligt, da hjælpemidlerne dertil var så utilstrækkelige: intet der kunde sammenlignes med en ordbog i det havde nogen sinde været trykt, og alle bøger var skrevne på palmeblade og »sandelig ikke at løbe med«. Imidlertid udfandt han snart, i hvilket forhold det stod til Sanskrit: at det nemlig står under dette sprog i ælde og vigtighed; dets litteratur kan ikke tåle nogen sammenligning med den sanskritske.¹

Om sine planer for fremtiden skriver han således i et brev til prof. Nyerup (23. Decbr. 1821)²: »Jeg kan ikke se, at den [hjemrejsen] kan udføres förend i 1823; ti jeg er ikke nær færdig her endnu, og jeg ønskede meget at se den malebariske kyst for at få et rigtigt og klart begreb om de sprogs forholde, som høre til den dekhanske eller rettere malebariske sprogklasse, som er grundforskellig fra Sanskrit og vor hele sprogæt. Desuden trænger jeg höjlig til at opholde mig en kort tid i Kalkutta, da mit helbred gjorde mig [det] umuligt at benytte min første ankomst til dette hovedsæde for indisk lærdom. Alle disse ting uden hensyn til Bagindien kan ikke udføres i kortere tid end ét år, i det mindste ikke udføres *vel*, og om de kunde det, så vilde det for min sundheds og livs skyld ikke blive muligt for mig at

være i Kalkutta på anden tid af året end om vinteren. Hjemrejsen vil tage fire, fem måneder, så at i sommeren 1823 håber jeg at se Dem igen Jeg har nu været lidt mer end et år her i landet, men De véd selv, at jeg ikke har kunnet gøre andet end flakke om den hele tid og samle materialier i flugten . . . Hvor inderlig længes jeg ikke efter Dem og mine andre kære venner i fædrelandet, hvor smigrende og sød[t] er mig det håb at gøre verden nytte og fædrelandet ære med, hvad der har kostet mig så megen møje at hente fra det vilde Indien.«

At Rask af og til måtte længes efter de venner, han havde ladet tilbage langt mod nord, er ganske naturligt. I de fjærne, fremmede lande, hvor der kunde gå halve år eller mere, uden at han hørte et ord fra hjemmet, kom der undertiden over ham en vemodig længsel efter alle dem, der stod hans hjerte nær. Som et minde om sådanne stemninger kan følgende rim tjæne, der må være skrevet under hans ophold i Indien:

Indieland og Holmegård,
 de ligge så vidt af led,
 den sti er lang og såre trang,
 fuld vel jeg dens krumninger véd.
 End rider jeg hid, end sejler jeg did,
 min hu fluks videre fór,
 ret aldrig jeg glemmer den elskede ven
 i Aldejgeborg jeg har.
 Jeg dvaldis der kun så stakket en stund,
 dog fandt jeg venner to,
 det tør jeg sige, derpå vil jeg dø,
 vi ere hverandre tro.
 Ak, trykte jeg nu mine venners hånd
 og hørte den liflige røst,
 ak, så jeg et ord fra gamle Nord,
 som gød udi sjælen trøst.
 O bølger! I danse så vildt og så vidt,

og tumle så mangt et blad,
 men intet som, mærket af vennehånd,
 kunde gøre mit hjerte glad.
 O vinde! I vifte så lystelig
 og køle det kogende blod,
 men hviske slet intet om den ven,
 som jeg udi Norden forlod.
 Ak! men, nu véd jeg — det er sandt!
 I Norden er jo så koldt,
 det fryser min ven om hjerterod,
 det har vel hans tavshed voldt;
 thi vil jeg skrive den næste gang,
 at jeg er syg og mod,
 og at jeg aldrig mer skal se,
 min ven så kær og god.
 Da vil han sørge, det véd jeg vist,
 og vel har han det fortjænt,
 om virkelig tre fjærdingår,
 han intet svar har sendt.
 Men dobbelt skön vil blive den dag,
 vi skulle hinanden se,
 og tales ved om den lange færd,
 ad faren og døden le!¹⁴

Men trods længslen efter vennerne i Norden, havde dog Rask, som det ovenfor anførte brev viser, endnu i slutningen af 1821 mod på et længere ophold i Indien, og blandt Rasks velyndere i Danmark var der i al fald én, som ikke skyndte på hjemrejsen. P. E. Müller, siger Nyerup i et brev (af 5. Okt. 1820), vilde, om han kunde, gerne jage Rask »lige til pynten af jorden.« Man ser også af et brev fra M. (18. Des. 1821), at han tænkte på, hvorledes han skulde skaffe flere penge. Stipendierne, siger han, udløb egentlig med udgangen af 1823, men han mente nok, der kunde skaffes forlængelse til udgangen af 1824. Hvis Rask til det tidspunkt ønskede at blive endnu længere bortere, måtte han sende en detailleret rejseplan. Nyerup derimod vilde gerne have ham hjem. Han kunde ikke forstå, hvad nytte det var

til, at han satte sig ind i det siamske, pegniske o. fl. tungemål. Det kunde være nok med Sanskrit. Han skrev til Rask, at han endelig måtte være hjemme senest 1822, for at han, som gammel Regensianer, kunde være med til at fejre Regensens jubilæum 1823.¹

Rask tabte imidlertid snart lysten til et længere ophold i Indien. I Februar 1822 begyndte han igen at blive svagelig, og det endte med, at lægen forbød ham læsning en månedstid. Så mistede han modet og begyndte at tænke på hjemrejse. Den 30. Marts sent om aftenen afsejlede han fra Kolombo på et skib af samme navn. De havde i flere dage modvind eller vindstille og kom ingen vegne. Langfredag morgen kl. 7 (den 5. April) stødte skibet en 9—10 gange på et blindt skær. Det blev meget beskadiget, trak stærkt vand og sank dybere og dybere, skönt den dobbelte pumpe gik uafslædig. Der blev hejst nødflag og affyret 21 nødsrud. Der var dog ingen videre fare på færde, da de ikke var længere fra land, end at de i deres kikkerter kunde se flagstangen i en lille by Galle og tilskuere flokkede omkring den. Først omtr. kl. 10¹/₂ kom der en lods ud til dem med friske folk til pumperne. Kl. 1 kom passagererne i land med lidt af den bagage, de havde ved hånden, og deriblandt var for Rasks vedkommende heldigvis alle hans singalesiske og Pali-håndskrifter. Han slap med at få nogle trykte bøger ødelagte og at miste nogle penge. At blive liggende i Galle var til ingen nytte; han tog derfor tilbage til Kolombo, hvor der var gunstigere betingelser for et studium, og hvor han lettere vilde kunne finde en ny skibslejlighed. Undervejs besøgte han, sammen med en af sine rejsekammerater, den buddhistiske

ypperstepræst *Karatopa* i hans præstebolig, der lå tæt ved templet og var et elendigt hus med små værelser, uden vinduer næsten og uden frisk luft. Præsterne og lærlingerne — hvoraf der var 40 ved templet — flokkedes så tæt om Rask og hans ledsager, at de næsten kvalte dem. De spurgte ypperstepræsten ud om Pali og Elu, »deres ælde, forholde og skriftrige«, men fik ikke megen ny underretning. Af skrifter kunde han intet få til købs, men man lovede ham afskrifter af hvad der fandtes. Desuden beså de et tempel; det bestod af en firkantet veranda om et firkantet værelse, der var delt i to; i det inderste af dem var der fem billeder af Buddha, et siddende over alteret, som var fuldt af ofrede blomster, de fire stående, to ved hver side, de yderste i en lærende stilling. Væggene var bemalede med de brahminske guder i lyttende eller opvartende stilling; udenfor var to velgjorte dörvogterbilleder, et på hver side. I den ydre afdeling var en trappe op til et loftværelse, som intet indeholdt uden et bord. Ingensteds i templet var der noget vindu. Det var forskelligt fra gravkuplen samt fra prædikeskuret, som var bygget firkantet med to stilladser for præsterne til at tale til den omgivende mængde på den fri, aabne plads. I præstehuset eller klosterskolen Pansæla fandtes biblioteket, som bestod i en stor kiste, der stod i et lidet værelse, som også indeholdt en seng; i kisten var der omtrent 100 bøger, og templet ejede desuden omtrent 200. Den 24. April ankom Rask til Kolombo.

Under sit andet ophold i denne by, der varede henimod fire måneder, fortsatte Rask sine studier i Pali og Singalesisk; han udarbejdede således en sin-

galesisk skriftlære på Dansk. Endvidere forsøgte han i praksis (bl. a. overfor en skoledreng David Alvis) at anvende et indisk-latinsk retskrivningssystem, som han havde udtænkt. Blandt de ting han købte, var et mærkeligt buddhaistisk maleri. Han var imidlertid kommen i en betydelig pengeforlegenhed, og da det vilde tage alt for lang tid at skrive til Danmark, henvendte han sig om understøttelse til det danske guvernement i Trankebar, hvorfra han fik 2000 rupier og blev derved hjulpen ud af kniben. Han ventede imidlertid stadig på skibslejlighed til Evropa, men måned efter måned gik, og der kom ingen. Han besluttede så at gå tilbage til Kalkutta med et engelsk skib, da han havde fået meddelelse om, at et dansk skib var kommen til Ostindien og vilde afgang fra den nævnte by. Rask gik så den 18. August om aftenen silde om bord på skibet Luizza, der afsejlede næste morgen. Efter at være kommen forbi Madras blev de, da de en gang var gået til ankers, overfaldne af en voldsom storm; de mistede ankret, måtte gå til søs igen, fik sejlene sønderrevne af vinden og bådene skyllede bort; men næste dag var det godt vejr igen. Han noterer i sin dagbog i slutningen af Oktober, at de havde »uendelig skønne morgener og aftener.« D. 3. November nåede han Kalkutta, fik ved henvendelse til det danske regeringsråd i Frederiksnagor en understøttelse på den danske regerings vegne af 2500 rupier, hvoraf fragten hjem allerede tog de 1500, og gik den 1. Desember 1822 ombord på det danske skib Juliane Marie, ført af kapt. Duntzfeldt. I begyndelsen af Januar nåede de øen Mauritius. Her læste han romanen »Paul og Ver-

ginia^{*}, og besøgte haven, hvor man viser de elskendes grave. Han taler om, at han af »mangel på penge« ikke havde råd til at tage sig en fransk sproglærer, og ikke kunde komme meget i land. De omsejlede sydspidsen af Afrika og kom forbi Kap uden at se det. Den 1. Marts ved middagstid passerede de meget nær forbi St. Helena og kastede den 2. Maj 1823 om aftenen silde anker på Helsingørs red. »Jeg er frisk og sund«, skriver han her fra til Nyerup, »men næsten fruset for-dærvet, da jeg ikke var vel forsynet med en sådan kulde, som jeg ikke ventede på denne årstid.« På grund af en stærk storm lå skibet her et par dage, så at Rask først den 5te steg i land på Københavns toldbod.¹

Endnu medens Rask var i Indien, havde Nyerup, som den gang var regensprovst, skrevet til ham²: »Jeg har ingen logerende i huset, ej heller agter at få . . . Deraf er følgen, at der for det første står 4 værelser i sammenhæng ledige til Deres disposition.« Rask flyttede derfor ind på 5te gang på regensen, ovenover den lejlighed Nyerup beboede, og hos ham tingede han sig også i kost.

* 2: »Paul et Virginie« af Bernardin de Saint Pierre (1737—1814).

IV.

Rasks ophold i København 1823—32.

Den første tid efter hjemkomsten var for urolig til, at Rask straks kunde tage fat på sine studier. Den 10. Maj skulde Rahbek optages som æresmedlem i studenterforeningen, til hvilken lejlighed Poul Møller skrev sin bekendte sang: »Den slotsklokke går i den en-somme lund«. Til denne højtidelighed blev Rask indbudt. Et par dage efter, den 13. Maj, fejrede det islandske literære selskab hans hjemkomst, og dagen efter var der fest for ham på skydebanen. Her var der samlet mange af universitetets professorer (deriblandt Sibbern) og adskillige andre bekendte mænd, som Grundtvig og Molbech. Grundtvig havde i dagens anledning digtet en sang, der begynder:

»Når Holger han drager fra Jorsal fro,
med kæmper fuld djærve og stærke,
da vinder han kroner halvfjærds og to
og planter ved Ganges sit mærke.«

Som en ny Holger Danske har Rask nu sejret over de »halvfjærds og to arilds-tunger«, der »findes i verden så vide.«

»Hil være dig, ånd over kongestol,
som stræber, foruden stålhandske,
at sejre på jorden fra pol til pol!
hil være dig, vor Holger Danske!«

*

*

*

»Velkommen hjem, du snarensvend,
fra østerleds-færden hin bolde,
med jærtegn fra Pali og Pehvi og Zend,
med bytte fra jætter og trolde!

Gid Holger fattes ej bud så tro,
ej kæmper fuld djærve og stærke!
Da vinder han kroner halvfjærds og to
og planter ved Ganges sit mærke.«¹

Alle de, der både her hjemme og i udlandet med stor interesse havde fulgt Rask på hans lange og betydningsfulde rejse, stode nu efter hans hjemkomst i spændt forventning om at se resultaterne af de rige erfaringer og opdagelser han havde gjort. Det gjaldt jo om efterretninger fra det vidunderlige land, der gemte nogle af de ældste mindesmærker om den jætiske folkeæts urtid, og som nu for første gang var bleven undersøgt af en stor sproglig begavelse. Men alle disse væntende blev der beredt en smertelig skuffelse.

Man ser af Rasks dagbog, at det han tog fat på, så snart han efter en månedstids forløb fik lidt mere ro, var ikke det materiale, han havde bragt med fra Indien, men de ældre tyske sprogarter: Oldsaksisk, Oldfrankisk, Oldfrisisk m. m. Da han kom hjem fra en rejse i Fyn og Jylland i Juli måned, fik han jævnlig besøg af en tysk videnskabsmand (V. A. Kopp), der var kommen til Danmark for at studere runer. Det bragte så Rask til at sysle en del med runeindskrifter.

Om efteråret begyndte han at arbejde på en dansk retskrivningslære, dette æmne, som skulde komme til at sluge så uforholdsmæssig meget af hans arbejdskraft. Næste forår indgav han en ansøgning til videnskaberne selskab om understøttelse til udarbejdelsen af en dansk etymologisk ordbog — en ansøgning, som også blev bevilliget — og så fremdeles. Det første, han offentliggjorde efter hjemkomsten, var — en *spansk sproglære** (foråret 1824).

Men, siger hans fortrolige ven N. M. Petersen, »hvad den lærde verden, hvad folket, hvad Evropa ventede var frugterne af hans indiske rejse; hvorfor han ikke med udelt kraft henvendte sig til dette studium, er mig en gåde.« P. E. Müller, der havde arbejdet så ufortrødent for ham under hans store rejse, var især meget misfornøjet over den vending, Rasks studier tog. Det hedder i Rasks dagbog for 25. Okt. 1824: »arbejdede fort på det danske etymologikon, skönt Müller vilde drive mig til Zendavesta«. Da han havde udgivet sin spanske sproglære, sendte han den til Bülow, der i et brev takkede for den, dog med den tilføjelse, at han hellere vilde have set noget, der stod i forbindelse med den indiske rejse.¹ Selv regeringen søgte at drage ham tilbage til hans indiske studier. Han modtog nemlig i 1825 gennem universitets-direktionen en skrivelse, der gav ham håb om en »gratifikation« af 200—300 rdl., når han udgav en interessant afhandling vedrørende den gamle asiatiske literatur.

Og forbavnelsen og skuffelsen var ikke mindre blandt udenlandske lærde. Tyskeren Köppen skriver

* Den blev dog til dels udarbejdet under hjemrejsen.

fra Petersborg (Maj 1824): »Jeg var lige ved at ærgre mig over, at De efter hjemkomsten fra Asien skriver en spansk grammatik. Derimod har prof. Bopp i Berlin sendt mig det første ark af sin Sanskrit-grammatik. . . . Af dem venter vi med rette meget, og jo før De meddeler sådant, des mer vil man takke Dem for Deres iver.« Også Jacob Grimm udtrykker i et brev (af 24. Juli 1824) sin forbavselse over fremkomsten af den spanske sproglære på det tidspunkt. Gräter, en tysk lærd, der havde syslet meget med den gamle nordiske literatur, udtaler ligeledes sin beklagelse over, at Rasks studier tog den vending, de gjorde. Han kunde, siger han i et brev til R., fristes til at sige, at »en Rask, hvis understøttelse hans fædrelands literatur og sprog behøver i alle sine grene og kviste, skulde være karrig med sin tid og foreløbig overlade de ikke-fædrelandske sprogstammer til skæbnens og fremmede forskeres protektion.¹«

Hvad var da grunden til denne »gåde?« Sikkert den ejendommelighed i Rasks åndelige bygning, som der allerede er gjort opmærksom på i det foregående. Den nervøse, febrilske uro, der — stundum svagere, stundum stærkere — hvilede over hans tankeliv, gjorde ham det ofte umuligt for længere tid at fordybe sig i ét æmne. Han havde jo allerede i 1812 fortalt Bülow om den »sørgmodige træghed«, der stundum kunde overfalde ham, om den »lede«, som undertiden tvang ham til at lægge et arbejde hen, for at tage fat på et andet (jvf. s. 17 flg.). Også nu kan han komme med lignende ytringer; således taler han i et brev til Bülow om sin »lede til alt det asiatiske²«. Der er noget vemodigt i, at det skulde blive resultatet

af den store rejse, hvorom han selv, da han undfangede idéen til den, udbrød: »Her er et mål at rejse efter, og det et skönt og stort, nyttigt for videnskaberne og ærefuldt for fædrelandet!« Det eneste af større betydning han udgav efter hjemkomsten vedrørende de persiske og indiske sprog, var den skarpsindige undersøgelse om »Zendsprogets og Zendavestas ælde og ægthed«, og den var oven i købet kun en omarbejdelse af en afhandling skreven på Engelsk i Indien« (jvf. s. 110). — Af Rasks dagbog ser man, at han ganske vist under sin rejse fra Bombay til Kalkutta begyndte (d. 5. Maj 1821) at arbejde på en sproglære i Sanskrit. Men den blev aldrig til noget. Det var derfor ikke Rask, men Tyskeren *Fr. Bopp*, der med sin Sanskrit-grammatik (1828) blev den egentlige grundlægger af Sanskrit-studiet.

Kan man end beklage, at Rasks studier tog en anden retning end ønskeligt var, må man på den anden side indrømme, at han var en flittig, en rastløs arbejder. Han udsendte det ene selvstændige skrift efter det andet, foruden mange mindre afhandlinger og artikler i tidsskrifter og blade. Et begreb om hans virksomhed kan man få gennem følgende fortegnelse over de vigtigste værker han udgav efter hjemkomsten: Spansk sproglære. 1824. — Frisisk sproglære. 1825. — Om Zendsprogets og Zendavestas ælde og ægthed. 1826. — Dansk retskrivningslære. 1826. — Hermod. 1825—26 [et tidsskrift, hvori det meste er af R. selv]. — Den gamle ægyptiske tidsregning. 1827. — Italiensk form-lære. 1827. — Vejledning til Akra-sproget. 1828. — Den ældste hebraiske tidsregning. 1828. — Literatur-bladet. 1829 [det meste deri er af R. selv]. — En dansk

grammatik for Englændere. 1830 [på Engelsk]. — En samling arabiske fabler. 1831 [på originalsproget]. — Kortfattet vejledning til det oldn. el. gamle isl. sprog. 1832. — Oldnordisk læsebog. 1832. — Lappisk sprog-lære. 1832. — Engelsk formlære. 1832. — Foruden en del mindre afhandlinger i periodiske skrifter tog han også betydelig del i udgivelsen af flere af de islandske sagaer, som besørgedes af det nordiske oldskrift-selskab.

Af disse værker skal der her kun dvæles ved ét: »*Forsøg til en videnskabelig dansk retskrivningslære*«, en stor bog på over 300 sider. Han gör i fortalen opmærksom på, at det ikke er egne meninger og indfald, som han vil påtrænge andre; men det er »de berömteste og skarpsindigste danske sproglærdes regler, jeg på ny har søgt at fremdrage og ordne, udføre og grundfæste Intet er mit uden valget og fremstillingen.« Men de regler, der för har været spredte i mange til dels gamle og sjældne værker, er her nu samlede på ét sted, systematisk ordnede og begrundede ved henvisning til det ældre sprog og Svensk.

Rask går derpå over til den egentlige undersøgelse: Det første spørgsmål er: hvad bör være den højeste grundsætning for retskrivningen? Da sproget ligger forud for skriften, da det første er en naturting og den sidste et kunstværk, bör *udtalen* være den vigtigste vejleder og dommer i spørgsmål vedrørende retskrivningen (det *fonetiske* princip). Dog skal den ikke være den *eneste*. Alle de fine forskelligheder i sproget skal man ikke prøve på at gengive, ti deraf vilde der opstå stor forvirring; man må lade *brugen*, således som den nu en gang er, virke med som en regulerende bestemmelse. Desuden bör man også tage hensyn til old-

sproget og til vort nabosprog Svensk. Nu bruges f. eks. *e* til at betegne både den virkelige *e*-lyd (som i *led*) og *æ*-lyden (som i *bedre*). Dette er ganske vist en mislighed ved vor retskrivning, men den har gennem brugen, allerede fra gammel tid, fået en sådan hævd i vort sprog, at det vil være umuligt at få den fjærnet; vi må derfor indskrænke os til af vort sprogs beskaffenhed at udfinde bestemmelser for, når man må benytte *e* for *æ*-lyden og når man skal skrive *æ*. Og her bliver hensynet til oldsproget det egentlig afgørende, således at hvor det f. eks. har *æ* og langt *a* skrives *æ* på Dansk, hvor det har kort *e* skrives *e* på Dansk osv. »Dog gives herfra mange undtagelser«: Nogle ord får *æ* blot for overensstemmelsens skyld, andre fordi brugen har fastslået visse »mekaniske regler« osv. — Man vil heraf se, at selv om Rask hævder den *fonetiske* grundsætning som den vigtigste i læren om retskrivningen, bliver den dog i sin anvendelse underkastet så mange side-hensyn, at dens betydning bliver meget indskrænket.

Af de regler for retskrivningen, som Rask fastslår i denne bog, er følgende de vigtigste: 1) alle stumme selvlyd forkastes; selvlydenes længde bør ikke betegnes ved tilføjelsen af stumt *e* (eller af *h*), ikke heller ved fordobling af selvlyd; 2) der bør skelnes mellem *ö* og *ø*; 3) *j* bortfalder foran de bløde vokaler *i*, *y*, *ø*, *ö* og *æ*, derimod ikke foran *e*; 4) efter selvlyd skrives *v* og *j*, ikke *u* og *i*; 5) medlyd fordobles mellem to selvlyd, men ikke foran en anden medlyd eller i enden af et ord; 6) *c*, *q*, *x* og *z* bør udjages af danske ord og kun bruges i fremmede ord, især når de tilhører sprog, som kun er fjærnt beslægtede med vort.

Retskrivnings-spørgsmålet lagde i flere år stærkt

beslag på Rasks arbejdsævne, ja til sine tider optog det ham på en næsten sygelig måde. Kort efter sin hjemkomst skrev han (1824) til det norske videnskabernes selskab og foreslog det udgivelsen af en dansk retskrivnings-lære. Selskabet afslog ikke tilbudet, men henstillede dog til ham, om det ikke vilde afdrage ham fra vigtigere literære sysler. Det var der vist flere end selskabet der mente, men Rask selv var af en anden mening. For ham gik retskrivnings-spørgsmålet — i al fald til en vis tid — forud for enhver anden literær opgave.

Blandt de mænd, som han udvekslede sine tanker med om dette spørgsmål, var hans ungdomsven N. M. Petersen, der på egen hånd havde begyndt studier i en lignende retning. Petersen var i alt væsentligt enig med ham, og selv på de punkter, hvor han i begyndelsen gjorde indvendinger, böjede han sig efterhånden for sin »lærer og mester«. Men Rask fandt rigtignok flere modstandere end forbundsfæller i sin kamp for at reformere den danske retskrivning. Selv Petersen vendte sig til slutning imod ham, da han fandt, at Rasks systematiseren undertiden blev pedantisk, og fordi han desuden misbilligede hans tanke om i løbet af en kort tid at fremtvinge en retskrivnings-reform; Petersen holdt på en gradvis og langsom udvikling.¹

Den modstand Rask mødte, gjorde ham meget bitter. I sin dagbog (for Jan. 1829) fortæller han bl. a., at han på en spadseretur med Petersen fik en erklæring af denne om retskrivningen, »som smertede og krænkede mig usigelig.« Men modstanden fik ham ikke til at opgive sine idéer; han kæmpede for dem med en bitter hårdnakkethed. Undertiden sendte han artikler

til videnskabelige tidsskrifter med forlangende om, at de skulde trykkes med hans og ikke med tidsskriftets retskrivning, og når han fik afslag herpå, følte han sig dybt krænket. På den anden side hilste han med inderlig glæde enhver, der antog hans teori. Han noterer endogså i sin dagbog, at han havde fået et brev, hvori der var brugt tegnet *å* — som Rask vilde have indført i stedet for *aa*. Til sin store glæde modtog han endogså et brev fra sin stiftfader, hvori denne havde anvendt *å* meget rigtigt; »der er endnu næppe 20, som gör det«, bemærker Rask.¹

Man kan indvende adskilligt mod de retskrivningsteorier, som Rask fremsatte, og man kan beklage den næsten sygelige måde, hvorpå han var optaget af dem, men det er dog alligevel dem, der, ved den lærdom, skarpsindighed og varme hvormed de begrundedes, lagde frøet til vore senere retskrivnings-reformer.

Der er endnu en side af Rasks videnskabelige virksomhed, som fortjener at berøres. Han kunde under sin syslen med det gamle nordiske sprog ikke godt undgå at føle sig draget til de ældste lævninger vi har bevaret af det, nemlig runeindskrifterne. Man ser da også, at han allerede i sine første studenterår beskæftigede sig en del med dem. Der findes fra den tid en undersøgelse fra hans hånd om runeskriften, dens ælde, beskaffenhed, anvendelse osv. Han var den første, som kom på spor efter det ældre runealfabet. Desuden har han givet bidrag til tydingen af forskellige indskrifter (på den glavendrupske sten, Tryggevældestenen, guldhornet o. fl.). Hans enestående fortrølighed med det gamle islandske sprog var ham her til ud-

mærket hjælp, men hans opfattelse af det islandske sagsprog som ensbetydende med det fællesnordiske sprog forledte ham rigtignok også til at ville læse Islandsk ud af de gamle danske runeindskrifter. Men med alle sine fejltagelser hører han dog også på dette område til de banebrydende.

*

*

*

Hvad var Rasks ejendommelighed som sprogforsker? Hvor lå hans styrke og hvor hans svaghed? Den foregående skildring har til dels givet svar på disse spørgsmål. Han havde fortrinlige betingelser til at blive en fremragende sprogforsker: en sjælden hukommelse, en skarp forstand og stor lethed i at vinde et overblik over et broget råstof og skille dette ud i sine sammenhørende bestanddele. Disse betingelser er dog ikke nok til at skabe en *sprogforsker*; de vil jo være nødvendige for de fleste videnskabsmænd. Men når man skal gå videre, når man skal udfinde, hvilke særlige betingelser det da er, der frembringer en sprogforsker, står vi i grunden ved grænsen for vor ævne til at bestemme en begavelses art. Vi kan egentlig ikke sige andet, end at det, der kræves, er: sprogsans, et af naturen givet slægtskab med det, der er det rådende og bestemmende i sprogets indre væsen, et sådant slægtskab, som er betingelsen for en oprindelig første-håndsforståelse af æmnet.

Det er allerede omtalt i det foregående, at Rasks tanke var usædvanlig let og adræt i sine bevægelser. Der er noget mærkeligt i den overordentlige hurtighed, hvormed han, selv ud fra et temmelig overfladisk kend-

skab til et sprog, var i stand til at drage grundlinjerne i dets bygning. Men der er også gjort opmærksom på, at denne lethed og hurtighed tit havde i følge med sig en nervøs uro, som hindrede ham i at blive på ét sted for længere tid. For øvrigt vil hans begavelses art bedst kunne karakteriseres, når man sammenligner ham med den tyske sprogforsker *J. Grimm*, der samtidig med Rask brød nye baner for sproggranskningen.

Grimm havde i 1819 udgivet 1ste bind af sin epokegørende »Deutsche Grammatik«. Han giver heri (og i de følgende bind) en skarpsindig fremstilling af den germanske sprogklasses forskellige grene, deres indre bygning, forhold til hinanden osv. Også Grimm lagde afgørende vægt på den grammatiske bygning, uden dog heri at være bleven påvirket af Rask, hvis prisskrift han ikke lærte at kende, før han var ved slutningen af det første bind af sit værk. Men i 1822 udkom der en ny udgave af dette, og i mellemtiden havde han stiftet bekendtskab både med Rasks prisskrift og med den svenske udgave af hans islandske grammatik (1818), hvori Rask giver en temmelig udførlig fremstilling af lydforholdene i det islandske sprog. Det vigtige spørgsmål om lydforholdene havde Grimm slet ikke indladt sig på i den første udgave; men i den anden har han givet en udførlig behandling af dem. Der er da al sandsynlighed for — og det er også blevet indrømmet fra tysk side — at det er Rask, som ved behandlingen af lyd-læren i sin islandske grammatik og ved sin fremstilling i prisskriftet af bogstavovergangene fra det ene sprog til det andet, har bragt Grimm ind på disse undersøgelser, hvorved han kom til at opdage den mærkelige *lydforskydnings-lov*, det vil sige loven for,

hvilke medlyd der svarer til hinanden i de græske og de germanske sprog. Følgende tabel vil bedst anskueliggøre dette forhold.

	Læbelyd.			Tungelyd.			Ganelyd.		
Græsk	P	B	F	T	D	Th	K	G	Ch
Gotisk	F	P	B	Th	T	D	—	K	G
Oldhöjtysk	B (V)	F	P	D	Z	T	G	Ch	K

Der har været uenighed om, hvem æren for denne opdagelse tilkom, Rask eller Grimm. Rask havde, som tidligere omtalt (jvf. s. 49), fastslået som en hovedregel for bogstav-overgange, at de »bogstaver, som udtales med samme taledræb eller høre til samme klasse, forveksles eller ombyttes med hinanden« og givet eksempler derpå (se prisskriftet s. 47 og 50 flg.). Med hensyn til bogstav-overgange fra det ene sprog til det andet havde han i samme skrift givet en kortfattet fremstilling af forholdet i så henseende mellem Græsk og Islandsk (jvf. foran s. 55 og prisskriftet s. 169 flg.). Hvis man vil sammenligne de bogstav-overgange, som er fremstillede der, med dem i den ovenfor stående tabel, vil det vise sig, at Rask i virkeligheden har næsten alle de samme overgange som Grimm.* Bør Rask da ikke have æren for opdagelsen? Det er dog tvivlsomt. Allerede de ord, hvormed han indleder sin sammenstilling, er meget betegnende. Han siger: »Af de stumme bogstaver bliver, især for i ordene, *hyppigen*

* Der er kun den forskel, at græsk *b* lader Rask som oftest svare til isl. *b*, og græsk *k* til isl. *h*. Desuden giver han ingen sammenligninger med Oldhöjtysk, da han først efter sin hjemkomst fra Indien for alvor begyndte at studere de ældre tyske sprogarter.

p til f osv.« Det viser, at Rask har samlet de iagttagelser, ud af hvilke en lov kan drages, men han har ikke fundet selve *loven*. Også den tilfældige orden, hvori han anfører bogstav-overgangene, peger i samme retning. Det er et tegn på, at han ikke havde opdaget den vidunderlige harmoni, som er rådende i disse overgange, den harmoni, der egentlig begrundet *lydforskydnings-loven*.

Af det her anførte vil man allerede kunne se en karakteristisk forskel mellem de to sprogforskere. Rask er iagttagelsernes, Grimm teoriernes mand. Den første havde sin styrke i den nøjagtighed, hvormed han iagttog de forekommende sproglige former og grupperede dem efter deres beskaffenhed. Den sidste havde en mærkelig ævne til at uddrage de love, som beherskede sprogets bevægelser. Her er en lignende modsætning, som mellem Tyge Brahe og Copernicus. Bægge standpunkter, Rasks og Grimms, havde deres styrke og deres svaghed. På grund af sin mangel på spekulativ begavelse blev Rask undertiden stående ved selve iagttagelserne, uden at finde den bag ved liggende lov. Grimm forledtes på den anden side af sin teoretiske tilbøjelighed til undertiden at ville *konstruere* former, som man aldrig havde lært at kende ad iagttagelsens vej. Til en vis grad er dette naturligvis tilladeligt. Har man udfundet grundlovene for et vist sprogs udvikling, må man have lov til at sige, at hvis det eller det ord fandtes i de gamle sproglævninger, vilde det efter al sandsynlighed have lydt så eller så. Men denne fremgangsmåde må ganske vist bruges med stor forsigtighed. Må astronomien, trods alle de mærkelige love for himmellegemernes gang, som den har opdaget,

dog indrømme, at der i himmelrummet foregår kometagtige bevægelser, som den ikke kan bringe ind under nogen lov — så gælder noget lignende i endnu højere grad om sprogvidenskaben. Sprogforskeren træffer ikke så sjældnen på former, som synes at stamme fra et blot lune af sproget. Dette har Grimm, som i det hele de tyske lærde med deres systematiserende tilbøjelighed; ikke altid været tilstrækkelig opmærksomme på. Rask kalder spydig sådanne undersøgelser af, hvordan et ord *må* have lydt, for *forhistoriske* undersøgelser og mener, »at læseren af en sproglære helst ønsker at vide, hvorledes sproget *er*, og ikke hvorledes forf. [Grimm] indbilder sig det har været, förend det blev til, eller dog förend det blev skrevet.« I sit prisskrift (s. 78) taler han smukt og klart om den videnskabelige metode og om de afveje, den bör vogte sig for. »Den menneskelige ånd vil så nødvendig gå den lange og trange undersøgelsens vej, og det lige så lidt i oldsager og historie, som i filosofi og religion, og dog gives der ingen anden kortere adgang til sandheden. Den vil straks have udslaget, og når den én gang ved en gisning har fastsat dette, søger den sædvanlig ikke at berigtige sine forestillinger, men at læmpe alt efter sit system, som den opbyder alle kræfter til at forsvare.« Ved bestemt at holde sig til de sproglige former, som vi virkelig kender, har Rask altid fast grund under fødderne, medens Grimm af sine tænkte former undertiden føres ud på vildsomme veje.

*

*

*

Rask elskede sit fædreland, men fremfor alt var han stolt af det. En gang i sin ungdom stod han tvivlende, om han ikke skulde vende Danmark ryggen, og søge bedre vilkår i et andet land. Men siden da følte han dybt, at det at forlade sit fædreland var for hans vedkommende det samme som at blive afskåret fra sin rod. Denne følelse fik i slutningen af hans liv lejlighed til at stå sin prøve. Den 5. Februar 1825 modtog han en skrivelse fra Edingborg med indbydelse til at overtage pladsen som bibliotekar ved advokaternes bogsamling. En halv snes dage efter indgav så Rask en ansøgning til kongen om en lønningsforbedring, og omtalte med det samme den indbydelse til Skotland, som han havde modtaget. Følgen heraf var, at der i en kongelig skrivelse (af 12. April) meddeltes ham, at han kunde vente at blive udnævnt til professor i literær-historien i almindelighed, dog med særligt hensyn til den gamle asiatiske literatur; endvidere skulde han beholde sit midlertidige tillæg (400 rdl.), og kunde gøre sig håb om en gratifikation på 2—300 rdl., hvis han udgav en interessant afhandling vedrørende den gamle asiatiske literatur eller lignende. »Såfremt«, hedder det i den kgl. skrivelse, »prof. Rask ikke herved skulde finde sine ønsker tilfredsstillende, og vælge at modtage den ham tilbudne ansættelse i Skotland, bliver det ham dog at pålægge at vende tilbage til vor tjeneste, når omstændighederne i fremtiden måtte tillade her at give ham en til hans ønsker svarende ansættelse«. Det var altså ved dette »glimrende« tilbud man vilde søge at holde Rask fra at udvandre. Og hvad betød så i virkeligheden denne udnævnelse (som blev givet d. 24. Maj)? Ikke andet,

end at den pålagde Rask at holde offentlige forelæsninger, uden at han fik det ringeste tillæg til sin løn. Det var sandelig ikke et sådant tilbud, som skulde friste ham til at afslå den meget rundhændede indbydelse fra Edingborg. Det var da heller ikke udnævnelser, som gjorde udslaget. Allerede inden han modtog den, havde han sendt et afslag.¹ Det var i denne anledning, at han i et brev skrev de berømte ord: »Sit fædreland skylder man alt hvad man kan udrette.«

Men fremfor alt var Rask stolt af sit fædreland, og derfor oprørtes han på det dybeste, så ofte der vistest det ringeagt. Det foregående (jvf. f. eks. s. 72 fig.) har allerede vist, at han var særlig ömtålig overfor tysk indbildskhed og hovmod. Der har hos tyske lærde været en ikke ringe tilbøjelighed til at betragte det danske sprog som en art Plattysk, en lille dialekt af det tyske sprog. Hvor måtte en sådan opfattelse ikke krænke Rask, med hans dybe kærlighed og nøje kendskab til det danske sprog både i dets gamle og ny skikkelse. I sine breve til tyske lærde kommer han da også jævnlig ind på dette æmne. I et brev (af 20. August 1811) til J. Grimm hedder det således: »Hvad striden om fortrinet mellem Dansk og Tysk angår, da forstår jeg ikke ret, hvad De mener med, at Tysken af denne sprogklasse er den *herskende*. Hvorledes hersker vel Tysk i Engelland eller over Engelsk, i Island eller over Dansk? Vel véd jeg, at der har været en tid, da man satte her i Danmark en ære i at tale Tysk, men den er forsvunden så ganske, at man snarere undser sig derved i et anstændigt selskab, og en Tysker bryder heller så godt som mulig på Dansk, med mindre han da slet intet kan, eller og har bidt hovedet

af al skam, men i bægge tilfælde vil han sikkert få at føle, at det er en fejl. Desuden, dersom De sigtede hertil (og dette gælder dog kun for Danmark og højst Norge alene), så måtte man vel sige, at Fransk var det herskende i Tyskland! Vil De derimod sige, at den har fået et forspring i kultur og virket på de øvrige beslægtede nordiske sprog, da gælder det slet ikke om Engelsk og Islandsk; og Svensk og Dansk har for længe siden opnået en sådan myndighed og selvstændighed, at de ikke kunne siges at stå under Tyskens herredømme, så vidt jeg kan skønne.«¹

Denne Rasks kærlighed til vort modersmål og hans stolthed over det ytrede sig også deri, at han skrev så at sige alle sine værker på Dansk. Han vidste nok, at det ikke fandt almindelig billigelse, ikke en gang i Danmark. I fortalen til sin islandske grammatik fra 1811 udtaler han sig således om dette spørgsmål: »At bogen ikke er skreven på Latin men på Dansk, som nogle måske ville anse for en betydelig mangel, er ikke uden vigtige grunde. Næppe er nogen bog lettere end en sproglære at skrive på Latin, næppe er det engang så mageligt i noget andet sprog som i dette. Man behøver her ikke synderlig at sørge for en skøn stil, ikke at lede efter kunstord, langt mindre løber man fare for at støde læserne ved nydannede. Men så let og mageligt, så skadeligt tillige for vor literatur og vort sprogs udbredelse; når vi nemlig skrive alt, hvad der kan være fremmede interessant eller nødvendigt at læse, i et fremmed sprog, skal de da blot af nyfigenhed studere vort tungemål? Ja, endog for vort sprog selv er en sådan föjelighed imod fremmede højst fordærvelig; ti når vi skrive vore viden-

skabsværker på andre sprog, skulle vi da danne og fuldkomme vort eget i postiller og bönnebøger?« — Hans bekendte blandt de tyske lærde var ikke rigtig tilfredse med dette. Således skriver én af dem til ham (Köppen, i et brev af Maj 1824): »Jeg vil dog håbe, at De ikke blot giver Deres udgave af Zendavesta i originalteksten en dansk oversættelse. Sørg dog for, at den fremmede ikke skal behøve at bryde sit hoved med den også.«¹ Men det hjalp ikke. Rask skrev Dansk og blev ved at skrive Dansk. Endogså den »singalesiske skriftlære«, som han udgav 1821 under sit ophold i Kolumbo på Ceylon, er skreven på det danske sprog.* —

Den rastløse arbejdsomhed, som Rask udfoldede, er så meget mere beundringsværdig, som han endnu efter hjemkomsten fra Indien levede i temmelig trykkende økonomiske kår. I foråret 1814 var han bleven underbibliotekar ved universitetsbiblioteket, men den noget tarvelige løn (500 rdl.), han oppebar i denne stilling, kunde han ikke leve ordentligt af, og det var dog det eneste, han foreløbig havde. Han ansøgte derfor i efteråret 1823 om en offentlig understøttelse, og fik bevilliget 400 rdl. i 3 år. En tarvelig løn til en videnskabsmand af Rasks rang! Det tjæner ikke den danske regering til ære, at Rask endnu efter sin store, berømte rejse så sig nødsaget til — at give time-informationer, så at han måtte anse det for et held at få »en engelsk kondition« til 3 mk. timen.² Det var ikke underligt, om man i udlandet ikke tænkte sig muligheden af sådanne

* Af hans som selvstændige skrifter udgivne værker er der kun to, i hvilke han har benyttet et andet sprog end de nordiske (bortset fra indledninger til teksts-udgaver).

forhold. J. Grimm skriver til Rask (26. Febr. 1826): »Hr. Feldborg [en dansk videnskabsmand] er her netop. Han har fortalt mig noget om Deres forhold, hvad der har forundret og bedrøvet mig. Jeg har hidtil tænkt mig hele Deres ydre stilling som den lyseste og mest sorgfri.« I en af de jævnlige pengeforlegenheder, Rask var i, så han sig nødsaget til at sælge en del af sine bøger vedrørende studiet af Sanskrit. Han skrev i den anledning til den bekendte tyske Sanskrit-forsker *Bopp*, der (i et brev af 20. Febr. 1831) beredvillig tilbød sin hjælp til at få dem afsatte i Tyskland. »At De er så overmåde beskæftiget i Deres skole, beklager jeg meget. Skulde De ikke kunne finde en bedre plads i Preussen.« I slutningen af hans liv blev hans økonomiske stilling bedre. I 1829 blev han bibliotekar ved universitetsbiblioteket, og endelig den 3. Desbr. 1831 professor extraordinarius i de østerlandske sprog. Det var jo det han skulde have været straks efter sin hjemkomst, og ikke et års tid før sin død. Da han fik udnævnelsen, var den brystsygdom, som lagde ham i graven, allerede så vidt fremrykket, at han havde en følelse af, at der ikke var langt tilbage. »Jeg frygter det er for silde«, udbrød han, da han modtog efterretningen.

Og under disse trykkende økonomiske forhold, under den brystsygdom, som efterhånden fik mere og mere magt, og under sit anstrængende åndelige arbejde havde han ingen hustru, der kunde stå ved hans side i de mørke timer, intet hyggeligt hjem, hvor en klar barnelatter kunde sprede det tungsind, der så ofte hvilede knugende over ham. Og dog havde han følt længsel mod noget sådant. N. M. Petersen fortæller,

at Rask på sin store rejse »fattede sin første og uden tvivl sidste kærlighed«. Hvor det skete og hvem hun var, meddeler han intet om. Af nogle optegnelser af Rasks broder kan man kun se, at hendes forbogstaver var F. B., og at hun boede i Altona, samt at Rask bad om hendes hånd i et brev af 18. April 1824, men at han, »efter nogen tids betænkning« fra hendes side, modtog et afslag (11. Maj 1824).¹

Endnu en gang gjorde Rask et forsøg på at vinde en kvindes hånd; men alt tyder på, at det egentlig drivende her ikke var virkelig kærlighed, men mere ønsket om at have en hos sig, der kunde gøre det lidt hyggeligt for ham og pleje ham. Han boede, som tidligere omtalt, hos Nyerup, hos hvem han også fik sin kost. Derved kom han daglig sammen med Nyerups datter, Lovise. Det var til hende han friede. Vedrørende dette forhold foreligger der kun følgende notitser i dagbogen for 1827: »10. Maj: Jeg friede til Nyerups datter og fik omtrent ja af hende og faderen. — 13. Maj: Efter Lovises forslag ophævede vi for så vidt alt, at vi oprettede det gamle forhold imellem os. — 15de Maj: Jeg var syg af ærgrelse og kedsomhed. Nyerups og Lovises gåder.«

Disse sidste ord synes at pege hen på den sygelige mistænksomhed, der første gang brød rigtig frem på den indiske rejse. Der viste sig glimt af den på et tidligt punkt af hans liv. Den gang ytrede den sig bl. a. som en tilbøjelighed til at tro, at snart en, snart en anden hemmelig søgte at modarbejde hans besværlige arbejde for at kæmpe sig frem på den literære løbebane. Da han således i 1809 skulde begynde trykningen af sin islandske grammatik, varede det længe,

inden han kunde få arbejdet i gang. Bogtrykkeren undskyldte sig med, at han manglede islandske typer, men Rask formodede straks, at der stak noget andet under, og at det var den arnamagnæanske kommission, der selv havde tænkt på udgivelsen af en islandsk grammatik, som ad den vej søgte at forhale fremkomsten af hans arbejde, for at dens eget kunde komme først.¹

Når folk ønskede at komme i et venskabeligt forhold til ham — særlig naar der i forvejen havde været en lille kurre på tråden — var han noget tilbøjelig til at underlægge deres handlinger uædle bevæggrunde: at de kun søgte hans venskab for at bruge ham i et eller andet øjemed o. lgn. Således fortæller han i et brev til Bülow² følgende om sit forhold til *Molbech* og *Grundtvig*: »Jeg er for ganske nylig kommen i et slags fornyet bekendtskab (eller venskab) med *Molbech* efter indbydelse fra hans side og skriftlig anmodning om at lære ham Islandsk; jeg rakte straks uden noget øjeblik betænkning hånden med nordisk ærlighed, og min samvittighed vidner, at hjertet fulgte oprigtig med min hånd og mit ord; men meget snart mærkede jeg, at det hverken var for min eller Islandskens skyld, men for adskillige andre hensigter, hvoriblandt den stak tydelig frem, at han derved vilde undgå min deltagelse i hans uværdige og næsten skammelige krig med landsdommer Baden. Denne hensigt måske han når, vel og den bihensigt at lære noget Islandsk, men min agtelse for hans hjerte og mit venskab, det må jeg for evig tage tilbage. Netop ligeså blev jeg behandlet af hans gode ven *Grundtvig*. Han tog mig og min Ven Helgesen i hånden, erklærede os i de varmeste udtryk sit venskab og indbød os til at knytte

den varigste forbindelse med ham; jeg besøgte ham og modtog en mageløs præken over min strid med Molbech, som jeg ikke en gang vidste var hans ven; jeg tog imod alt med største tålmodighed, i den tanke, det hørte til venskabets åbenhjærtighed, men i næste »Skilderi« modtog jeg publice et nidvers fra ham, efter at Molbech havde givet mig ét som var ubesvaret*. Det er formodentlig den fatale mysticisme, der gör deres hjerte forstenet som deres følelser og smitter deres tænke måde så vel som deres tankegang. Men da jeg har besluttet at trække mig uformærket løs, og ikke lade ham fornemme, jeg har forstået mer end jeg skulde, så må jeg pålægge deres eksellense at bevare denne hemmelighed lige så hellig, som De pålagde mig en meddelelse om en vis mand, da jeg sidst besøgte Dem; jeg har samme grund, nemlig at fornærmeren tilgiver aldrig, hvorpå jeg tror at have haft prøver selv.

Den måde, hvorpå denne sygelige mistænksomhed ytrede sig under hans indiske rejse, tyder allerede stærkt hen på en art sindsformørkelse. Og den form, hvorunder den nu kommer frem, må aldeles bestemt kaldes med det navn. Det lader til, at han på en vis måde har taget sig afslaget fra Nyerups datter temmelig nær. Han taler jo i dagbogen om, at han blev syg af ærgrelse derover. Det vilde derfor være ganske naturligt, om han var kommen til at føle nogen uvilje mod Lovise Nyerup, men at hans følelser overfor

* Denne strid mellem Rask og Molbech, som blev ført i 1808, og drejede sig om et mindre, sprogligt spørgsmål, frembragte megen bitterhed hos begge parter. Grundtvig stillede sig på Molbechs side og skrev et lille vers i »Skilderiet« i den anledning (se Gr.'s »Poet. Skr.« I, 26).

hende, og det efter to års forløb, kunde antage den form, som det følgende viser, kan kun finde sin forklaring i, at han var sindssyg. Han fattede nemlig mistanke om, at hun vilde forgive ham. I dagbogen for 29. marts 1829 hedder det: »Nyerups fødselsdag gik; hans opførsel forklarede af hans forblindelse og det L[ovise] bildte ham ind, hvorved hun holdt ham bestandig i sin magt. Samme dag som jeg sluttede mine arabiske forelæsninger (29. Marts), søgte hun at forgive mig med hår, som var kunstig anbragte under bladene af en særegen portion brunkarse, der var sat for mig alene. N[yerup] selv havde en anden. Jeg fik den også i mig og mærkede det først ret, da hun lod nogle triumferende ord falde i en afskyelig tone, dog henvendte til U. (30. Marts) Fortalte hun, at hun havde sådan en underlig fornemmelse i halsen osv., for at høre om jeg ikke mærkede uråd. Jeg havde gået til Eyolf Gudmundsen, som rådde mig at spise noget tyk vandgrød, hvilket jeg ogsaa lod mig lave og spiste om aftenen.... Jeg længtede efter at se, om N[yerup] var medvider. (1. April). Vi fik til eftermad et slags frikadeller, hvoraf en vis syntes mig tiltænkt; jeg spiste den dog næsten op, hvorpå O. St. sagde: »det var dog næsten synd«; L[ovise] svarede: »nu er det gjort.« Jeg antog dette for blind alarm, men overtlydede mig herved om, at han og rimeligvis U. vare medvidere. (2. April). Provst St.¹ kom ind om Mandagen, og var i dag oppe på biblioteket, hvor N[yerup] var ganske kold og studs imod ham, derimod artigere imod mig end sædvanlig. Dette og en samtale ved bordet, som blev afbrudt, da jeg kom ned, med det ord, *dersom*, overtlydede mig om, at de alle

havde vidst sammenhængen, så nær som N[yerup], der rimeligvis først ved et mislykket forsøg af provst St. at vinde ham derfor, havde erfaret det og fattet afsky for planen og deltagerne deri.* — Herefter hører han op med at skrive i dagbogen for omtr. 3 fjærdingår; først i Desember samme år fortsætter han sine optegnelser. Sådanne stærke udbrud af hans sygelighed kommer ikke mere igen. N. M. Petersen siger også¹, at »mod enden af hans liv vendte den gamle venlighed, godhed, ja blødhed tilbage i hans sjæl.«* —

Rask havde ganske vist intet hjem, med en kærlig hustru og glade børn; men, kunde man sige, han havde jo dog sin slægt. Her må man imidlertid huske på, at både hans moder og fader døde allerede i hans unge år, at, før han fik sin broder Hans Kristian til København, havde han ingen slægtninge i denne by, og endelig, at han nødvendigvis ved hele sin udvikling måtte blive fjærnet en del fra sin familie. Ikke således at forstå, at han undså sig ved den og vendte den ryggen. I et brev, som han havde sendt P. E. Müller fra Stockholm (jvf. s. 68), havde han sagt, at han ikke skammede sig ved sin herkomst. Han vedligeholdte da også forbindelsen med sin familie gennem hele sit liv. Forholdene var imidlertid ikke altid de letteste. Efter at Rasks moder var død (1801), indgik hans fader næste år et nyt ægteskab, og fik i dette en

* Dog finder man spor af mistænksomheden endnu fra hans sidste dage. Det hedder i dagbogen for 10. September 1832: »Rafn var hos mig og råbte meget ivrig og hæftig til at rådspørge Vithusen endnu foruden dr. S. E. Larsen. Jeg fattede dog snart formodning om, at denne pludselige idé var ham indgivet af dr. Zahlmann, som boede lige over mig, og ikke gad hørt på min hosten og harken.«

sön, *Hans Kristian*, og en datter. Da faderen døde (1810), giftede hans enke sig kort efter igen. Det var Rask meget imod; han siger, at han og hans broder derved blev ligesom udelukkede af familien.* Han følte sig derved endnu mere forpligtet til at tage sig af broderen, hvem han på forskellige måder søgte at hjælpe frem. En plan om at få ham anbragt i en anden familie mislykkedes, og da han var bleven konfirmeret, måtte han foreløbig tage fat på skrædderkunsten. Da han imidlertid røbede musikalsk sans, skrev Rask (Jan. 1818) til sin stifmoder, at han vilde give 100 rdl. til, at Hans Kristian kunde lære at spille violin. Det skete også, og en tid optrådte broderen som landsby-musikant ved festlige lejligheder.¹

Rask besøgte af og til sin fødeegn og sin familie. Således gjorde han, kort efter hjemkomsten fra den indiske rejse, en tur til Fyn. Sammen med Nyerup rejste han (5 Juli 1823) over Korsør til Odense, hvor han besøgte sin halvsøster Mette Maria, som tjænte der i byen. Herfra gjorde han en afstikker ud til Sande-rumgård for at hilse på Bülow. Den 8 Juli kørte Rask og Nyerup til Gribsvad, hvor de besøgte Nyerups familie og spiste til middag med den. Efter et kort besøg hos sin stifmoder i Fjelsted tog Rask over Middelfart til Ribe, hvor han besøgte sin skolekammerat og

* For resten holdt Rask meget af sin stifmoder. Da hans billede var blevet stukket i Sverrig, sendte han sin kommissionær Larsen i København et par af billederne med anmodning om »at skikke min moder det ene af disse hoslagte portræter med en kærlig hilsen fra mig.« En del år senere skriver han (10. Okt. 1825) til sin stiftader: »Det glæder mig ret meget, at De er fornöjet med min moder; ti det er en god kone, som jeg ærer og elsker lige så meget som min egen kædelige moder.«

ungdomsven H. J. Hansen, der var ansat ved katedralskolen. Han tog så over Jelling, hvor han »nøjagtig efterså« de berømte runestene, tilbage til Fjeldsted. Nu begyndte han med iver at tage sig af Hans Kristian; han læste hver dag Græsk med ham, stundum lidt Dansk, og det blev ordnet således, at broderen skulde følge med ham til København, hvor han vilde tage sig af hans opdragelse.¹*

Selv om hans omsorg for broderen ydede ham nogen trøst og opmuntring, var hans liv dog, især i de senere år, da hans brystsygdom begyndte at udvikle sig stærkere, temmelig trist og ensomt. Han havde ingen om sig, der kunde gøre det lidt hyggeligt for ham og sørge for alle de småting, som spille en så betydelig rolle for svagelige mennesker. Hvor kommer ikke det ensomme og triste i hans liv frem i en lille billet som denne, der er skreven i hans sidste dage: »Højstærede mad. Larsen! † Det varede ikke længe, inden jeg trænger til Deres hjælp igen, skönt på en anden måde. Jeg er ikke i stand til at få lavet hjemme en ordentlig skål havresuppe; jeg vilde derfor være Dem meget forbunden for en spølkumme til natten; den skulde ikke just være alt for tynd, da den ikke er til at drikke, men til at tage en skefuld af, når halsen bliver tør og öm af hosten. Ærbødigst og forbundnest R. Rask. — I to nætter har jeg måttet undvære den, i hvor højlig jeg har trængt dertil.²« Han var flyttet fra Nyerup og havde taget en lejlighed i Badstuestræde

* *Hans Kristian* begyndte, efter at han var bleven student, at studere teologi, og blev senere præst.

† En af hans ungdomsvenners, den tidligere omtalte kommissionær Larsens, hustru.

nr. 126, 1. sal. Her døde han efter to dages sygeleje den 14. November 1832.

* * *

Danmark havde mistet en af sine store mænd. Det gik vel her, som det så ofte går, at man forstår først til fulde hvad man har ejet, når man har mistet det. »Sorgen over hans død var almindelig«, siger N. M. Petersen. Grundtvig satte »Nordens tabte runemester«, som han kalder Rask, et smukt minde i et digt, som blev indrykket i Københavns-posten en halv snes dage efter hans død:

Tunger i de dødes rige!
han som dyrked eders bedst,
ak! han er nu eders lige,
død er eders offerpræst,
flammerne til eders ære
måtte brat ham selv fortære!

* * *

Broder ej tør *ham* jeg kalde,
der, som runeskrift i sten,
sad, hvor nødig færdes skjalde,
mellem klang af dødningben;
skjaldeligt var ej hans tykke,
ej hans værk og ej hans lykke.

Dog, kun mellem skjaldens frænder
finder man en ungersvend,
der sit livslys selv udbrænder
for, hvad længst er svundet hen:
ej for guld og dog med gammen
selv går op i alterflammen.

* * *

Vidt han vandred selv på jorden,
ledte om sin ligemand,
gik til *Hekla* højt mod norden,
Ganges ned i Sønderstrand;

fandt dog ingen stort at regne,
 selv et særsyn alle vegne!

* * *

Ja *det* skal hans gravskrift være:
 vej han brød, hvor han kom hen,
 som det kaldes skal en ære
 at betræde ret igen,
 og han kom fra *renens* veje
 ned til *elefanter* leje!

Derfor, *tunger*, som end leve,
 og hans læber fortrin gav!
 skatter højt de runebreve,
 som har vist: ved støttstav
 mødes skal engang i Norden
 sprogene fra hele jorden!¹

Var end følelsen af, hvad man havde tabt, almindelig, kan det dog ikke siges, at man skyndte sig med at give den et ydre udtryk. Rask havde i levende live måttet vente lige til sine sidste dage på en sådan stilling, som passede for hans store ævner; efter hans død måtte der gå 10 år, før det danske folk kunde samle sig sammen til at rejse en mindsten på hans grav. Havde Rask kunnet se ud i fremtiden, vilde han måske med et lidt bittert smil have udbrudt:

sjælden bavgastene
 ved vejen stå,
 når ej frænde dem rejser for frænde.

Men han kunde også med berettiget stolthed have tilføjet:

Ejendom dør,
 frænder dør,
 selv man dør til sidst.
 Eftermælet
 aldrig dør,
 når det vel er vundet.*

* Vers 72 og 76 i »Den højes taler« (H. G. Møllers oversættelse af »Den ældre Edda«).

Endelig blev der i Juli 1842 rejst en mindesten på hans grav på assistents-kirkegården.

Da man søgte at finde en kunstnerisk måde, hvorpå man kunde betegne Rasks literære personlighed, fik man den tanke, at antyde sprogforskeren ved en sammenstilling af de forskelligste bogstavtegn, henhørende til sprog, om hvilke hans studier især havde drejet sig, og at karakterisere hans personlighed ved sætninger i disse sprog. Man valgte til den ende Arabisk, Sanskrit, Islandsk med runeskrift og Dansk i facsimile af Rasks egen håndskrift. Hans rastløse flid, hans lyse blik og klare fremstilling, hans begejstring for sprogvidenskaben, hans kærlighed til fædrelandet, disse karaktertræk søgte man at udtrykke ved følgende tankesprog:

Sanskrit: Der gives ingen ven, som kan lignedes med virksomhed: hvo der arbejder, synker ikke hen. (Af Bhartriharis tankesprog *nītiṭat.* 74.)

Arabisk: Sandheden er klar, men det falske er dunkelt. (Af Meidani's ordsprog, ed. Freytag I, 369).

Islandsk: Vil du være fuldkommen i kundskab, da lær alle tungemål, men glem dog ikke dit eget! (Kongespejlet. Udg. s. 23).

Dansk: Sit fædreland skylder man alt hvad man kan udrette. (Af et brev fra Rask i anledning af en kaldelse til Edingborg, hvilken han afslog).

I en fordybning midt imellem disse indskrifter er anbragt en fladt ophöjet urne, hvorpå læses med romerske bogstaver:

Rasmus Rask.

Født i Brøndekilde d. 22. Novbr. 1787.

Død i København d. 14. Novbr. 1832.

Øverst paa stenen, umiddelbart under de mauriske forsiringer og med indfatning i samme stil, står den arabiske indskrift; på foden af stenens øvre halvdel Sanskrit-indskriften. Foroven og på bægge sider er fordybningen indfattet af runerne, og inde i den på en plade over urnen læses i facsimile de danske ord.*¹

Tillæg.

I. **Oversættelse af den tyske samtale s. 72-73.** »I hvilket sprog er det skrevet?« — »Det er Dansk.« — »Ah!«. — »Ja det bliver vel oversat, Rühs har vel kendt det og benyttet det osv.«
 »Danskerne have dog ydet noget i litteraturen; man har jo allerede nogle sager i tysk oversættelse, tror jeg, og nogle, som Baggesen, have skrevet ganske godt Tysk.« — »Men det er ikke vor hovedfortjeneste; vi have i de skønne videnskaber og ogsaa i de strængere videnskaber mesterværker af almindelig anerkendt værd.« — »Men hvorfor skriver De ikke Tysk.« — »Fordi vi ikke ere Tyske men Danske.« — »Min Gud! hvad er det dog for en idé, at ville uddanne en sådan dialekt, der næppe bliver talt af 1 million, til bogsprog, hvad kan det blive til?« — »Det vil hos upartiske dommere gøre os desto større ære, jo mindre vi ere, når det dog har lykkets os at give vort sprog en uddannelse, som slet ikke står tilbage for ti gange så store nationers sprog.« — »De er jo i alle tilfælde af germansk oprindelse, altså af god stamme, men hvad er det dog for en nationalitet og for en stræben at afsondre sig fra det store hele?« — »Den danske nationalitet er omtrent den samme som den tyske, heller ikke have vi skilt os fra noget stort hele, men kun hævdet det standpunkt, som naturen har anvist os, og vi vil, som jeg håber, endnu en stund hævde det.«

II **Rasks inddeling af folkeslagene**¹: 1, den sarmatiske (japetiske) race, med følgende underafdelinger: a, den hindostanske (sanskritske) sprogklasse; b, den mediske: (Zend, Pehlevi, Parsi Persisk, Afganisk, Kurdisk, Ossetisk, Armenisk); c, den trakiske (Græsk, Latin); d, den lettiske; e, den slaviske; f, den gotiske (de nordiske sprog, Tysk, Engelsk); g, den keltiske. — 2, den østerlandske (Hebraisk, Arabisk m. m.). — 3, den skytiske (Finsk, Lappisk, Ungarsk, Eskimoisk, Siberisk, Tartarisk, Mongolisk, Tamulisk m. m.). — 4, den seriske (Kineserne). — 5, den sydlandske (avstraliske). — 6, den ætiopiske (neger-sprogene). — 7, den nordafrikanske (Kopter o. fl.). — 8, den amerikanske.

III. **De persiske sprog.** Af det ældste persiske sprog, som kendes fra kile-indskrifter, udviklede der sig to sprogarter: Zend og Pehlevi. Den første af disse, som er den ældste, benyttedes i Zendavesta, der indeholdt de gamle Perseres hellige skrifter. Af dette værk er der kun bevaret nogle større og mindre brudstykker paa Zend, samt noget i oversættelse på Pehlevi. Af

¹ Jvf herom bl. a. Rasks „Saml. afh.“ I, 3 fig. 11, 264 fig. og 280 fig.

de ældste Zend-håndskrifter, tre i tallet, findes de to i vort universitets-bibliotek, hjembragte af Rask fra Indien. — De fleste af Persiens indbyggere er Muhamedanere. De Persere, som, efter Arabernes erobring af landet, holdt fast ved deres gamle tro, kaldes Parser. Af dem er der ikke mange i Persien, men i Ostindien derimod en 150,000, hvoraf den langt overvejende del findes i Bombay.

De indiske sprog. Folkeslagene i Indien er af meget forskellig afstamning. Den oprindelige befolkning hørte til den skytiske folkeæt, men i en meget tidlig tid trængte folkeslag, der hørte til den japetiske slægt, ind i landet. — Til de ældste lævninger vi har bevaret af den japetiske sprogæt, hører Sanskrit. Deraf udviklede sig Prakrit, som, et par århundreder efter Kristi fødsel, blev det almindelige talesprog, medens Sanskrit vedligeholdte sig ved siden deraf som lærd sprog. Af de forskellige Prakrit-mundarter udviklede sig: I, Pali, der af Buddhismens tilhængere på Ceylon (og i Bagindien) blev anvendt til optegnelsen af deres religiøse overleveringer; det har spillet en lignende rolle, som Latinen i den europæiske middelalder¹; og II, De nyere indiske sprog: 1, Bengalsk (i det østlige Indien); 2, Hindi og Hindustani (i det egentlige Hindustan), hvoraf det første bruges af de ikke-muhamedanske folk, det sidste som er en del påvirket af Persisk og Arabisk, benyttes af Muhamedanismens tilhængere; 3, Mahrattisk (i landet syd for Vindhya bjærgene). Mindre betydelige sprogarter er Guzeratisk o. fl. — Sprogene i det sydlige Indien afviger stærkt fra den japetiske sprogæt; de hører nærmest til den skytiske, og kaldes under ét den dekhanske sproggruppe. De vigtigste af dem er: 1, Tamulisk el. Malebarisk (paa Koromandelkysten) og 2, Singalesisk (på Ceylon), der hører til de mest blandede sprog i Indien. Dets skriftsprog, der har optaget meget fra Sanskrit; kaldes Elu.

Religionerne i Indien. Brahmismen kaldes den religion, som fandtes hos de ældste indiske folkeslag af den japetiske æt. De ældste religiøse optegnelser findes i Vedaerne. — I det 7 årh. før Kristus stiftede Buddha, der stammede fra det nordlige Indien, en ny religion, Buddhismen, der udbredte sig over det meste af Forindien, og der fra videre til Kina, Bagindien, m. m. I Forindien blev den dog, ved en voldsom forfølgelse fra Brahmismens side, igen omtrent udryddet (det 14 årh.), så at den kun holdt sig på Ceylon. Men den har i det øvrige af landet efterladt mange mindesmærker om sit tidligere herredømme.

¹ Rask bragte med sig hjem fra Indien den største samling Pali-skrifter, der findes i Evropa.

Anmærkninger.

Side

- 1 — 1, En afbildning af det findes i »Illustr. Tidende« for 1867-68 nr. 466.
 — 2, Universitets-bibliotekets »Additamenta.« 4. 379.
- 2 — 1, Egentlig lød hans navn: NielsHansenChristiansen Rasch, som han også skriver det på samme blad, hvor runeindskriften står.
 — 2, Hans navn skreves også Rasmus Christian Nielsen Rasch, dog ikke i kirkebogen.
- 3 — 1, Oplysningerne om Rasks barndom stammer dels fra kirkebogen i Brændekilde, dels fra mundtlige meddelelser af en datter af en halvsøster (Maren) til Rask og af en gammel kone, hvis moder som ung pige tilbragte en kort tid i Niels Hansen Raschs hus for at lære at sy (efter velvillig meddelelse af pastor C. F. V. Olsen i Brændekilde). — Vedrørende Rasks familie skal her endvidere gives følgende oplysninger: Rasks farfader hed »Hans Christian Rasmussen«; han boede i »Kirkehuset« i Pårup, en mils vej nordvest for Odense, og var skrædder. Han anføres

Side

ikke i kirkebogen med tilnavnet »Rasch«. Han fik flere sønner; den ældste af disse var Rasks fader, der blev født d. 13 Marts 1749 og kaldet »Niels«. Niels Hansen flyttede senere til Brændekilde, og kaldes altid i dette sogns kirkebog »Niels Hansen Rasch«. Han blev første gang gift d. 9. Oktbr. 1778 med »skrædderpigen« Gertrud Jörgensdatter, med hvem han fik en datter »Mette Marie« (f. d. 29 Juli 1779), der døde i Gråbrødre-hospitalet i Odense (1845). Hans hustru døde d. 6 Avg. 1779 (29 år gl.), og han ægtede så det følgende år pigen »Birthe Rasmusdatter«, med hvem han fik 4 børn: 1, Maren, f. $\frac{20}{1}$ 1781, † $\frac{24}{5}$ 1796; 2, Hans Christian, f. $\frac{4}{1}$ 1783, † $\frac{21}{5}$ 1796; 3, Rasmus Christian, f. $\frac{22}{11}$ 1787; 4, Christiane, f. $\frac{9}{2}$ 1793, † i Marts samme år. — Hans anden hustru døde $\frac{6}{8}$ 1801 (47 år gl.). Derefter ægtede han $\frac{30}{11}$ 1802 pigen »Anne Cathrine Henriksdatter« af Assenbølle, og fik med hende: 1, Hans Christian, f. $\frac{9}{1}$ 1805; og 2, Maren, f. $\frac{26}{8}$ 1808, †

Side

- 1876, samt to andre børn, der var dødfødte. — Rasks fader flyttede i Maj 1808 til Rydskoven i Fjelsted sogn, til et hus som hed Frydenlund, hvor han døde den 5 Des. 1810. Hans enke ægtede 1811 Peder Christensen, fra hvem hun nogle år efter blev skilt (1817?). 1828 blev hun gift 3dje gang med enkemand Hans Hansen i Hårslev sogn. Hun døde 1846. — Niels Hansen Rasch har i en bibel — der nu tilhører en dattersøn af ham — gjort nogle kronologiske optegnelser vedrørende sine giftermål, børns fødsel, m. m. Tidsbestemmelserne her stemmer ikke altid med kirkebøgernes angivelser. — En del af disse meddelelser stammer fra den nys nævnte dattersøn, Niels Hansen Rask i Hårslev sogn (efter meddelelse af pastor M. C. Jensen i Fjelsted).
- 4 — 1, N. M. Petersens levnedsbeskrivelse af Rask, s. 2 (i Rasks »Saml. afhandl.« I; også optrykt i N. M. Petersens »Saml. afh.« D).
- 5 — 1, Rasks »Saml. afh.« I, 3.
- 6 — 1, Udateret brev (fra 1823) i »Additamenta«. Folio. 198.
- 7 — 1, S. sted.
- 8 — 1, Rasks »Saml. afh.« I, 12, 2-3, 10, 3.
- 9 — 1, S. sted, s. 4.
- 10 — 1, S. sted, s. 7, 11.
— 2, Et brev fra Bloch i »Ny kgl. saml.« 4. 2085 h.
- 11 — 1, Meddelt i Rasks »Saml. afh.« I, 8. — »Ordet frogd er vel en trykfejl for frægø (berømmelse), som for resten kom-

Side

- mer af fregna (spørge). — Om ordbogen jvf. s. 6 nederst.
- 12 — 1, Rasks »Saml. afh.« I, 4.
— 2, En samling fynske provinsialord, som han har optegnet i sin skoletid, findes i »Additam.« 4. 588.
- 13 — 1, Additam. 4. 627 k. — Rask bruger her for å et tegn, der består af to sammenslyngede a'er. Dette tegn anvendte han også i sin islandske grammatik, men ombyttede det se med å.
— 2, Rasks »Saml. afh.« I, 9.
- 17 — 1, S. sted, s. 21. — Et brev fra Thorstensen af 30 Juni 1836 (Ny kgl. saml. 4. 2085 h).
- 18 — 1, Sorø Akademis håndkriftsamling, 41 c.
- 19 — 1, S. sted. (Der står i brevet 6 Des. 1813, men det er en fejlskrift for 1812).
— 2, Citat af Bürgers digt »Die Entführung«. Det er ikke ganske nøjagtig anført; i tredje linje skal der stå »zu« for »so«, og fjerde linje lyder egentlig: »Ich will, ich muss osv.« De anførte linjer lyder således i Thårups fordanskning af Bürgers digte:
»Dreng! sadl mig op min danske hest,
her er så kvalmt i borgen,
ud må jeg, ud i regn og blæst!
Jeg vil bortride sorgen.«
- 22 — 1, Sorø Akad. hdskr. 41 c.
- 23 — 1, Et (lidt frit) citat af Baggesens digt »Idealia«; verset lyder egentlig:
»Ak! én fejl har dog min pige,
som det alt fordunkle vil:

Side	Side
	dikestol, hvis han endru havde indtaget et rent ateistisk standpunkt.
	42 — 1, Citat af Heimskringla (Ungers udg. s. 6 l. 5).
	-- 2, Brev af 30 Juni 1836 fra Thorstensen (Ny kgl. saml. 4. 2085 h).
	43 — 1, S. sted.
	44 — 1, Om Islandsrejsen se Rasks »Saml. afh.« I, 23-32. — Brev af 4 Juli 1814 fra Rask til Thorstensen; brev af 30 Juni 1836 fra Thorstensen til H. K. Rask; brev af 14 Okt. 1836 fra Egilsen til H. K. Rask (disse tre breve findes i »Ny kgl. saml.« 4. 2085 h). — Fru Th[orlacius] Erindringer fra Island (1845), s. 130. — At Rask var i Leith d. 21 Sept. 1815, ses af et brev i »Hið íslenska bókmentafélag.« 1816-66.« S. 61.
	45 — 1, Skrivelsen findes i »Hið íslenska bókmentafélag. 1816-66.« S. 65 flg.
	46 — 1, Se »Hið íslenska bókmentafélag. 1816-66.« S. 16 flg. — 2, Rasks brev af 11 Maj 1817 til Larsen (Additam. Folio. 198).
	55 — 1, De græske bogstaver er her gengivne med de latinske bogstavtegn. efter den lydværdis som Rask tillægger dem (se prisskriftet s. 166).
	58 — 1, Stambogen findes i »Ny kgl. saml.« 8. 363 p.
	60 — 1, Fra den dag Rask tiltrådte sin store udenlandsrejse, begyndte han at føre en dagbog, som han med enkelte afbrydelser fortsatte til kort før
denne uforlignelige er des værre — ikke til.	
— 2, Hvor dette vers stammer fra, har jeg ikke kunnet udfinde.	
24 — 1, Ny kgl. saml. 4. 2085 h.	
— 2, Additam. Folio. 198.	
— 3, Sorø Akad. hdskr. 41 c.	
26 — 1, Jvf. breve til Bülow af 29 Nov. 1808, 19 Des. 1808 og 30 Jan. 1809 (s. sted).	
— 2, S. sted.	
-- 3, Brev til Bülow af 11 Sept. 1809 (s. sted).	
— 4, S. sted.	
— 5, Rasks »Saml. afh.« I, 14.	
27 — 1, S. sted, s. 6-7.	
29 — 1, Jvf. fortalen til »Vejledning til det islandske osv.«	
30 — 1, Brev af 1 Jan. 1812 i Sorø Akad. hdskr. 41 c.	
33 — 1, De to breve findes i Sorø Akad. hdskr. 41 c.	
35 — 1, S. sted.	
— 2, Breve til Bülow af 19 Maj og 24 Juni 1812 (s. sted).	
36 — 1, S. sted.	
37 — 1, Brev af 6 Des. 1812 til Bülow (s. sted). — Rasks »Saml. afh.« I, 22-23. — Rask indgav d. 11 Febr. 1813 en ansøgning om rejseunderstøttelse (der var anbefalet af Thorlacius og P. E. Müller); ved kgl. resolution af 16 April s. år blev der bevillet ham 700 rdl. årlig i 2 år. (Se universitetsdirektionens arkiv i gehejmearkivet og consistoriumsforhandlings-protokol).	
40 — 1, Brev af 4 Juli 1814 fra Rask til Thorstensen (Ny kgl. saml. 4. 2085 h). — Ganske vist er brevet holdt i en spøgende tone, men Rask vilde dog sikkert ikke have betrådt en præ-	

Side

- sin død. Denne dagbog er, ved siden af hans rejsebreve, den vigtigste kilde til oplysning om hans store rejse. — Dagbogen findes i »Nykgl. saml.« 8. 389 ek.
- 61 — 1, Margretes trone blev solgt 1730 for nogle daler sølv mønt.
- 62 — 1, Brevet findes i »Additam.« Folio. 198.
- 63 — 1, Sorø Akad. hdskr. 169 b.
- 64 — 1, Additam. Folio. 198.
- 65 — 1, S. sted.
- 68 — 1, S. sted.
- 69 — 1, S. sted.
- 71 — 1, Rasks dagbog og et brev i Nyerups »Magazin for rejse- iagttagelser« I, 91—93.
- 72 — 1, Dagbogen. — Brevet (af 30 Okt. 1818) i »Additam.« Folio. 198.
— 2, Additam. Folio. 198.
- 73 — 1, Brev af 14 Avg. 1818 (s.sted).
- 74 — 1, Brev af 12 Okt. 1818 til Nyerup (s. sted).
- 75 — 1, Dagbogen.
- 76 — 1, Rasks »Saml. afh.« II, 262.
— 2, Additam. 4. 627 h—m (trykt s. sted, 284—85).
- 77 — 1, Jvf. Rasks brev til Müller af 12 Okt. 1818, Müller til Rask 30 Okt. 1818, 15 Des. 1818, 6 Marts 1819 og 13 April 1819 (Additam. Folio. 198) og Bülow til R. 4 Okt. 1818 (Sorø Akad. hdskr. 169 b).
- 78 — 1, Brev til Larsen i »Additam.« Folio. 198.
— 2, Nyerups »Magazin for rejse- iagttagelser« I, 286 flg.
- 85 — 1, Brev til Larsen i »Additam.« Folio. 198.
- 87 — 1, Dagbogen.
- 88 — 1, »Af alle jærtegn, som jeg end har hørt, mest sært mig

Side

- tykkes, at en mand kan frygte, mens dog han véd, at døden, alles mål, vist kommer, når den komme vil.« (Shakspeares »Julius Cæsar«, II akt 2 scene. Lembckes oversættelse.)
- 2, Brev af 6 Avg. 1819 til P. E. Müller (Additam. 4. 627 h—m).
- 89 — 1, Dagbogen. — Nyerups »Magazin osv.« I, 294.
— 2, Nyerups »Magazin osv.« I, 295 flg.
— 3, Johan Henrik Kellgren, svensk Digter, f. 1751 † 1795.
- 90 — 1, En fri benyttelse af et vers i P. H. Frimanns bekendte romance om »Axel Tordsen«. Verset lyder således:
»Mer ilende fór pilen ej
i luften hen fra buens stramme
sene,
end Axel på sin længselsfulde
vej
flyr hastende forbi dens ønskede
milestene;
sin raske fod den stolte ganger
hæver,
den grønne hede flyr og ved hans
fodslag hæver.«
- 93 — 1, Dagbogen. Brev til P. E. Müller i »Additam.« 4. 627 h—m (aftrykt i Rasks »Sam. afh.« II, 304 flg.).
- 94 — 1, Dagbogen. — Nyerups »Magazin osv.« I, 433 flg.
- 96 — 1, Dagbogen. — Brev til Nyerup af 9 Jan. 1820 (Additam. Folio. 198); aftrykt i Nyerups »Magazin osv.« II, 331 flg., og brev til P. E. Müller (Additam. Folio. 198); dato og sted har

Side	Side
	rimeligvis stået på et afklippet stykke af brevet.
97	— 1, Brev af 10 April 1820 til A. Larsen (Additam. Folio. 198).
99	— 1, Brev af 9 Maj 1820 fra Teheran i »Additam«. Folio. 198 (aftrykt i Nyerups »Magazin osv.« II, 335 fig.).
103	— 3, Brevet i »Additam«. 4. 627 h—m (aftrykt i Rasks »Saml. afh.« II, 306 fig.).
104	— 1, S. sted, s. 309.
— 2, Brevet i »Additam«. Folio. 198 (aftrykt i Nyerups »Magazin osv.« II, 430 fig.).
105	— 1, Det har dog senere vist sig. at der var flere skrifter, end Rask troede.
107	— 1, Dagbogen. — Brev til P. E. Müller, Bombay d. 16 Nov. 1820, og til A. Larsen, samme sted og dato (Additam. 4. 627 h—m, aftrykt i Rasks »Saml. afh.« II, 310—14).
— 2, Uden overskrift; rimeligvis til Nyerup (Additam. Folio. 198).
— 3, S. sted.
111	— 1, Dagbogen.
— 2, Additam. Folio. 198.
113	— 1, Det findes på et kvartblad blandt Rasks papirer i Additam. 4. 627 h—m. — Aldejgeborg. der lå på den sydlige side af Ladoga-søen, var »Russernes« (o: Varegernes, Nordboernes) ældste hovedstad; Holmgård (det nuværende Novgorod) var deres anden hovedstad.
114	— 1, Brevene i »Additam«. Folio. 198.
117	— 1, Dagbogen.
	— 2, Brev af 18 Febr. 1821 (Additam. Folio. 198).
119	— 1, Dagbogen. — Brev af 17 Maj 1823 fra Rask til Thorstensen (Ny kgl. saml. 4. 2085 h.).
— N. F. S. Grundtvigs »Poet. skr.« V, 108.
120	— 1, Brev af 27 Marts 1824 i Sorø Akad. hdskr. 169 b.
121	— 1, Brevene i »Additam«, Folio. 198.
— 2, Jvf. brev af 31 Avgust . . . fra Bülow til Rask (Sorø Akad. hdskr. 169 b).
125	— 1, Jvf. N. M. Petersens breve i »Additam.« Fol. 198, og Rasks »Saml. afh.« I, 87 fig.
126	— 1, Dagbogen 1 Febr. 1826.
— Jvf. et brev af 10 Okt. 1825 fra Rask i »Ny kgl. saml.« 4. 2085 h.
133	— 1, Dagbogen. — Den kgl. skrivelse findes i »Ny kgl. saml.« 4. 2085 h. — Den 20 April besvarede Rask regeringens forespørgsel; han skriver, at »min beslutning alt tilforn uigenkaldelig var fattet, idet jeg allerede d. 19 Marts havde tilskrevet dr. Irving [i Edingborg], og undskyldt mig for at modtage den tilbudne post« (s. sted).
134	— 1, Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nordischen Gelehrten, s. 96.
135	— 1, Additam. Folio. 198.
— 2, Dagbogen for 18 Avg. 1824.
136	— 1, Additam. Folio. 198.
137	— 1, N. M. Petersens levnedsskildring af Rask, med tilføjelser af H. K. Rask (Ny kgl. saml. 8. 389 en).
138	— 1, Brev af 13 Juni 1809 til

Side		Side	
	Bülow (Sorø Akad. hdskr. 41 c). — 2, S. sted.		— Meddelelse fra en datter af en stedsøster til Rask. — Bre- vet til Larsen i »Additam.« Fo- lio. 198; det til stiffaderen i »Ny kgl. saml.« 4. 2085 h.
140	— 1, »Provst St.« må sikkert være provst C. L. Ström, der var gift med Nyerups ældste datter, Karen Marie. »U.« er rimeligvis Ströms datter Ulrikke, og »O. St.« er vel en søn af ham.	143	— 1, Dagbogen. — 2, Additam. Folio. 198.
141	— 1, Rasks »Saml. afh.« I, 84.	145	— 1, N. F. S. Grundtvigs »Poet. skr.« V, 522.
142	— 1, Dagbogen 22 Jan. 1818.	147	— 1, Beretning om gravmælet over prof. R. Rask. S. 4-5.

Rettelser.

- Side 17 linje 15: sysler, læs: sysler¹.
- » 23 » 7: den, l. »den.
 - » 23 » 14: »en« udgår.
 - » 41 » 9: ek, l. ég.
 - » 58 » 6 f. n.: stambog, l. stambog¹.
 - » 89 » 2: Abraham for, l. A. i sin tid for.

Indhold.

	Side.
I. Barndom og skoleår	1.
II. Ophold i København 1807—13. — Islandsrejsen. — Ophold i København 1815—16	55.
III. Rejsen til Indien	60.
IV. Ophold i København 1823—32	118.
Tillæg	148.
Anmærkninger	150.

170

YC113180

M111830

PD 3064
R.3R6

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

